

Is Brugge groot?

Samenstelling en vertaling: Corrie de Haan en Johan Oosterman

bron

Corrie de Haan en Johan Oosterman (samenst. en vert.), *Is Brugge groot?* Em. Querido's Uitgeverij, Amsterdam 1996.

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/_bru002brug01_01/colofon.htm

© 2002 dbnl / Corrie de Haan en Johan Oosterman

Onvrede

Ach, omdat ik het gemoed van mijn geliefde en haar toezeggingen zo goed ken, moet ik, armzalige, smachtende, treurige man, haar volgen. Bezat ik mijzelf en haar, en zij zichzelf en mij, dan zou het prachtig passen. Maar zo evenwichtig is het niet verdeeld: ik bezit mijzelf niet, noch zij mij; ik heb slechts haar en zij is vrij. De hoop en troost waarnaar ik verlang, vluchten sneller voor mij dan welk beest ook, en zo blijft mijn verlangen onbevredigd. Toen ik haar mijn nood klaagde, vroeg zij mij: 'Is Brugge groot?'

Excellente kroniek van Vlaanderen

[Hier begint de oorlog]

HIER BEGINT DE OORLOG tussen die van Gent en die van Brugge, die wel zes jaar duurde.

De aanleiding tot het uitbreken van de oorlog tussen Brugge en Gent in 1379 was het veelvuldige verblijven van graaf Lodewijk in Brugge en in Male, waar hij geboren was, terwijl hij zelden in Gent verbleef. Daar kwam bij dat hij zich niet van goede raad liet voorzien door edelen of wijze lieden, maar jongelingen als raads mannen aanstelde en zich genoeglijk met hen onderhield terwijl ze zongen en muziek maakten en diverse andere vermakelijkheden bedreven die zinnenstrelend waren. Ook lijkt het erop dat de zonden en de overmoed van de mensen oorzaak waren van het verdriet en de oorlog die ontstonden. Sint-Gregorius zegt immers: *Nulla nocebit adversitas si nulla dominetur iniquitas*. Dat betekent: de mensen en het land zal geen tegenspoed treffen zolang er geen zonde of kwaadheid heerst. Maar in Vlaanderen heersten toen vele en grote zonden, ja, onder alle lagen van de bevolking. Over de adellijke heren en hun overspel zwijgen we hier.

Bovenal heerste de koning van alle zonden: hoogmoed. In de eerste plaats in de kleding, want de praalzucht van het volk was onmetelijk: zowel op het platteland als in de steden was het volk zeer kostbaar gekleed, ja, het gewone volk liep er weelderiger bij dan de ridders of grote heren in Frankrijk en diverse andere landen plachten te doen, want de eenvoudige mensen droegen tweekleurige broeken, en schoenen met lange uitgesneden punten, zilveren gordels die drie of vier mark wogen, mantels tot op de hielen, kostbaar gevoerd met fijn laken, mutsen en overkleden, onderaan met versieringen afgezet, en hoeden alsof ze vorsten of edellieden waren. De vrouwen op het platteland had-

den drie of vier overkleden, zeer kostbare sluiers, aan de voorkant gevoerd met rode zijde of groen fluweel. En als ze ter bruiloft gingen droegen ze wijde gevoerde mantels met lange slepen. Op feestelijke dagen in de zomer droegen ze overkleden die *quenens* genoemd worden, die aan de voorkant geëmailleerde of paarlemoeren knopen tot op de grond hebben en aan de onderkant gevoerd zijn met kostbare stof, en scharlaken mutsen met daarop geëmailleerde knopen van zilver. Aldus getuigden de habijten en gewaden van grote hoogmoed en aandacht voor uiterlijkheden.

Inwendig vervloekte men God, zwerend op zijn naam en hem lasterend door overspel, roof, diefstal, dobbelen, gokken, moord en mishandeling. Als je tegen iemand zou zeggen: er is hier of daar iemand neergeslagen of vermoord, dan was er bijna niemand die zei: God hebbe zijn ziel. Bijna niemand had nog medelijden met een ander. Vooral in Gent en in de Kasselrij van Gent leefde men in grote zonde: van Kerstmis 1379 tot Sint-Maarten [11 november] in het jaar daarna, werden te Gent in bordelen, speelhuizen en kroegen meer dan veertienhonderd mensen doodgeslagen en doodgestoken.

De geestelijkheid kleepte zich zeer kostbaar, ging zich te buiten in taalgebruik en in alles wat ze deed, at dure gerechten en dronk kostbare dranken. Verder was men gierig, maakte men zich schuldig aan simonie en was men uiterst listig in het bedenken van onbetamelijke praktijken waardoor het volk meer moest geven dan de gebruikelijke betalingen bij misbezoek, de biecht of de bediening van andere sacramenten. Ook bedreven de geestelijken onkuisheid met concubines.

In alle rangen en standen heerste onmatigheid en bandeloosheid. Zodoende werd Vlaanderen, als gevolg van de bedreven zonden, op verschillende plaatsen geteisterd door grote branden, door grote overstromingen, een tijd van duurte en een grote oorlog.

[Hier ontbrandde de oorlog]

HIER ONTBRANDDE DE OORLOG om het graven van de Leie. Graaf Lodewijk hield er een zeer aanzienlijke en prachtlievende staat op na en vaardigde daartoe verschillende heffingen uit, wat de Gentenaren ongunstig stemde. Zij betaalden twee of drie keer, maar in 1379 vertelden ze alom dat ze niet meer wilden betalen. Die van Brugge gaven het hem echter van harte. Als graaf Lodewijk iets van hen verlangde, betaalden en hielpen ze hem, waardoor hij zeer gesteld raakte op de stad Brugge. Hij beloofde die van Brugge dat hij zou doen wat ze van hem verlangden, en zou toestaan wat ze hem vroegen. Daarop vroegen ze hem om een vaart te mogen maken van Brugge tot Deinze, maar zijn edelen en raadslieden en de Gentenaren wilden het niet toestaan.

Graaf Lodewijk kwam met Pinksteren [29 mei] naar Gent en schreef daar een riddertoernooi uit op de Korenmarkt, dat zeer veel kostte. De meeste edelen uit de gebieden rond Gent waren er, en vele edelen uit Brabant, Holland en Henegouwen. De graaf wilde opnieuw een grote belasting instellen waarbij alle grond in Vlaanderen aangeslagen zou worden. Toen het gebod werd uitgevaardigd, kwam Goosin Mulaert, een Gentse poorter, hiertegen in het geweer en hij sprak: 'In Gent, noch in de omgeving van Gent, wenst men de graaf ook maar een stuiver te geven om aan zijn wellust en genoegens tegemoet te komen, of om uitgaven te bekostigen die hij deed ten behoeve van toernooien, dansen en reidansen met vrouwen, trompetspelers en zangers. Evenmin wenst men te betalen voor al het wellustige jonge volk dat hij rijk maakte en dat zeer van hem profiteerde.'

De graaf klaagde zijn nood bij de Bruggelingen en zij gaven hem een grote som geld in de hoop een vaarweg te mogen graven van Brugge naar Deinze; ze hadden alle land en grond tot aan Deinze reeds gekocht. En ieder was vrij om op zijn eigen grond te graven en te bouwen. Graaf Lodewijk zei dat ze de vaart met daadkracht moesten delven, en ze moest zo diep en breed worden dat de platbodems er het hele jaar door konden

varen en dat ze erin konden keren. Hij ontbood alle baljuws en officieren: wie de Bruggelingen iets in de weg zou leggen bij het graven van deze vaart diende men gevangen te zetten uit naam van de vorst. Toen geboden die van Brugge dat iedereen die een schop ter hand nam om te helpen graven, goed betaald moest worden.

Toen ze tot Sint Joris-ten-Distel gevorderd waren en verder wilden graven in het gebied van Gent, rustten die van Gent honderdtwintig sterke, krachtdadige mannen - Witte Kaproenen - uit, en stelden ze twee kapiteins aan, Aernout de Clerc en Symoen Colpaert, om hen te leiden: zij moesten het graven verbieden. Als iemand verder zou graven nadat het hem verboden was, moest men hem zijn schop en zijn overige gereedschap afnemen. Wie vervolgens nog niet zou ophouden, moest men doodslaan. Deze Witte Kaproenen arriveerden in Sint Joris en verboden de gravers nog langer door te gaan. Zij staakten het werk en vertelden het aan de mensen in Brugge. De vorst kreeg hier hoogte van en gaf opnieuw opdracht tot graven. Hij stuurde zijn officieren met hen mee om degenen die het graven beletten gevangen te nemen. Maar toen ze bij de vaart aankwamen, troffen ze de meeste gravers doodgeslagen aan. Dit hoorde Wouter van Hauterijne, die hoogbaljuw van Gent was, en hij gaf opdracht aan Pieter Coene, een dienaar van de hertog, om alle Witte Kaproenen die men in Gent kon vinden gevangen te nemen en naar het Gravensteen te voeren. Deze Pieter nam een Witte Kaproen gevangen, die daarop zo luid schreeuwde dat vele mensen uit hun huizen gelopen kwamen om de Witte Kaproen te helpen ontsnappen. Maar Pieter Coene was zo doortastend dat hij de Witte Kaproen naar de gevangenis wist te brengen. De volgende morgen lieten de kapiteins van de Witte Kaproenen dit weten aan de deken van de wevers, die de ambachten opdracht gaf niet meer te werken voordat de Witte Kaproenen uit de gevangenis zouden zijn vrijgelaten en Pieter, de dienaar van de hertog, was gestraft.

Alle Gentenaren kwamen nu in opstand. Bewapend liepen ze naar het Kouter en riepen dat ze hun vrijheid wilden behouden. Wie dat wilde tegenwerken, zou daarvoor moeten boeten. Er waren veel ambachtslieden die talrijke banieren meevoerden. Wouter van Hauterijne, de hoogbaljuw, vergezeld van de wetsdienaren, droeg het banier van de graaf van Vlaanderen. Hij zei dat wie de vorst wilde helpen en aan zijn kant stond, hem en het vaandel van de vorst moest volgen. Vier ambachten en de vleeshouwers volgden het banier van de vorst; dit gebeurde op de eerste dinsdag [6 september] na Sint-Gillis [1 september]. De wevers en het volk vermoordden de hoogbaljuw, en iedereen bleef onder de wapens. De wevers en de Witte Kaproenen kozen een kapitein, Jan Lyoens geheten, en hij trok met duizend mannen naar Deinze en verder naar alle kleine steden zoals Aalst, Dendermonde en Ninove. Op de terugtocht staken ze het kasteel van Wontergem in brand en alle huizen die eromheen stonden. Het vuur was zo groot dat het te zien was op vijf mijl afstand. Dit gebeurde op het feest van Maria-Geboorte [8 september], toen Jan Lyoens een maand onderweg was geweest van stad tot stad binnen de Kasselrij van Gent om overal het volk te laten zweren dat ze de stad Gent trouw bleven. Toen hij bij Eeklo was, stierf hij, waardoor in Gent grote droefheid heerste.

Daarna, op 16 oktober, belegerden die van Gent de stad Oudenaarde, omdat die van Oudenaarde geen verbond met Gent wilden aangaan. De Gentenaren bleven voor Oudenaarde liggen tot Sint-Barbara-avond [3 december] in de advent, dat is zo'n zeven weken lang. Vanwege de grote koude die inviel, braken ze hun beleg op en trokken huiswaarts. Bovendien hadden de bevelhebbers in Oudenaarde met hun troepen menige uitval gedaan naar de Gentenaren die voor Oudenaarde lagen, waardoor het aantal manschappen sterk verminderd was.

[Hoe die van Gent met sluwheid]

HOE DIE VAN GENT MET SLUWHEID de stad Oudenaarde veroverden.

Daarna, op Sint-Pietersdag [22 februari], kwamen die van Gent op sluwe wijze Oudenaarde binnen door onoplettendheid van degenen die de wacht hielden bij de poort. Ze kwamen op de markt, veroverden de stad en sloegen vele edelen uit het gevolg van de vorst dood die binnen Oudenaarde gelegerd waren. Dit gebeurde allemaal binnen een jaar. De Gentenaren vertrokken uit hun stad op 4 mei 1380 en gingen naar Tielt, Deinze, Aalter en vandaar verder naar Aalst en Dendermonde, en op dezelfde manier keerden ze terug naar Gent. Op 13 mei kwamen zij in Brugge en trokken op naar de Vrijdagmarkt. Daar werd hevig gevochten en vele Gentenaren evenals enkelen uit Brugge sneuvelden. Bovendien werden vele Gentenaren gevangengenomen; die van Gent leden het zwaarst. Toen de Gentenaren door de Boeveriepoort de stad uit trokken om naar Diksmuide te gaan, zagen ze ter hoogte van Sint-Michiels dat veel dappere lieden ontbraken. Ze keerden terug naar de Vrijdagmarkt in Brugge om hen te wreken. Nu moet men weten dat die van Gent als onderscheidingsteken op hun mouw een leeuwenklauw droegen, en dat het teken van Brugge uit lelies bestond. Op de Vrijdagmarkt waren de Bruggelingen samengekomen. Er werd fel gevochten en bijna allen die uit Gent naar Brugge waren teruggekeerd, werden gedood. Omdat Brugge de overwinning had behaald, zong men er het volgende liedje:

Klauwaard, Klauwaard,
 Hoed u voor de Leliaard.
 Weet dat u het leven laat,
 Als u niet naar huis toegaat.
 Al is uw baard geweldig lang,
 Zij krijgen u toch heus wel bang.

[Hier volgt de strijd]

HIER VOLGT DE STRIJD op het Beverhoutsveld.

In het jaar des Heren 1382 omstreeks Pasen hadden die van Gent geen graan, en gedwongen door voedselgebrek hadden ze vurig maar op nederige wijze om vrede verzocht. In verband daarmee beval Filips van Artevelde, de opperruwaard, dat ze hem moesten volgen naar Brugge, waar graaf Lodewijk verbleef, en ze zetten op hun mouw: 'Help God en die hem volgen.' Op 3 mei bereikten ze in alle vroegte het Beverhoutsveld. Na de middag meldden die van Brugge dit aan graaf Lodewijk van Vlaanderen. Ze wilden er weldra op uit trekken, die van Gent tegemoet, om met hen te vechten, maar heer Huelaert van Poucke en nog anderen uit de raad van de vorst adviseerden ervan af te zien omdat het volk zeer vermoeid was door de Heilig-

Bloedprocessie, omdat er veel vreemd volk was binnen de stad en omdat velen stevig hadden gedronken. Ze zeiden dat men zou moeten wachten tot de volgende dag. Graaf Lodewijk zou dan zelf met die van Brugge de Gentenaren bestrijden, en hij zou dan te velde komen met degenen die hem goedgezind waren. Deze raad beviel de Bruggelingen niet en zonder overleg en zonder enige leider die hen kon aanvoeren, liepen ze volstrekt wanordelijk de Gentpoort uit in troepjes van twaalf of zestien of twintig personen. Sommigen waren stomdronken, anderen stevig aangeschoten, waardoor ze nauwelijks tot iets in staat waren. En zo werden ze een voor een door de Gentenaren doodgeslagen, als kuikens, zonder enige geestkracht of verweer, want die van Gent omsingelden telkens groepjes van dezelfde omvang als die waarin ze er zelf op uitgetrokken waren. En die van Gent naderden steeds dichterbij Brugge.

Omstreeks het einde van de middag trok mijn heer Heulaert van Poucke erop uit met het banier van de graaf, naar Assebroek. Daar werd op grote schaal zwaar gevochten, en uiteindelijk werd de heer van Poucke verslagen met het grootste deel van zijn gevolg. Hierdoor kwamen die van Gent in de duisternis van de avond Brugge binnen door de Gentpoort, die ze open aantroffen. Zo trokken ze op naar de markt, waarbij niemand hun tegenstand bood. Daar aangekomen verdeelden ze zich over twee groepen. De ene helft bleef de markt bewaken, de andere helft trok van straat tot straat. Filips van Artevelde bleef op de markt voor het belfort wachten en de andere helft trok naar de beurs, de Grauwwerkersstraat, de Sint-Jacobsstraat en de Oude Zak en sloeg daar iedereen dood die op hun weg kwam, zoals de makelaars, de bontwerkers en de vleeshouwers, die dachten de Gentenaren te kunnen weerstaan. Ze waren echter te zwak omdat ze door de andere Bruggelingen niet ondersteund werden. Toen de wevers en de smeden onder leiding van heer Simon Cokermoes dit merkten, gingen ze naar de Gentenaren op de markt en sloten zich bij hen aan. Degenen die tegen de Gen-

tenaren waren, of in het verleden ook maar iets verkeerd gezegd hadden, sloeg men dood. Bijna was graaf Lodewijk zelf vermoord in de Sint-Amandstraat door de knapen van heer Simon Cokermoes, als niet een paar van zijn mannen dit verhinderd hadden. Daarom vluchtte graaf Lodewijk Brugge uit. Hij werd in een klein bootje bij de brug over het Minnewater, tot buiten de vestingwerken gebracht. Daar besteeg hij een merrie en reed naar Roeselare en verder tot Rijssel.

Op de zondag en maandag na de processie plunderden die van Gent de stad Brugge; alle wethouders die ze vonden, en allen die in dienst van de stad of de graaf hadden gestaan, al dan niet van adel, werden gedood. Ze gingen het Prinsenhof binnen en namen alles wat ze er vonden en voerden het mee naar Gent, behalve de wijn die in de kelder van de vorst lag, meer dan veertig vaten rode wijn: daar sloegen ze de bodem uit. Op de vierde dag na de processie - het was op een dinsdag - stelden de ambachten van Gent zich met hun vaandels op de markt op, en ze benoemden ene Pieter de Winter als kapitein van Brugge. Op woensdag lieten die van Gent de drie poorten aan de kant van Gent met de grond gelijk maken, te weten de Kruispoort, de Gentpoort en de Katelijnepoort, en ze lieten de grachten dempen met stenen, zodat men Brugge dag en nacht vrij in en uit kon gaan. Voorts namen die van Gent te Brugge wel tweehonderd van de aanzienlijkste personen in gijzeling, en deze werden door hen meegevoerd naar Gent.

In het jaar des Heren 1403 spoelden in de nacht van Sint-Brixus [13 november] acht walvissen aan in Oostende die daar op het strand bleven liggen. Elk van deze vissen was meer dan zeventig voet lang. De neusgaten waren zo groot dat men er de vuist van een stevige kerel in kon steken, de muil had de vorm van een baal Engelse wol, en elk van de vissen bevatte wel vierentwintig haringtonnen vol vet. Toen men de vissen in stukken wilde hakken en zagen, moest men met ladders van bovenaf in

de buik klimmen. In de buik van elke vis konden veertien of vijftien mannen staan, elk met een schaal om het vet en bloed op te vangen. Sommigen hadden haken en bijlen om de vissen in stukken te hakken, en deze lieden stonden in de buik van die vissen alsof ze op een vloer stonden.

Op 26 april 1406 overleed Filips de Stoute, hertog van Bourgondië, graaf van Vlaanderen in Halle in Brabant. Hij werd daarvandaan overgebracht naar Dijon in Bourgondië en buiten die stad begraven in het kartuizerklooster, dat hij zelf had gesticht.

Op 21 maart 1407 overleed vrouwe Margriete van Bourgondië, de dochter van Lodewijk van Male, en ze werd begraven te Rijssel. Ze was de weduwe van de reeds genoemde hertog Filips de Stoute. Haar oudste zoon, Jan van Dijon, hertog van Bourgondië, erfde het graafschap van Vlaanderen, Artois, van Bourgondië, en de heerlijkheden van Salins, van Antwerpen, van Mechelen enzovoort.

Op Sint-Barbaradag in december [4 december 1407] stond in Brugge het water wel elf dagen lang zo hoog dat de mensen met lange laarzen aan de straat op moesten bij het minderbroedersklooster, de Wijngaard en de Clarissen. Het leek wel een zee, en op veel plaatsen in de stad moesten de mensen hun levensmiddelen in veiligheid brengen op zolder.

[Hoe hertog Jan van Bourgondië]

HOE HERTOEG JAN VAN BOURGONDIE in 1419 verraderlijk vermoord werd door de troepen van de dauphin.

Karel, de dauphin van Vienne en zoon van koning Karel van Frankrijk, ontmoette hertog Jan van Bourgondië te Montreuil aan de Seine om te bespreken hoe men de Engelsen uit de kroongebieden van Frankrijk zou kunnen verdrijven. Maar de-

genen die de dauphin dienden bij te staan in bestuurlijke zaken sloegen hertog Jan op verraderlijke wijze dood in aanwezigheid van de dauphin en wierpen hem gelaarsd en gespoord in een gracht op de tiende dag van september.

Filips van Charolais, de zoon van hertog Jan, ontving alle heerlijkheden van zijn vader, te weten het hertogdom Bourgondië, het graafschap van Vlaanderen, Bourgondië en Artois. Ook werd hij heer van Mechelen en van Antwerpen. Zijn echtgenote was vrouwe Michelle, de dochter van koning Karel. Filips kwam op 20 september 1419 in Vlaanderen en legde de eed af te Ieper en daarna te Gent. Daarop ging hij richting Brugge, maar alvorens die stad binnen te gaan, wilde hij de burgemeester van het Brugse Vrije, Robrecht, de zoon van Boudin, en de

zes schepenen van de rechtbank die van rechtswege uit Brugge verbannen waren, doen terugkeren in de stad. Hij verzocht hierom met klem en hij bleef lang te Male om het antwoord van de Bruggelingen af te wachten, maar hij kreeg dit niet. Ondertussen stond het voltallige Brugse stadsbestuur meer dan viereneenhalf uur te wachten buiten de Kruispoort, voorbij de herberg de Drie Koningen. Graaf Filips kwam uiteindelijk vanuit Male naar Brugge, waar hij luisterrijk ontvangen werd, maar de ballingen van het Vrije werden niet toegelaten. En de graaf zwoer in Brugge de rechten, wetten en privileges van de stad te eerbiedigen en te handhaven.

Vrouw Michelle van Frankrijk, hertogin van Bourgondië en gravin van Vlaanderen, en dochter van koning Karel van Frankrijk, overleed op 8 juli 1422 te Gent en ze werd begraven in het Sint-Baafsklooster. In hetzelfde jaar overleed haar vader, koning Karel van Frankrijk, die tweeënveertig jaar lang koning was geweest en die tot driemaal toe Vlaanderen gewapenderhand was binnengetrokken. Hij overwon de Vlamingen in de slag bij Rozebeke op 17 november 1382.

In 1429 werd het huwelijk gesloten tussen Filips de Goede, de hertog van Bourgondië, en vrouw Isabella, de dochter van koning Jan van Portugal. Isabella kwam in Sluis aan op eerste kerstdag, waar zij en Filips in ondertrouw gingen. Omstreeks Driekoningen [6 januari] werd de bruiloft gehouden te Brugge met grote festiviteiten en vreugde.

In het jaar 1430 werd de maagd die gewapend optrok met dauphin Karel, buiten Parijs gevangengenomen en weggevoerd naar Rouen in Normandië, en daar werd ze, vastgebonden aan een staak, verbrand.

In 1434 heerste een strenge winter: vanaf Sint-Andriesdag [30 november] vroom het achttien weken lang, waarvan dertien zonder enige dooi, waardoor men lange tijd over de grachten kon lopen. Het waaide hard en er viel veel sneeuw zodat men veel sneeuwpoppen maakte.

Op triniteitszondag in 1435 [12 juni] zaten enkele Oosterlingen iets te drinken in een wijnhuis bij de haven van Sluis om ongeveer zeven uur 's avonds. Er kwam een Vlaming bij hen zitten die de gek stak met de Oosterlingen en zij begonnen te bekvechten en kregen ruzie. Omdat de Vlaming alleen was, ging hij weg en riep de hulp in van vier of vijf vrienden en begaf zich later op de avond tussen tien en elf uur met hen naar het huis waar de belangrijkste van de kooplieden, namelijk degene die de ruzie met hem was begonnen, lag te slapen bij zijn geliefde, en waar ook andere Oosterlingen logeerden. Toen de Vlaming op de deur bonkte, de koopman uitdaagde en groot kabaal maakte, staken enkele andere Oosterlingen hun hoofd uit het raam en riepen: 'Sla die beroerde Vlaming dood.' Er kwam een stadsklerk aangelopen en hij werd doodgeslagen. De inwoners van de stad begonnen zich op te winden toen geroepen werd: 'Sla die Vlaming dood.' Ze verstonden namelijk: 'Sla alle Vlamingen dood' en riepen daarop: 'Sla alle Oosterlingen dood.'

Er werd hevig gevochten en men liep alle herbergen binnen waar Oosterlingen overnachtten - in de Hoogstraat en elders - en sloeg iedereen dood die niet vluchtte of gewaarschuwd was. Men zegt dat er wel veertig Oosterlingen gedood werden en dat vele anderen dodelijk gewond raakten. De schout en de schepenen waren er snel van op de hoogte en kwamen ijlings tussenbeide. Zij konden het volk echter nauwelijks rustig krijgen. Voortdurend gelastten zij dat iedereen naar huis moest gaan om te slapen.

De volgende dag onderzocht de magistraat wie degenen waren die dit oproer begonnen waren. Zij werden opgepakt. De

dinsdag daarop werden drie mensen onthoofd: Gillis Moens, Meeus de Keysere en Coppin Pilsse. Loy Jordaens wilde men ook onthoofden. Hij was geblinddoekt en knielde voor de beul. Hij riep het Heilig Bloed van Wilsenaken aan en beloofde het te bezoeken wanneer hij aan de dood zou ontkomen.

Wat gebeurde er toen? Plotseling begon het zo verschrikkelijk te waaien en te donderen dat de aarde beefde. De schout, de schepenen en de beul met het zwaard in zijn hand vluchtten weg, en ook allen die toekeken. Hierdoor bleef Loy Jordaens alleen achter. Hij deed zijn blinddoek af en liep tussen de mensen door naar de Onze-Lieve-Vrouwekerk waar hij een gebed uitsprak. Daarna waadde hij door de gracht van Sluis en reisde on-

verwijld naar Wilsenaken waar het Heilig Bloed wordt vereerd. De schout, de schepenen en de beul waren zeer verbaasd, want niemand wist waar Loy Jordaens gebleven was. Sommigen hielden het gebeuren voor een wonder.

[Hoe hertog Filips de Goede te Brugge kwam]

HOE HERTOG FILIPS DE GOEDE TE BRUGGE KWAM met een groot aantal manschappen, en de stad dacht in te nemen.

In het jaar 1437, op woensdag in de week van Pinksteren [19 mei], kwam de vorst naar Brugge met drieduizend gewapende lieden, waaronder Picardiërs en anderen, om met zijn manschappen (althans met de meesten van hen) om de stad heen te trekken naar Sluis, zoals het gerucht wilde. Van daar zou hij naar Holland reizen met de genoemde Walen. Hij was echter van plan met zijn raadslieden en met zijn hofhouding in Brugge te komen op de genoemde woensdag en daar drie of vier dagen te blijven om recht te spreken over degenen die burgemeester Morissis van Varsenare en Jacob, diens broer, hadden vermoord. Lodewijk van de Walle, de burgemeester (die al bij de vorst was geweest te Rijssel) kwam naar de magistraat en de dekens toe en liet hun een brief zien voorzien van het zegel van de hertog, waarin deze beloofde dat hij geen Walen mee zou nemen binnen Brugge, maar hen om de stad heen naar Sluis zou leiden. Als dank voor het edele gedrag van de vorst zonden die van Brugge hierop een vat wijn, zeven tonnen bier, tien hoeden brood, een kuip boter en meer proviand om de manschappen van voedsel te voorzien.

Rond drie uur 's middags kwam de hertog van Bourgondië door de Boeveriepoort. Alle colleges van de stad gingen hem in processie tegemoet. Hij werd gevolgd door zijn manschappen, drieduizend in getal, die zes of zeven banieren met zich meevoerden. De vorst liet zes of zeven van zijn edellieden op de Boeveriepoort klimmen om het valhek omhoog te houden totdat zijn manschappen binnen waren. De magistraat en de de-

kens kwamen hem tegemoet bij de poort en verzochten hem of hij wilde binnentreden met het aantal manschappen dat hij beloofd had en waaraan hij zijn zegel gehecht had. Ze liepen met grote eerbied op hem toe, ongewapend en blootshoofds. De vorst bleef in de Boeveriepoort staan, zeggend dat hij de stad niet in wilde trekken voor al zijn manschappen binnen waren; hij wilde zelf de laatste zijn. De magistraat en de dekens, die hierdoor zeer in verlegenheid werden gebracht, stonden toe dat men drie- of vierhonderd lieden zou binnenlaten. Ze stuurden enkele ambachtslieden op de poort om, als er zo'n driehonderd binnen waren en de vorst gevolgd was, het valhek te laten zakken.

Men liet nu de Walen en Picardiërs binnenkomen. De lieden van de vorst die op de poort stonden, hadden het valhek zo gestut dat men het niet kon laten zakken, waardoor wel elfhonderd manschappen de stad binnenkwamen, voor het merendeel Walen, gevolgd door de vorst. De dekens en de magistraat waren ongewapend, net als de burgerij van Brugge. De dekens hadden grote moeite om de poort gesloten te krijgen aangezien het valhek niet naar beneden wilde. Degenen die op de poort stonden, zeiden dat de edellieden van de hertog die ook op de poort stonden het valhek gestut hadden en dreigden hen in de gracht te gooien wanneer ze het hek zouden laten zakken.

Terwijl de vorst naar de Vrijdagmarkt reed, hadden de Walen hun handbogen gespannen en ze schoten op het volk in de Boeveriestraat, waar diverse mensen uit het raam keken om de vorst te zien en hem te verwelkomen. De Walen schoten en verwondden vele mensen. Toen de hertog van Bourgondië met zijn edelen de Vrijdagmarkt bereikte, stelden de heer van L'Isle Adam, de bastaard van Saint-Pol, de heer van Lichtervelde en vele andere edelen zich op in slagorde op de Beestenmarkt. De vorst had een zwaard in zijn hand. Een oude patroon, een bakker, stond bij de vorst en nam zijn muts af en boog naar hem, zeggend: 'Welkom genadige heer en vorst.' De vorst trok zijn

zwaard en sloeg de oude man dood. Verder waagde nóg een man zich bij de vorst, een kuiper, die hij ook doodsloeg. Toen de burgerij dit zag, liep iedereen naar huis en bewapende zich, en men kwam terug met bogen en steenslingers. De heer van Lichtervelde was door de vorst naar de markt gezonden om te zien of de burgerij daar was, maar hij trof er niemand aan. Hij sprak tot een van zijn knechten: 'Wij laten de vorst naar de markt komen, want hier is geen gewapend volk.' Daarop zei een Bruggeling die dit hoorde: 'Heer, met uw verlot, u weet niet wat zich in deze twee hallen bevindt. Er kunnen wel veel manschappen zijn.' De heer van Lichtervelde, die dit hoorde en wat bevreesd was, keerde terug naar de Vrijdagmarkt waar de vorst was. Deze had met de Walen het volk zozeer beschoten dat de huizen rondom de Vrijdagmarkt vol pijlen staken. Talrijke mensen waren gewond en elf Bruggelingen waren gedood.

De Bruggelingen riepen luid: 'La vyle gaignie, tue tout, tue tout!' [De stad zal winnen, dood iedereen, dood iedereen!] Ze riepen dit zo hard dat de Walen en de anderen die buiten de Boeveriepoort lagen dit wel moesten horen. Die van Brugge kwamen op de Vrijdagmarkt met hun steenslingers de Walen tegemoet en de vorst vluchtte samen met zijn Walen naar de Boeveriepoort. Ze zagen nu dat het volk uit de stad uit allerlei hoeken en straten op hen afkwam, slaand, stekend en schietend met hun bogen en steenslingers. De Boeveriepoort was gesloten, zodat niemand hen van buitenaf te hulp kon schieten. In de Boeveriestraat werd vreselijk gevochten. Die van Brugge sloegen bij de Sint Juliaanskapel meer dan zeventig leden van de hertogelijke troepen dood. Ook de dappere ridder en heer van L'Isle Adam sneuvelde daar.

De vorst en zijn manschappen hadden graag naar buiten gewild, maar de poort was gesloten. De vorst, die zeer angstig was, stuurde iemand naar het huis van een smid om hamers, beitels en nijptangen te halen om daarmee het slot van de poort met geweld open te breken. En terwijl hij in de poort stond te wach-

ten, verwondden die van Brugge nog vele Walen, zodat sommigen vluchtten door de gracht over te zwemmen, waarbij velen verdronken. Eindelijk kwam de hoofdman van politie, Jacob van Ardoye, en hij had gereedschap in een smederij gehaald waarmee men de sloten van de Boeveriepoort in stukken kon slaan. De poort werd geopend en de vorst ging, samen met degenen die bij hem waren - een klein aantal Walen, heer Colaert van den Clyte, heer Roelant van Uytkercke en sommige poorters die Brugge wilden ontvluchten, en enkelen uit het Vrije en Lodewijk van de Walle - smadelijk op de vlucht naar Rijssel.

Vanaf de fontein in de Boeveriestraat tot het tolhuis bij de Boeveriepoort waren de greppels aan beide zijden van de straat nog de volgende dag, dat was de donderdag in de week van Pinksteren, gevuld met bloed, en de straten waren roodgekleurd door het bloed van de manschappen van de vorst. Op deze dag werden er zeventig of meer begraven van hen die doodgeslagen waren. Ook waren er vele gewonden die liefdevol werden behandeld.

Op donderdag werden zeker tachtig Walen gevangengenomen, waaronder enkelen uit de hofhouding van de vorst: de biechtvader van mijn vrouwe de vorstin, en zangers van de hofkapel. Het ging om wel veertig leden van de hofhouding, maar uit eerbied voor de vorst liet men hen gaan. Honderd of meer Walen werden op diverse plaatsen gevangengezet, en hiervan werden er op vrijdag in de week van Pinksteren tweeëntwintig onthoofd op een schavot op de markt van Brugge. Omdat Jacob van Ardoye hoofd van politie was en op verzoek van de burgemeester in een smederij gereedschap had gehaald om de sloten van de Boeveriepoort open te breken en de poort te openen, werd hij op de woensdag [5 juni] voor het octaaf van Sacramentsdag onthoofd en gevierendeeld.

In augustus werd het bos van Tillegem gekapt en werd het kasteel afgebroken, zodat de heren van het Vrije daar niet zouden kunnen verblijven. In dezelfde maand en in september werden van tijd tot tijd bestanden gesloten en bovendien kregen die van Brugge een vrijgeleide van de vorst om naar Kortrijk te komen en daar een vredesverdrag te sluiten. Maar toen die van Brugge daar waren, kwam de vorst niet. Daarna werden met het oog op de vrede diverse andere bijeenkomsten gearrangeerd te Dendermonde, vervolgens te Aalst en in nog meer plaatsen, en toen men de vorst daarvan op de hoogte stelde, wilde hij op geen enkele wijze gehoor geven aan de uitnodiging. Zo bleef de toestand enige tijd ongewijzigd.

Op 10 oktober kregen die van Brugge opnieuw, gedurende veertien dagen, vrijgeleide van de vorst om met hem te spreken, en ze trokken naar Rijssel, waar hij ook zou komen, maar hij kwam niet en bleef maar in Atrecht. Daarop keerden ze terug zonder met hem te spreken over iets als een vredesverdrag.

[De voetval te Atrecht]

DE VOETVAL te Atrecht.

Op de zeventiende dag van februari 1440 deden achtendertig personen uit Brugge een voetval voor de vorst. Er waren vier prelaten, te weten de abt van Oudenburg, de abt van Sint-Andries, de abt van Ter Doest en de abt van de Eekhoutabdij, verder de veertien gedeputeerden van Brugge die in verband hiermee gekomen waren en twintig van de notabele mannen die uit Brugge gevlucht waren. De vorst zou hun vergiffenis schenken na hetgeen er nog stond te gebeuren. Nu gingen al deze personen bij de vorst vandaan en deden een voetval voor de vorstin, voor de jonge prins Karel en de jonkheer van Kleef. Ook zij schonken vergiffenis. Toen dat gebeurd was, vertrokken de vorstin, de jonge prins en de jonkheer van Kleef gedrieën, en ze knielden neer voor hertog Filips en smeekten hem om de goede

stad Brugge weer in zijn genade en goedgunstigheid aan te nemen. Hij stemde in met hetgeen de vorstin en zijn raadsliden hadden voorgesteld. 's Middags verschenen voor de vorst de clerici van de stad Atrecht, de notabele poorters uit diezelfde stad en diverse kooplieden, en ze vielen op hun knieën en smeekten hem nederig of hij zijn goede stad Brugge in genade wilde aannemen. Hertog Filips wilde Brugge alles vergeven mits men hem tweehonderdduizend goudmunten zou betalen als boete en men afstand zou doen van vele privileges en rechten. De stad Sluis zou voortaan zelfstandig zijn en op de veertig personen die in de brief bij het verdrag vermeld worden, hadden de bepalingen geen betrekking; men diende hen gevangen te nemen en te arresteren, voor zover ze te pakken te krijgen waren, om daarmee aan zijn wensen tegemoet te komen. De genoemde veertien gedeputeerden van Brugge stemden in met al deze punten, want ze hadden daartoe opdracht gekregen van de Brugse magistraat, van de vierentwintig notabelen en van de burgerij van de stad. De vorst stelde Jacob Scaeck aan als schout van Brugge, en deze Jacob Scaeck trok met de gedeputeerden naar Brugge.

Op de derde dag van maart zou de vrede ingaan. Het was een vrede die voor heel Vlaanderen gold. Op de twintigste dag van februari kwamen enkele Spanjaarden in Brugge aan die in Atrecht bij de voetval waren geweest, en ze zeiden dat die van Brugge werkelijk een betrouwbare vrede hadden gesloten, dat de slagboom bij Sluis open zou gaan en dat de koopman vrij kon gaan en staan zoals hij vroeger gewoon was; hierom was menigeen zeer verheugd. Op dezelfde dag werden te Brugge drie krachtige kerels onthoofd vanwege roof. De volgende dag kwamen de veertien gedeputeerden in Brugge aan, die vertelden hoe de voetval gedaan was, dat alom vrede heerste en dat de vrede zou ingaan op de derde dag van maart, zoals eerder gezegd is. Toen werd verordend door de magistraat en de veertien gedeputeerden dat men vis, groente, fruit en dergelijke zaken op

de markt moest verkopen en het graan op de Braamberg, zoals men vroeger deed.

Zaterdag [10 december] na Sint-Nicolaas voeren vijftien Spaanse schepen geladen met fruit, olie, ijzer en andere goederen naar Vlaanderen. Toen ze voor Blankenberge arriveerden, kwamen rovers uit Zeeland hun tegemoet om hen te beroven. Ze stelden zich dapper te weer en vochten fel met zijn allen. Aan beide zijden vielen veel doden, maar de Zeeuwen hadden de overhand en beroofden de Castilianen van zes schepen met de gehele lading. Ze zetten de overlevende Castilianen aan land, en dezen trokken gedurende de hele winter in Brugge en elders langs de deuren en bedelden om brood.

[Over de wijze waarop onze edele heer en vorst Filips de Goede]

OVER DE WIJZE WAAROP ONZE EDELE HEER EN VORST FILIPS DE GOEDE werd ontvangen in de stad Brugge bij zijn inkomst op de elfde dag van december in 1440.

Allereerst kwam de magistraat van Brugge hem buiten de stad tegemoet, namelijk de burgemeesters, de schepenen, de raadslieden en de trezoriërs met alle ambtenaren van de stad, zoals pensionarissen, klerken, beambten en politieagenten met hun knechten. Verder waren daarbij aanwezig de zes hoofdmannen van de burgerij, de dekens en de beëdigden van alle ambachten. Elke bevelhebber en elke deken had tien mensen toegewezen gekregen die daartoe uitgekozen waren, namelijk de voornaamsten van de stadswijken en van de gilden. Zij begaven zich naar een veld buiten de grens van Brugge bij de herberg de Drie Koningen. Ze waren met veertienhonderd man of meer en wachtten op de komst van onze geduchte heer.

Vlak voor de aankomst van de vorst stelden zij zich allemaal in een mooie rij op, barrevoets en blootshoofds en zonder gordel. Toen zij zo stonden te wachten en vernamen dat de vorst in aantocht was, vielen zij op hun knieën en vouwden hun handen.

Men deed dit allemaal voor mijn geduchte heer en vanwege de aanwezigheid van de hertog en de hertogin van Orléans en vele andere grote heren. Hieronder bevonden zich de graaf van Nevers, mijn heer de kanselier, de graaf van Etampes, de bisschop van Doornik, de jonkheer van Kleef, de graaf van Linguy, de graaf van Saint-Pol en vele andere edelen. In aanwezigheid van alle genoemden werd de hertog om vergiffenis gebeden voor alles wat gebeurd was, zoals overeengekomen in het vredesverdrag dat onze geduchte heer met de genoemde stad gesloten had.

Hierna bood de magistraat hem de sleutels van de stad aan. Toen onze geduchte heer met goed gemoed en op vriendelijke wijze alles vergeven had, stonden die van de stad op en gingen aan de kant staan om hun schoenen weer aan te trekken en zich in gereedheid te brengen om in zijn gevolg de stad binnen te gaan. Nu stonden aan één kant allen die in processie voor hem de stad uit waren gekomen: allereerst de begijnen van de Wijngaard, dan de religieuzen van de Eekhoutabdij, de vier orden en de colleges van alle parochiekerken met hun beste kleed aan en kap op en met de relikwieën in de handen. In deze processie bevonden zich drie prelaten, namelijk de abt van Ter Doest, de abt van Eekhout en de abt van Zoetendaal. Zodra de vergiffenis geschonken was, zongen de genoemde colleges met luide stemmen *te Deum laudamus* [wij loven u God] terwijl ze voor de vorst uit naar de poort terugliepen.

Ook de baljuw van Brugge en de schouten waren elk met hun gevolg uitgereden om de vorst tegemoet te komen net als diverse heren en ridders met hun gevolg. Ze werden met pracht en praal gevolgd door de verschillende naties van de kooplieden. Allereerst waren dat de kooplieden van de Duitse Hanze, allen gekleed in rode gewaden en met zwarte mutsen en daaroverheen zwarte vilten hoeden. Alles was speciaal voor deze gelegenheid gemaakt. Ze waren in totaal met honderdzestien paarden. Voor hen uit reed meester Herman. Ook hij was ge-

kleed in rood laken en over zijn paard lag een kleed tot op de grond met daarop het wapen van de keizer. Hij reed tussen twee bodes die het genoemde wapen op hun kleed droegen. Achter meester Herman reden vier knechtjes die net als de anderen ook geheel in het rood waren.

De kooplieden uit Spanje droegen allen tweekleurige kleding, rood en groen; alles was nieuw. Zij waren met achtenveertig paarden en achter hen reden acht kleine knechtjes die zijden kleren droegen met dezelfde twee kleuren, rood en groen, als de anderen. De kooplieden van Milaan droegen allemaal nieuwe kleren van roze geverfd laken en hun knechten droegen kleren van paars laken en voor hen uit reed een heraut met het wapen van de hertog van Milaan. De kooplieden van Venetië waren allen gekleed in zijde en damast, dat paars van kleur was. Hun knechten waren gekleed in nieuw paars laken. In totaal waren ze met veertig paarden. De kooplieden van Lucca, in totaal twaalf personen, trokken te voet naar onze geduchte heer, en allemaal droegen ze nieuwe kleren van grijs damasten laken. Al hun knechten droegen lange overkleden van nieuw grijs laken en nieuwe hoeden. Toen deze kooplieden achter de vorst aan de stad weer binnentrokken, kwamen zij te paard en hun knechten te voet en voor hen uit reed het hoofd van hun handelshuis, geheel gekleed in grijs laken met een muts die van boven wit was en beneden rood, zoals het wapen van Lucca. De kooplieden van Genua gingen te voet naar onze geduchte heer en vorst. Ze waren gekleed in grijs damasten laken, dat speciaal voor deze gelegenheid was gemaakt en ze waren in totaal met zesendertig mensen. Hun knapen droegen nieuw grijs laken. De kooplieden van Florence gingen ook te voet naar onze geduchte heer, geheel gekleed in nieuw blauw zijden laken en ze waren in totaal met tweeëntwintig personen. Hun knapen waren geheel gekleed in blauw laken en droegen grijze mutsen en daaroverheen nieuwe vilten hoeden. De kooplieden uit Catalonië waren geheel gekleed in rozerode wollen kleren en hun knechten droegen nieu-

we kleding van paars laken. Een moor ging hen als heraut vooruit, in een nieuw zijden kleed van verschillende kleuren: grijs, paars en blauw. Hij droeg het wapen van Aragon voor hen uit. Zij liepen maar wat rond in afwachting van de komst van onze geduchte heer. En nadien gingen ze een huis op de markt binnen waar een rood laken voor hing waarop op fraaie wijze op drie velden de wapens van Aragon waren afgebeeld.

Alle huizen van de Kruispoort tot aan het Prinsenhof, de residentie van mijn heer, waren versierd met rood laken of tapijten. De nieuwe en oude halle waren beide versierd met rood, blauw en wit laken. Alle klokken van de stad luidden en beierden vrolijk en mooi vanaf het moment dat onze geduchte heer de poort van de stad naderde totdat hij in zijn residentie aankwam en daar vorstelijk ontvangen werd. Bovenop de Kruispoort stonden wel tachtig trompetters met zilveren trompetten. Ze lieten prachtige klanken horen vanaf het moment dat ze onze geduchte heer konden zien totdat hij lang en breed onder de poort door was. Van daar liepen ze door de zijstraten naar de markt, zodat ze de vorst, toen hij daar arriveerde, vóór waren. Ze stonden bovenop de nieuwe halle, en toen onze geduchte heer de markt overstak, bliezen ze wederom op hun trompetten, precies zoals zij op de Kruispoort hadden gedaan bij de binnenkomst. Ze bleven spelen tot onze geduchte heer met zijn hele gevolg voorbij was.

Vanaf de Kruispoort tot aan de residentie waren op alle hoeken van de straten aan weerszijden zeer luisterrijke en fraaie tonelen opgesteld waarop taferelen werden uitgebeeld op de navolgende wijze: allereerst was voor de Kruispoort een bos neergezet. Het was op een kar met vier wielen gebouwd en zag eruit als groen struikgewas. Daarin stond de persoon van Johannes de Doper, gekleed in een ruwe vacht met een riem om deze op zijn plek te houden, en zijn armen waren onbedekt. Deze voorstelling werd voor de processie uit gereden tot aan de residentie

van de vorst en voor het struikgewas stond geschreven: *Ego vox clamantis in deserto, parate viam domini* [Ik ben de stem van een roepende in de woestijn: bereid de weg van de heer]. Dat was het teken dat onze geduchte heer eraan kwam en dat een ieder zich gereed moest maken om hem te ontvangen.

Aan het einde van de Peperstraat stonden op een podium vier profeten die elk een rol in hun hand hadden. Op de eerste rol stond geschreven: *Plebs tua letabitur in te* [Uw volk zal zich in u verheugen]. Op de tweede stond: *Princeps Dei est apud nos* [De vorst van God is onder ons]. Op de derde rol stond: *Omnia que locutus est dominus faciemus* [Wij zullen alles doen wat de heer heeft gezegd]. Op de vierde rol stond: *Venite et revertemur ad dominum* [Komt en wij zullen terugkeren naar de heer]. Deze profeten waren zonderling gekleed en ze droegen hoeden zoals het profeten betaamt. Ze zongen zeer lieflijk wanneer er enkele belangrijke heren voorbijkwamen. Voor het podium stond geschreven: *Hec est dies quam fecit dominus: exultemus et letemur in ea* [Dit is de dag die de heer heeft gemaakt: laat ons blij zijn en ons in haar verheugen].

Voor de kerk van Sint-Obrecht werd het verhaal van Abraham uitgebeeld: hoe hij op bevel van God zijn zoon Isaäk moest offeren en hoe hij hem met een zwaard het hoofd diende af te slaan. Een engel die achter hem staat, houdt het zwaard vast en spreekt de woorden die voor het podium geschreven stonden, en deze luidden: *Nunc cognovimus quia times dominum* [Nu weten wij dat u de heer vreest]. Dit betekent dat de stad Brugge gewillig was en zijn heer en vorst had gehoorzaamd. Op het podium stonden drie muzikanten, een met een harp, een met een luit en een met een *doucheyne*.

Bij de fontein van de Jacobijnen stond een podium waarop het verhaal van de geboorte van onze Heer Jezus Christus werd uitgebeeld door mensen die net beelden waren. Allereerst stonden daar Maria en Jozef, en bij hen stond een engel die de herdertjes het bericht van de geboorte van onze Heer bracht. De

herdertjes hadden een rol in hun handen waarin geschreven stond: *Annuncio vobis gaudium magnum, quia hodie scietis quia venit dominus* [Ik verkondig jullie een grote vreugde omdat jullie vandaag zullen weten dat de heer komt]. Boven op de omgang van de Jacobijntoren was een hemelse troon gemaakt met daar binnenin een groot licht dat even helder straalde als de bliksem, en er stonden kinderen die als engeltjes *Gloria in excelsis Deo* [Ere zij God in den hoge] zongen. De herdertjes die beneden stonden, vormden een tableau vivant dat de blijdschap vanwege de komst van onze geduchte heer en vorst uitdrukte. Op het podium stonden drie muzikanten, een met een harp, een met een luit en een met een *doucheyne*.

Bij de Oude Molenbrug was een stad geschilderd die Brugge voorstelde. Daarin zat koning David, spelend op zijn harp, en boven zijn hoofd stond geschreven: *Misericordias domini in eternum cantabo* [Ik zal de barmhartigheid van de heer tot in de eeuwigheid bezingen]. Uit de stad kwamen vele fraai uitgedoste meisjes, die naar onze geduchte heer en vorst riepen: *Noël, Noël, Noël*. Boven de stad stond geschreven: *Letetur cor querentium dominum* [Het hart van degenen die de heer zoeken, zal zich verheugen]. In de stad stonden muzikanten prachtig te spelen op verschillende instrumenten.

Bij de burcht was een stenen pilaar gemaakt en daarop stond een bijzonder kasteeltje en voor dat kasteeltje stond een naakt kindje dat zeer fraai gemaakt was. Dat kindje piste bijna de hele dag en avond wijn.

Voor de gevangenis was een podium gebouwd in de vorm van een kerker, die de gevangenis van Petrus voorstelde. Daarvoor stonden soldaten die deze kerker bewaakten en er was een engel die Petrus naar buiten leidde. Toen hij buiten was, vielen zijn ketens af en zong hij met luide stem. Boven het podium stond geschreven: *Nunc scio vere quia misit Deus angelum suum et eripuit me* [Nu weet ik waarlijk dat God Zijn engel gezonden heeft en mij heeft bevrijd]. Dit werd opgevoerd ter ere van de hertog

van Orléans, die lange tijd in Engeland gevangen had gezeten en ook vrijgekomen was. En het werd tevens opgevoerd vanwege het feit dat de stad Brugge lange tijd in een verdrietige toestand had verkeerd en daar nu door de komst van onze geduchte heer uit verlost werd.

Op de markt voor de halle was een prachtige fontein gemaakt waarin een drizijdige zuil stond. Aan de eerste zijde bevond zich een jeugdig vrouwtje in haar keurs die uit haar borstjes melk gaf. Aan de tweede zijde van de pilaar bevond zich een nar die uit zijn pijpje rode wijn gaf. Aan de derde zijde van de genoemde pilaar bevond zich een wildeman. Uit zijn knuppel stroomde witte wijn waar iedereen die er trek in had van dronk en dit ging de hele dag door en bijna de hele nacht.

In het water van dezelfde fontein zwommen drie meermannen en drie meerminnen. In de fontein stonden zes kleine steigertjes bedekt met planken. Hierin waren diverse gaten geboord waarin kleine kindertjes zaten die heel mooi zongen terwijl onze geduchte heer de markt overstak. Deze fontein was achtzijdig en op elke zijde stond een leeuw met het wapen van Vlaanderen om zijn nek en elke leeuw had in zijn klauw een standaard met het wapen van de stad Brugge. Boven op de pilaar die in het midden van de fontein stond, was een wonderlijk mannetje gemaakt met een zwaard in zijn ene hand en in de andere een schild alsof hij aan het vechten was.

Aan het eind van de muur van de residentie van onze geduchte heer was een mooie poort gebouwd. Hij zag eruit als de poort van een kasteel en was van hout. Hij was geheel versierd met schilderijen en er stond een kroon bovenop. De hoeken van de poort en de torenspitsen waren versierd met banieren met het wapen van Brugge. Deze poort had veertien kantelen en op elk van de kantelen op de bovenste omgang stond een banier, op prachtige wijze voorzien van het wapen van de landen van onze geduchte heer en vorst. Op elke kanteel stond het wapen van één land.

Op de eerste kanteel stond het wapen van het hertogdom Bourgondië, op de tweede het wapen van Lotharingen, op de derde het wapen van Brabant, op de vierde het wapen van Limburg, op de vijfde het wapen van Vlaanderen, op de zesde het wapen van Artois en op de zevende het wapen van het graafschap Bourgondië. Van de zeven kantelen aan de andere kant van de poort stond op de eerste kanteel het wapen van Henegouwen, op de tweede het wapen van Holland, op de derde het wapen van Zeeland, op de vierde het wapen van Namen, op de vijfde het wapen van Friesland, op de zesde het wapen van Salins en op de zevende het wapen van Mechelen. Op de onderste trans boven de poort stonden aan beide zijden twee grote leeuwen. De een had in zijn klauw een banier met aan weerszijden de wapens zoals onze geduchte heer deze voert. De leeuw aan de andere kant had op zijn banier het wapen van onze geduchte vrouwe en vorstin. Op deze poort stonden ter gelegenheid van de inkomst van onze vorst allerlei muzikanten zoals fluitspelers, trompetters en muzikanten met andere instrumenten, die om de beurt speelden: eerst de een, dan de ander, zodat de muziek niet ophield vanaf het moment dat de stoet eraan kwam totdat onze geduchte heer in zijn residentie was. Het duurde van twee uur 's middags tot vijf uur 's avonds voordat het hele gezelschap voorbij was gekomen.

Voor de poort van het Prinsenhof was een grote kameel gemaakt waarop een wonderlijk, oosters gekleed mannetje zat. In zijn hand hield hij een flesje waaruit bijna de hele dag lekkere zoete wijn kwam waarvan ieder die daar trek in had, kon drinken.

De magistraat van Brugge met al zijn dienaars en ambtenaren volgde onze geduchte heer tot in zijn residentie in een fraaie stoet om hem te kunnen begroeten. Onze geduchte heer ontmoette de burgemeester en de schepenen in de grote zaal en hij toonde zich jegens hen zeer vriendelijk. Nadat de magistraat hem op passende wijze begroet had, gaf onze geduchte heer in

tegenwoordigheid van de opperste baljuw van Vlaanderen aan de burgemeester van Brugge de sleutel van de stad terug die hem buiten de poorten overhandigd was, terwijl hij zei dat hij veel vertrouwen had in de stad Brugge en dat hij zeer goed gestemd was. Toen werd er met blijde stem door de zaal geroepen: *Noël, Noël, Noël*.

's Avonds werden langs de straten van Brugge vele mooie vuren ontstoken. Sommigen hadden op een stuk gras een kasteel gebouwd met een vuur in het midden en op de vier hoeken. Anderen maakten vuren op een wiel of op andere wijze. De huizen waren behangen met kleden en tapijten en wapens met daarop schilderingen van de vorst en de vorstin. Voor elk huis stonden toortsen of kaarsen, en fluitspelers en trompetters. In alle buurten dansten en feestten de meisjes en vrouwen.

Onze geduchte heer en zijn vrouwe en de hertog van Orléans reden 's avonds door de straten, terwijl zij de vreugde en de pracht van de vuren in ogeschouw namen en naar toneelopvoeringen keken. Uit naam van de stad waren er twee prijzen uitgelooft voor de straten en gezelschappen die het mooiste, prachtigste en vrolijkste feest vierden. De eerste prijs bestond uit een zilveren schaal van een Vlaamse mark, die werd gewonnen door die van de Koningsbrug. De tweede prijs was een schaal van een Troyse mark, die toekwam aan die van de Beurs.

Bovendien waren alle weerhanen en wimpels verwijderd van de torens van de Onze-Lieve-Vrouwekerk, de Sint-Salvatorkerk, de Sint-Jacobskerk, de Sint-Walburgakerk, de Sint-Christoffelkapel, de Sint-Gilliskerk en van de halle. En waar deze eerst stonden waren grote lantaarns geplaatst met grote kaarsen daarin, die bijna heel de nacht brandden, wat zeer wonderbaarlijk en prachtig was om te zien.

Op 23 april, Sint Jorisdag, 1450, tussen drie en vier uur in de morgen, was er een zware aardbeving in Vlaanderen, vooral in de omgeving van Brugge. Er waren drie schokken die de huizen

sterk deden schudden. De schepen die in het water lagen, dansten op en neer. Menigeen was erg bang door wat er gebeurde en daar was alle reden toe.

Niet veel later, omstreeks vier uur 's middags, werd men in Brugge en omgeving getroffen door een zwaar en onstuimig noodweer. Er vielen hagelstenen die zo groot waren als okkernoten en grote schade veroorzaakten, en ze hadden verschillende vormen: sommige leken op een gezicht, andere waren langgerekt en liepen in een punt uit. Het was wonderbaarlijk om te zien. De hagelstenen vernielden vele ruiten en verwoestten veel vruchten. Dit noodweer hield twee uur lang onophoudelijk aan.

In 1452 stond er een bende op van vervaarlijke schurken die veel ellende aanrichtte in Vlaanderen. Ze werd de Groene Tent genoemd en hun aanvoerder was de bastaard Blanstroem. Zo ontstond er in Vlaanderen een oorlog in het open veld met strooptochten en schermutselingen. Die van Gent roofden en plun-

derden alles wat niet binnen de muren van een kasteel beschermd was. Ze beroofden de steden Geraardsbergen en Aardenburg en twaalfmaal stichtten ze brand. Ze plunderden Oostburg en Groede en alle parochies daar in de omgeving, zowel in hun eigen rechtsgebied als binnen dat van Brugge. En iedereen waarvan ze wisten dat hij op de hand van de hertog was, werd door hen vervolgd en veel leed aangedaan.

De bende van de Groene Tent naderde tot de poort van Brugge en de schurken brandden Zevenkote plat en de Drie Koningen en de Drie Brouwers, en ze roofden de koeien, schapen, paarden en al het overige vee dat ze te pakken konden krijgen en namen het mee naar Gent.

Ten slotte stelden de edelen, de hertogelijke troepen en de troepen van het Vrije zich te weer. Er vonden diverse schermutselingen plaats met die van Gent. Velen van het schandelijke rapaille werden gevangengenomen en aan bomen opgehangen.

Hertog Filips, die zeer wijs en oordeelkundig was en veel overwinningen behaalde, was zijn gestorven grootvader, hertog Filips de Stoute, niet vergeten. Filips lag begraven buiten Dijon, in het kartuizerklooster dat hij zelf gesticht had, maar zijn graf was niet voorzien van een fraaie tombe in overstemming met zijn vorstelijke waardigheid. Hertog Filips de Goede liet nu te Brussel door meester Jacob de Koperslager een zeer kostbare tombe maken van metaal, en deze tombe werd met eerbied geplaatst op het graf van zijn grootvader hertog Filips, in het kartuizerklooster buiten Dijon.

In 1457 op 9 februari beviel Elizabeth van Bourbon, de jonge vorstin en echtgenote van Karel, de graaf van Charolais [die later 'de Stoute' werd genoemd], van een dochter. Lodewijk, dauphin van Frankrijk, hield haar samen met andere heren en vrouwen ten doop. Deze dochter werd Maria genoemd.

[De kruistocht]

DE KRUISTOCHT tegen de Turken.

In 1464 verordende paus Pius een kruisvaart tegen de Turken, waarvoor vele duizenden christenen zich in gereedheid brachten. Onze heilige vader de paus trok zelf mee naar Venetië. Hertog Filips de Goede stuurde echter, omdat hij oud was en ziek, in zijn plaats de dappere kapitein Antoine, de Groot-bastaard van Bourgondië. Toen deze bastaard was aangekomen in Marseille in de Provence, zei de hertog van Calabrië tegen hem: ‘Geliefde neef, deze kruistocht zal niet doorgaan want de Venetianen zijn op de hand van de Turken en niet van de christenen.’

Toen de paus in Ancona aankwam, werd hij ziek en stierf. Als

gevolg daarvan ging de kruistocht niet door. Toen de genoemde bastaard Antoine de kruistocht zag mislukken, keerde hij terug naar zijn vader, hertog Filips, en vertelde hem precies wat er gebeurd was.

In deze tijd was de verhouding tussen de graaf van Charolais en zijn vader, Filips de Goede, niet zo goed, als gevolg van de laster van enkele heren. In verband daarmee hield hij zich op in Holland te Gorkum, en terwijl hij daar verbleef kwam er een schip aangezeild met de bastaard van Rupenbrouck, die de graaf van Charolais gevangen wilde nemen om hem naar Frankrijk over te brengen. Dat vernam hertog Filips, zijn vader, die daarop ijlings van Hesdin naar Rijssel trok, want hij vertrouwde de Fransen voor geen cent.

In 1465 bleek koning Lodewijk van Frankrijk de grote vriendschap met hertog Filips en het eerbetoon dat hij van hem had ontvangen dan ook te zijn vergeten. Hij zocht oorlog met Filips. Hij ontbood hem als vazal van de Franse kroon, maar vanwege zijn leeftijd en ziekte stuurde Filips zijn zoon Karel van Valois, die hij liet vergezellen door dappere kapiteins en vele manschappen. Karel, de graaf van Charolais, kwam in Frankrijk aan met zijn edelen en zijn manschappen, over wie de graaf van Saint-Pol het bevel voerde. Ze legerden zich op een mooie vlakte bij de berg van Montlhéry en verschansten zich daar met de hele legertrouw voor een aanval van de koning van Frankrijk. De meeste vazallen van de kroon - de hertog van Berry, broer van de koning, de hertog van Bretagne, de hertog van Calabrië en de hertog van Bourbon - hadden beloofd Karel bijstand te verlenen, maar voordat ze aankwamen bij de graaf van Charolais te velde, arriveerde de koning van Frankrijk met een heel groot leger dat driemaal zo groot was als dat van Karel. Hij kwam over de berg van Montlhéry en overviel de graaf van Charolais onverhoeds. Er ontbrandde een grote en zware strijd. De graaf van Charolais was lange tijd zeer be-

vreesd, want hij zag hoe zijn geliefde ridders en dienaren voor zijn ogen doodgeslagen werden. Hieronder waren Filips de Lalaing, mijn heer Filips Dongijs en veel meer edellieden. Een Fransman greep de graaf van Charolais bij de keel, zeggend: 'Rende vous, rende vous' [Geef u over, geef u over], en hij verwondde de graaf aan zijn keel. Toen kwam echter van opzij de graaf van Saint-Pol met zijn troepen. Er werden zoveel Fransen gedood dat de koning met een kleine menigte een stadje binnenvluchtte dat Corbeaux heet en op zeven mijl van Parijs ligt. De koning verbleef er drie dagen en keerde van daar terug naar Parijs. De graaf van Charolais had de overwinning behaald.

Nadat deze strijd was geleverd, bleven de genoemde hertogen en heren nog enige tijd met een grote legermacht bij de graaf van Charolais. Toen de koning dat vernam, sloot hij op verzoek van zijn edelen een bestand met de graaf van Charolais. Daarna keerde de graaf van Charolais eervol en glorieus terug naar zijn vader, hertog Filips van Bourgondië, in Brabant. Daar vernam hij dat Elizabeth van Bourbon, zijn trouwe echtgenote, overleden was en reeds begraven in het Sint-Michielsklooster te Antwerpen. Hij was zeer bedroefd over haar dood, maar door Gods genade had hij van haar een dochter, Maria, die in Gent opgroeide.

[Hoe de edele hertog Filips het ziekbed hield]

HOE DE EDELE HERTOG FILIPS HET ZIEKBED HIELD te Brugge en hoe hij daar stierf.

Op 15 juni 1467 overleed hertog Filips de Goede in de stad Brugge. Hij lag drie dagen lang opgebaard, zodat iedereen die dat wilde afscheid van hem kon nemen. De dag na zijn dood hield men een processie naar Sint-Donaas om te bidden voor de ziel van hertog Filips, waarvan de twee volgende regels getuigen:

Op 16 juni droeg men groot leed
toen hertog Filips in Brugge overleed.

Op 17 juni 1467 droeg men het lichaam van hertog Filips naar de kerk van Sint-Donaas. De colleges en vele prelaten gingen voor in een fraaie rouwstoet. Er waren vele mensen die gesluierd waren en ieder had een brandende fakkel in zijn hand, en aan elke fakkel en om hun nek hing het geschilderde wapen van de vorst. Er was een grote menigte bijeen. Het dode lichaam werd gedragen door vier voorname heren en veel herauten gingen voor het lijk uit. Boven het lichaam spande men een gouden kleed en op het lichaam lag een gouden laken waarop een gou-

den zwaard rustte. Daarachter liep de graaf van Charolais in rouwgewaden en na hem volgden nog zeven heren; zij droegen allen rouwgewaden. Hierachter liepen nog vele heren en jonkheren van het hof in nieuwe zwarte mantels met op hun hoofd kappen met slippen tot op de schouders; zij waren in groten getale gekomen. Van het hof van mijn heer tot aan de kerk van Sint-Donaas stonden de burgers en de handwerkslieden aan beide zijden van de straten in een rij, ieder met een fakkel in de hand. De fakkels waren allemaal beschilderd met het wapen van het betreffende ambacht of gilde. Toen het lichaam in de kerk gebracht was, werd het begraven voor het hoogaltaar in de Sint-Donaaskerk in Brugge. Er werd grote rouw bedreven, wat begrijpelijk was want Filips was een vrome en goede vorst geweest en had lange tijd geregeerd.

[Hierna volgt het huwelijk]

HIERNA VOLGT HET HUWELIJK van hertog Karel de Stoute, en Margriete van York, de zuster van de Engelse koning Edward.

Toen Elizabeth van Bourbon, echtgenote van hertog Karel, overleden was en dit nieuws in Engeland koning Edward ter ore kwam, zei hij tegen zijn zuster Margriete: ‘O mijn zuster en liefste juweel, nu de hertog van Bourgondië weduwnaar is, zou ik graag zien dat hij uw echtgenoot wordt.’ Hierop gaf de schone maagd Margriete ten antwoord: ‘Wat God met mij voorheeft, zal mij geschieden.’ Toen zei de koning: ‘O mijn juweel, het is een goede vis die je zou kunnen vangen.’ Vanaf dat moment werd de maagd verliefd op hertog Karel. Haar deugden werden hem bekend, waarop hij haar direct uit hartelijkheid geschenken begon te sturen, waardoor zij nog veel meer voor hem ging voelen.

Op een zaterdagavond ging Margriete naar haar broer, de koning, die samen met een ridder bij een huisaltaar stond. De koning verwelkomde zijn zuster en vroeg wat zij wenste. Zij sprak: ‘Heer, ik vast elke zaterdag, net als u, en daarom zou ik vanavond graag iets bij u komen drinken zoals dat op vastendagen gebruikelijk is.’ Toen het gesprek 's avonds goed op gang was, stond Margriete op en ze viel op haar knieën voor haar broer, de koning, en zei: ‘Mijn allerliefste heer, u zei eens tegen mij over de hertog van Bourgondië dat hij een goede vis zou zijn om te vangen. Weet, waarde heer, dat ik bij de genade van God die vis wel zou willen vangen indien u mij daarbij behulpzaam wilt zijn, want ik sta, hoop ik, goed bij hem aangeschreven.’ Daarop antwoordde de koning: ‘Mijn zuster, aan mij zal het verder niet liggen, want ik ben goddank gerechtigd u hierin bij te staan en ik zal dan ook alles doen wat in mijn vermogen ligt.’ Zo ontstond de liefde tussen Margriete en Karel en in het geheim brachten vrienden telkens boodschappen over. De koning zond de bisschop van Salisbury naar hertog Karel, die gretig met het huwelijk instemde, zodat het nagenoeg al gesloten was, zoals hierna zal blijken.

Er kwam een grote delegatie uit Frankrijk bij de koning van Engeland. De Fransen staken een lang verhaal af en deden net of zij niet wisten dat er al onderhandelingen gaande waren tussen de hertog van Bourgondië en Margriete. Ze vroegen of koning Edward zijn zuster ten huwelijk wilde geven aan de hertog van Berry. De koning van Frankrijk zou hem dan als huwelijksgeschenk het hertogdom Guyenne en het hertogdom Gascogne geven. En mocht de koning dat niet zinnen, zou hij zijn zuster dan willen laten trouwen met de hertog van Calabrië? De koning van Frankrijk zou deze hertog evenveel meegeven in het huwelijk als Edward zijn zuster. Toen de koning van Engeland dit vernam en begreep dat de Fransen eropuit waren om het huwelijk tussen hertog Karel en Margriete te verhinderen, gaf hij de delegatie ten antwoord dat hij nog niet van plan was zijn zuster uit te huwelijken. De delegatie had graag nog nader met de koning over het doel van haar komst gesproken, maar koning Edward liet zo vaak verstek gaan als hij kon. Toen zij dat opmerkten, keerden de afgevaardigden bedroefd naar Frankrijk terug.

Het voorgenomen huwelijk met hertog Karel ging gewoon door, aangezien het tussen Karel en Margriete heel goed boterde. Men moet weten dat hertog Karel grote voorbereidingen voor de bruiloft trof, want rond dezelfde tijd bewerkten de goudsmeden van Brugge tweeduizend mark zilver om schotels te maken die gebruikt zouden worden tijdens de bruiloft van hertog Karel van Bourgondië. In dezelfde tijd verwerkten de tingieters vierentwintigduizend pond tin om te gebruiken bij de genoemde bruiloft.

[Hoe hertog Karel van Charolais, graaf van Vlaanderen, in Damme trouwde]

HOE HERTOOG KAREL VAN CHAROLAIS, GRAAF VAN VLAANDEREN, IN DAMME TROUWDE met zijn bruid, de edele vorstin vrouwe Margriete, dochter van de hertog van York.

Op de derde dag van juli arriveerde de bruid in de stad Damme en daar trouwde zij met Karel van Charolais, graaf van Vlaanderen, om zeven uur 's ochtends. De bisschop van Salisbury trouwde hen. Hij droeg in aanwezigheid van een pauselijk afgezant uit Rome en de bisschop van Doornik de mis op in het huis van de baljuw van Damme, dat speciaal daarvoor in gereedheid was gebracht.

[Over de wijze waarop de edele en machtige vorstin]

OVER DE WIJZE WAAROP DE EDELE EN MACHTIGE VORSTIN vrouwe Margriete, dochter van de hertog van York, zuster van koning Edward van Engeland, in Brugge ontvangen werd.

De machtige vorst Karel had zijn geliefde bruid drie prachtige en kostbare nieuwe koetsen gestuurd. Een daarvan was overdadig versierd met fijn goudwerk, droeg de letters K en M en was bezaaid met margrietten. Ook had hij haar vele witte paarden toegestuurd, meer dan zij uit Engeland had meegebracht. Zij was met veel grandeur overgekomen, met wel zestien schepen en met veel edelen en jonkvrouwen en vele familieleden. Zij trok van Damme naar de stad Brugge op de derde dag van juli, de dag van de apostel Thomas, met veel pracht en praal. Met even zoveel luister werd zij in Brugge ontvangen. De hele stad was versierd en iedereen vierde feest.

[Hierna volgt de oorsprong van het Steekspel]

HIERNA VOLGT DE OORSPRONG VAN HET STEEKSPEL van de Gouden Boom, en hoe de wapenfeiten door mijn heer Antoine de bastaard werden volbracht, en bovendien hoe luisterrijk het feest was.

De voortreffelijke ridder mijn heer Antoine de bastaard van Bourgondië kreeg onlangs na middernacht een merkwaardig visioen dat aan hem werd geopenbaard door de goedgunstigheid van de godin Venus. Hij meende dat hij een onbekend land

kwam binnengereden, waar hij vele wonderlijke avonturen beleefde door de steun en bijstand die Venus verleende. Hij droomde dat een vrouw, die vrouw Eer heette, hem naar een onbekend eiland bracht en dat de vrouwe van dat eiland hem meteen met krachtige hand te pakken kreeg en hem als gevangene naar een prachtig, versterkt kasteel bracht, waar hij vele andere ridders aantrof die gevangen waren. De vrouwe had een dwerg die zo slim was dat hij een reus gevangen wist te houden, aan een zilveren ketting. Deze reus was vastgebonden aan een gouden boom. Naast deze boom stond een zuil op drie vlak bij elkaar staande pilaren die groen, paars en geel van kleur waren. De dwerg zat hierop af te wachten wie het genoemde eiland naderde.

In dat visioen openbaarde de vrouwe van het eiland zich aan de bastaard, en ze zei dat hij nooit aan haar zou ontkomen, tenzij hij zou beloven de wapens op te nemen tegen welke ridder dan ook die van buiten zou komen. Wie het kasteel binnen wilde gaan moest met een gouden hamer op de poort kloppen. Als de dwerg hoorde kloppen zou hij met de gevangen ridder naar de poort gaan en de ridder die had aangeklopt binnenlaten. Men moest zijn wapenschild ophangen aan de gouden boom als eervolle herinnering. Als op deze wijze de opdracht werd uitgevoerd zou hij zichzelf kunnen bevrijden. Toen mijn heer Antoine de bastaard uit dit aangename visioen ontwaakte, beloofde hij aan zichzelf om dit visioen in hoogsteigen persoon en in het openbaar uit te voeren. Hij wilde dit meteen doen voor het oog van de hele wereld ter ere van alle edellieden, vrouwen en jonkvrouwen. In verband hiermee plaatste mijn heer Antoine de bastaard een gouden boom op de markt van Brugge en liet hij een driezijdige zuil maken met drie pilaren die groen, paars en geel waren. Rondom de zuil stond in gele letters geschreven:

*De che pyron nulluy ne prent meruellie
Car cest vng emprise qui noble cueurs reuelie
Pour souvenir de la tant honnoree
Dame dhonneur et layssee celer.*

[Over dit bouwwerk verwondert niemand zich, want het laten bouwen ervan is een initiatief dat het edele hart verheugt, ter herinnering aan de hoog geëerde vrouw Eer die verborgen bleef.]

Mijn heer de bastaard vond een dwerg en een reus precies zoals hij in het visioen gezien had en hij stond een ieder terzijde die aan het toernooi wilde deelnemen. Mijn heer de bastaard bedeelde zichzelf de rol toe van gevangen ridder. De prijs die was uitgelooft bestond uit een paard met harnas en dekkleed. De

edele bastaard liet voor de halle op de markt een schitterende poort maken met twee mooie torens waaruit fraaie trompetten te voorschijn kwamen. Aan beide torens hing een banier met daarop afgebeeld een gouden boom. Aan de noordzijde van de poort was een gouden toegangsdeur, versierd met gouden bomen. Er hing een gouden hamer aan om mee op de poort te kloppen. Het steekspel dat hier gehouden werd, heette het Steekspel van de Gouden Boom.

Op 3 juli 1468 werd de eerder genoemde bruiloft gehouden van de edele en machtige vorst en hertog Karel van Bourgondië en zijn echtgenote Margriete van York, zuster van de edele en machtige vorst Edward, koning van Engeland. Op dezelfde dag, na de middagmaaltijd, kwam de genoemde bruid naar de markt van Brugge om vanuit het huis Cranenburch het strijdperk en de wapenfeiten te bekijken.

Een week lang werden er steekspelen gehouden en 's avonds was er vaak een groot en feestelijk banket.

Maandagavond, op de laatste dag van de feestelijkheden, werden bij het banket wel vierentwintig schotels met gerechten opgediend. Verder waren er zesentwintig bomen, gemaakt van was, waaraan allerlei vruchten hingen. Ook werden er allerlei figuren van suikerwerk opgediend. Verder werd er een zeer grote en wonderbaarlijke walvis langs alle tafels gevoerd en waren er meermannen die wonderlijke kunsten vertoonden; hieraan beleefden de heren en jonkvrouwen veel plezier. Er was een mooi vrouwtje gemaakt dat op een pilaar zat met een vergulde leeuw op haar schoot, en uit de borst van de leeuw liep bijna de hele dag en avond goede kruidenwijn.

De pracht en praal die hertog Karel had aangericht was ongekend en in de hele christelijke wereld was nog nooit zo'n prachtige feestzaal gebouwd als die nu ter gelegenheid van deze festiviteiten was gemaakt: al het goudlaken en de schitterende tapijten waarmee de zaal behangen was, de schatten die er gemaakt waren, en het zilver, het goud en de juwelen waarmee alles bekleed was, het was niet te geloven zo prachtig. En er was zelfs nog meer dan hier beschreven kan worden.

De verfijnde spijzen die werden opgediend waren uitzonderlijk. Het zou te veel tijd kosten om op te schrijven of te noemen hoeveel verschillende gerechten er werden opgediend in dertig schepen, gesneden uit hout en geheel verguld. Elk schip was voorzien van het wapen van een van de landen van Karel. Wie er een indruk van wil krijgen kan een van de schepen nog zien hangen in de Schilderskapel. Met al deze verschillende banketten, alle nieuwigheden en vreemde zaken die tevoren nooit vertoond waren, had de bruiloft veertig dagen moeten duren, maar er kwam een bericht uit Frankrijk van koning Lodewijk dat niet veel goeds beloofde. Desondanks ging men door met het Steekspel van de Gouden Boom, dat was georganiseerd en werd

voortgezet door mijn heer Antoine, de bastaard van Bourgondië, en waarin veel adeldom en pronkzucht te zien was. Hiermee eindigde dit uitbundige feest.

In 1469 kocht hertog Karel een welvarend graafschap van de broer van de hertog van Oostenrijk, waarin veel kastelen en steden lagen en dat zich uitstreckte tot aan het graafschap van de Elzas. Het heet het graafschap van Ferrette, gelegen aan de Rijn. Het benodigde geld werd vorig jaar aan de hertog geleend door mijn heer Thomas Portinari te Brugge.

In hetzelfde jaar in augustus reisde hertog Karel naar Den Haag in Holland, waar hij zitting hield om nauwgezet recht te spreken. En hij veroordeelde er iemand tot de strop die eerder betrokken was bij de moord op een kanunnik van Sint-Donaas te Brugge.

[Een prachtig mirakel van het Heilig Bloed]

EEN PRACHTIG MIRAKEL VAN HET HEILIG BLOED dat zich in Brugge bevindt.

Op de elfde dag van november, dat was het feest van Sint-Maarten, werd er in Brugge in de Balkstraat een kind geboren dat ongedoopt werd begraven. Het lag al drie dagen onder de grond, maar de moeder bad steeds tot het edele Heilig Bloed van Brugge, zeggend: 'Zeker, ik hoor dat mijn kind leeft.' Toen groef men het kind op en men zag duidelijk dat het leefde. Het werd meteen gedoopt en naar het Heilig Bloed gedragen, waar men zijn aderen zag kloppen in een bekken met lauw water. Daarvandaan werd het weer naar huis terug gedragen.

In januari 1473 zag men een zeer angstwekkende komeet met een lange brede staart die groot leed aankondigde voor het land en bloedvergieten onder vorsten voorspelde. Deze komeet volgde de loop van de maan.

Op de zevende dag van september anno 1473 was er een grote brand in Brugge in de Witte Leertouwerstraat en in de Zwarte Leertouwerstraat. Daarbij brandde de bakkerskapel af en het prachtige achterhuis en meer dan honderd haardsteden.

[Hierna volgt hoe hertog Filips van Bourgondië]

HIERNA VOLGT HOE HERTOG FILIPS VAN BOURGONDIË werd vervoerd van Sint-Donaas te Brugge naar Dijon in Bourgondië op de dertigste dag van december anno 1473.

Hertog Karel, die druk doende was in Duitsland in het jaar 1473, zond zijn dierbare neef, mijn heer van Ravestein, naar Brugge om de eerdergenoemde overleden hertog Filips te vervoeren naar Bourgondië, naar zijn voorouders. Hij was ongeveer zes jaar begraven geweest in de Sint-Donaaskerk, maar hertog Filips had al tijdens zijn leven verlangd dat men hem na zijn overlijden naar Dijon zou overbrengen, wat hertog Karel beloofd had te doen. Zo werd dan op 30 december van dat jaar het stoffelijk overschot van Filips de Goede opgegraven en op schragen geplaatst in het koor. De vigilie werd in de namiddag voor hem gezongen, waarbij een nieuw getimmerde kist over hem geplaatst was, met daarop vele waskaarsen. Het koor stond rondom vol met brandende kaarsen en de volgende dag werd een plechtige uitvaart gehouden en een plechtige hoogmis opgedragen.

Om een uur 's middags werd het lichaam op een nieuwe wagen gelegd die daartoe in gereedheid was gebracht en die bedekt was met een gouden kleed. Op zwarte schachten van lansen droegen zes ridders een zwart goudlaken dat boven het lijk gespannen was als de hemel van een bed. Naast deze wagen liep een ridder blootshoofds en hij voerde een paard aan de teugel met zich mee dat tot op de grond bedekt was met een kleed waarop het wapen van Bourgondië stond; men zag alleen de ogen van het dier. Dit paard droeg een gouden zadel, als om daarmee te laten zien: hierop placht hij die daar nu dood in de wagen ligt tijdens zijn leven te rijden. Deze wagen, een hangende wagen, werd getrokken door zes mooie paarden, de een voor de ander gespannen, alle bedekt met zwart fluweel tot aan de voeten waardoor men niets zag dan de ogen. De klinknagels in de leidsels van de paarden waren geheel van goud. Degenen die de wagen menden, droegen rouwgewaden en hadden ont-

blote hoofden. Aan de ene kant van de wagen liep vooraan een ridder die een gouden helm droeg beslagen met zilveren lelies. Aan de andere kant droeg een ridder een kostbaar schild waarin het wapen van Bourgondië was ingelegd. Men moet weten dat alle ridders die in Brugge en omgeving woonden en allen die ambten van de vorst bekleedden, gekleed waren in zwarte gewaden.

Naast het eerste van de zes paarden liepen vier wapenkoningen. Ze waren bekleed met het wapen van Bourgondië, hun hoofd was bedekt met een rouwkap, met daarbovenop een gouden kroon. Ieder had een banier in de hand: een van Brabant, een van Vlaanderen, een van Henegouwen en een van Artois. Aan de vier koningen gingen twee herauten vooraf met identieke overkleden zonder kroon of banier, maar ze droegen wel rouwkappen.

Hiervoor liepen alle ambachten van Brugge, gekleed in zwarte gewaden, elk naar zijn stand, en ook alle colleges van Brugge, de vier kloosterordes en de monniken van de Eekhoutabdij.

Vanwege de uitvaart van de vorst waren veel mensen in het zwart gekleed en droeg ieder een brandende toorts in de hand met het wapen van Bourgondië. Zo droegen ook enkele beambten van Brugge en van het Vrije toortsen en zwarte gewaden. Achter het dode lichaam reed mijn heer van Ravestein in diepe rouw met vele andere edellieden in lange rouwgewaden tot op de grond, en verder nog de wethouders van Brugge en van het Vrije en van diverse andere steden. Ze begeleidden het lijk de Kruispoort uit en rustten 's avonds te Eeklo.

In dezelfde tijd werd ook de edele vrouwe Isabella van Portugal, de laatste echtgenote van hertog Filips, naar een andere rustplaats gebracht. Zij werd in het kartuizerinnenklooster Gosnay bij Monstruel, waaraan zij vele aalmoezen had geschonken, uit haar graf gehaald, en van daaruit met veel eerbetoon naar Dijon in Bourgondië gebracht, naar hertog Filips, haar man.

[Hoe hertog Karel van Bourgondië]

HOE HERTOG KAREL VAN BOURGONDIË de stad Nancy in Lotharingen belegerde.

In 1476 verbleef hertog Karel in Lotharingen. Hij belegerde de stad Nancy, die zich op 28 november moest overgeven onder de druk van bestormingen en hongersnood. Hertog Karel kreeg hierdoor Lotharingen in zijn macht en verklaarde zichzelf tot heer van Nancy, Bar en Vaudemont.

Men zou zich kunnen afvragen wat hertog Karel deed in Lotharingen en wat hij daar te zoeken had. Daarvoor moet men weten dat de hertog van Lotharingen aan hertog Karel de oorlog verklaarde toen deze voor Neuss lag. Uit deze oorlogsverklaring kwamen alle oorlogen voort, want de Zwitsers sloten zich aan bij de hertog van Lotharingen en trokken brandstichtend en rovend de Savoye en Bourgondië binnen.

Verder moet men zich bedenken dat hertog Lodewijk van Oostenrijk een graafschap aan hertog Karel verkocht, grenzend aan Zwitserland en aan de Elzas, het graafschap van Ferrette geheten. De Zwitsers waren hier woedend over en onthoofdden daarom een ridder die hofmeester en dienaar was van hertog Karel, want ze wilden niet dat een dergelijke vorst relaties zou hebben in Zwitserland. Als gevolg hiervan ontstond er een groot geschil tussen Zwitserland en hertog Karel.

Vlak hierna formeerde hertog Karel een groot leger omdat hij kort tevoren slag had geleverd met de Zwitsers. En hij trok op tot voor een stad die Fribourg heette, waar vele Zwitsers hem bevochten, maar een groot deel van hen werd verslagen; dit was de eerste veldslag met de Zwitsers.

Toen de Zwitsers het grote verlies van hun troepen zagen, hebben ze hem uitgedaagd tot een geregeld gevecht, en ze noemden dag en uur. Hertog Karel bracht met het oog hierop alles in gereedheid, zijn dag afwachtend. Hij stond met zijn edelen drie dagen lang in slagorde, dapper zijn vijanden de Zwitsers opwachtend, maar ze kwamen niet.

De edelen, die vermoeid waren van het lange wachten, bra-

ken ten slotte met toestemming van de hertog hun slagorde op, en iedereen vertrok naar zijn onderkomen, legde zijn wapens af, ging eten en drinken en daarna slapen uit grote vermoeidheid. Dit werd aan de Zwitsers doorgespeeld door hun landgenoten die proviand leverden. Bovendien zagen de Zwitsers het zelf ook vanaf de hoge bergen die er in dat land zijn. Zodoende doken ze onverwacht aan de ene zijde op, samen met de hertog van Lotharingen en Salasar, de kapitein die ten onrechte uit Frankrijk verbannen was. Vervolgens sloegen ze toe aan de andere zijde en kregen ook de voorhoede te pakken en versloegen vele mannen.

De graaf van Merle werd op het slagveld doodgeslagen. Hij droeg een wapenrok van Bourgondië, waardoor ze dachten dat ze hertog Karel zelf te pakken hadden, want ze kenden geen medelijken en spaarden niemand. Ze namen het legerkamp van hertog Karel in met al zijn legerwerktuigen en een grote zware schat. Dit gebeurde in het jaar 1476 in de maand juni op het feest van de Tienduizend Martelaren [22 juni]; dit was de tweede veldslag. Het terrein waar dit gebeurde, heet Morack. Hertog Karel vertrok van het slagveld en moest vluchten naar Salins in Bourgondië.

Toen de Zwitsers doorkregen dat ze de graaf van Merle hadden gedood en niet hertog Karel, waren ze zeer ontdaan. Toch begroeven ze de genoemde heer met veel eerbetoon in overeenstemming met zijn adellijke staat in een van hun kerken.

[Hierna volgt de derde veldslag]

HIERNA VOLGT DE DERDE VELDSLAC van hertog Karel tegen de Zwitsers, en men meent, volgens de kronieken, dat de machtige vorst hierin zou zijn gesneuveld. De slag vond plaats op driekoningenvond, 5 januari 1476, voor Nancy.

Toen hertog Karel weggetrokken was, zoals ik vertelde, verzamelde hij opnieuw een groot aantal manschappen en kwam terug met groot machtsvertoon in Lotharingen voor de stad Nan-

cy, waar hij eerder een overwinning had behaald. Hij beschoot de poorten en muren, maar de belegerden bleven standvastig. Ze hadden zich feitelijk wel willen overgeven om lijf en goed te behouden, maar hertog Karel wilde hen aan zich onderwerpen. Het volk van Nancy, diens kracht in ogenschouw nemend, bleef het lijden geduldig dragen. Binnen de muren van hun stad bevond zich een groot aantal Lombardijers, Fransen en Duitsers.

Hertog Karel lag op deze manier wekenlang voor de stad Nancy in strenge kou, met een tekort aan voedsel en gebrek aan allerlei andere zaken, want men kon hem niet bereiken - men kwam niet veel verder dan Luxemburg - omdat de boeren uit deze streken en misdadigers die in de bossen en de wildernis lagen, het verhinderden.

De genoemde hertog schreef brieven om voetvolk, edelen en anderen daarheen te laten komen. Daarop werd hem een groep piekeniers gestuurd uit Vlaanderen, maar ze konden niet bij de vorst komen vanwege de vijanden. Ook werd hem een grote som geld gestuurd, maar die kwam niet verder dan tot Luxemburg.

Aldus lag hertog Karel in de koude winter voor de stad Nancy, terwijl hij ternauwernood beschikte over zesduizend gewapende manschappen. Het overkwam hem dat er een Lombardijer ontsnapte, de graaf van Cacabache, een dappere kapitein, samen met al zijn Lombardijers. Deze sloot met twee wagens de doorgang af waar de hulp voor onze troepen vandaan had kunnen komen.

Toen Jacques Galyoot, zelf ook een Lombardijer, dit zag, liet hij het de vorst weten en adviseerde hem te vertrekken, want uit geheime brieven die hij ontvangen had, wist hij dat de Zwitsers met zestien- tot achttienduizend mannen op hen af zouden komen, terwijl zij te zwak waren om de Zwitsers partij te bieden. De vorst wees dit echter verontwaardigd van de hand en zei: 'Wie bang is, moet maar vertrekken.'

Op de vijfde dag van januari, een zondag en driekoningenavond, vielen de Zwitsers met veel machtsvertoon omstreeks

tien uur in de ochtend op hertog Karel aan, en er werd zeer zwaar slag geleverd. Men zag Karel als een brullende leeuw op de Zwitserse menigte af rijden, woest om zich heen slaand zonder iemand te ontzien. De Zwitsers behaalden de overwinning en onze manschappen werden jammerlijk vermoord. Vermoedelijk is hertog Karel daar in het gevecht omgekomen, samen met vele edellieden, want niemand werd gespaard. Enkelen vluchtten door het water over de rivier, hun leven wagend, maar velen verdronken. De graaf van Cacabache nam alle vluchtelingen gevangen die hij te pakken kon krijgen en hij eiste losgeld. Deze felle en bloedige strijd vond plaats op 5 januari voor de stad Nancy in het jaar 1477 op driekoningenavond. Moge God alle zielen gedenken. Amen.

In 1477 begon dat wat hierna beschreven wordt en het duurde tot 1483 of nog langer. Het betrof een vreemde bezigheid en een dwaze handel die gedurende lange tijd en op vele plaatsen werd bedreven nadat de strijd was uitgewoed die plaatsvond voor de stad Nancy-la-jolie in Lotharingen in januari 1477. Deze handel vond plaats op de manier die ik hier beschrijf: wie iets kocht diende te betalen op de dag waarop hertog Karel van Bourgondië, van wie men schrijft dat hij is gesneuveld in de genoemde strijd, levend zou terugkeren in Vlaanderen en in al zijn andere landen.

Ik, de schrijver van deze kroniek, heb de komst van hertog Karel afgewacht gedurende zeven jaar, zeven maanden, zeven weken, zeven dagen, zeven uren en zeven minuten.

[Hoe heer Antoine de bastaard het bericht ontving]

HOE HEER ANTOINE DE BASTAARD HET BERICHT ONTVING van de dood van hertog Karel, en hoe jonkvrouwe Maria met alle edelen en jonkvrouwen jammerlijk het verlies van haar lieve vader betreurde.

Toen mijn heer Antoine de bastaard het bericht ontving van de

dood van hertog Karel was hij zeer bedroefd, evenals Maria, Karels enige dochter. Ook alle vrouwen en jonkvrouwen van het hof waren bijzonder bedroefd én alle landen waarover Karel als goed vorst regeerde, wat ontzagwekkend is omdat dat niet vaak gebeurt.

Toen ook de koning van Frankrijk het bericht vernam dat hertog Karel dood was, hief hij onmiddellijk het bestand van negen jaar op dat hij en Karel destijds gesloten hadden en hij trof direct voorbereidingen voor een oorlog om veel kwaad aan te richten in de landen van de vorst.

Op vele plaatsen ontstond grote commotie. In het bijzonder was de vrouwe van Bourgondië, Karels echtgenote, zeer bedroefd. In Gent riepen mijn heer van Ravestein en andere edelen op tot beraad over hoe men de landen nu zou moeten besturen.

Er werd afgesproken dat vier landen samen zouden beloven en bezegelen jonkvrouwe Maria van Bourgondië te goeder trouw te zijn. Dit zijn de vier landen: Vlaanderen met alles wat daartoe behoort, te weten het land van Namen en Artois; Brabant met wat daarbij hoort, namelijk Lotharingen, Limburg en het markgraafschap van het Heilige Rijk; Holland met wat daarbij hoort, namelijk Zeeland, Hoorn, Enkhuizen, West-Friesland, Henegouwen en Picardië; en als vierde het land van Boulogne. Hiervoor dankte Maria van Bourgondië de genoemde landen zeer.

[Wat hierna volgt is de kroniek van Jonkvrouwe Maria]

WAT HIERNA VOLGT IS DE KRONIEK VAN JONKVROUWE MARIA.

Maria was de enige dochter van de edele hertog Karel en zij was maagd. Zij regeerde in het jaar 1477 het rijk als vorstin samen met haar edellieden voor ongeveer dertien maanden.

Er werden gedeputeerden van Brugge gezonden naar jonkvrouwe Maria van Bourgondië in de stad Gent. Ze verzochten haar vriendelijk of ze naar Brugge wilde komen, waartoe zij van harte bereid was, maar ze zei dat ze niet van het ene wapengekletter in het andere terecht wenste te komen (in Gent was namelijk kort tevoren een opstand neergeslagen), dan bleef ze liever in Gent. Daarop werd haar beloofd dat ze in Brugge geen last zou hebben van wapengekletter. Zo werd met onze jonkvrouwe, haar edelen en ook die van Gent overeengekomen dat ze naar Brugge zou komen op paasavond anno 1477.

Die van Gent brachten onze jonkvrouwe op 5 april met veel pracht en praal naar Ursel. Die van Brugge kwamen hen met een fraai uitgedoste menigte van geharnaste manschappen tegemoet, te weten de kruisboogschutters en handboogschutters, van wie velen te paard waren maar ook velen te voet. Allen droegen nieuwe wapenrokken, doorsneden en gescheurd, zodat men er het harnas doorheen zou kunnen zien, en ze hadden fraaie helmen op het hoofd. Velen hadden stalen bogen, anderen mooie ijzeren knotsen, en de handboogschutters droegen mooie bogen en bundels pijlen; ze waren net zoals de anderen gekleed. Nog vele andere poorters en jongelingen uit de stad reden ridderlijk onze jonkvrouwe tegemoet, haar verwelkomend en begeleidend tot binnen haar stad, waar alles op feestelijke wijze in gereedheid was gebracht, zoals hierna zal blijken.

[Dit was allemaal te zien in Brugge]

DIT WAS ALLEMAAL TE ZIEN IN BRUGGE bij de Blijde Inkomst van onze jonkvrouwe Maria.

De Kruispoort was behangen met witte lakens, bezaaid met maagdenpalmen en er hingen twee grote zwarte schilden, elk met een gouden M, en een schild met het wapen van Bourgondië. Midden in de poort, tussen de twee torens, hing een kostbaar schilderij.

Van de Kruispoort tot aan het hof was aan beide zijden van de

straat een palissade opgetrokken, waarlangs de poortelij en alle ambachten stonden opgesteld met brandende toortsen. Alle huizen waren eveneens behangen met witte lakens of met tapijten en om en om voorzien van maagdenpalmen en ruiten. Elk ambacht had een mooi meisje op een troon gezet, gekleed in het wit. Ditzelfde was in vele buurten gedaan, wat prachtig was om te zien.

De maagden van de Wijngaard trokken in processie onze jonkvrouwe van Bourgondië tegemoet, waarbij ze haar een hele mooie en kostbare krans van rozen aanboden op een kristallen schaal die werd gedragen door drie mooie jonge meisjes die alle maal een prachtige krans van rozen op het hoofd droegen, en op de krans die de vorstin ontving stond het volledige wapen van

Bourgondië. Onze jonkvrouwe van Bourgondië nam de krans en de schaal in grote dank aan. Alle colleges en kloosters van Brugge gingen haar in processie tegemoet. Boven op de spits van de Jacobijntoren stond een rad vol fakkels die brandden, wat heel bijzonder was om te zien. Bij de Oude Molenbrug was een prachtige voorstelling te zien met zwijgende personages die uitbeeldde hoe de jonge Mozes gered werd. Er stond geschreven: *Tremet virgo de aquis Moysem liberavit* [De maagd was bang. Ze redde Mozes uit het water], en er stond ook: *Dominus Deus patrum vestrorum, Deus Abraham, Deus Ysaac, Deus Jacob misit ad nos* [De Heer, God van uw vaderen, God van Abraham, God van Isaäk en God van Jacob, heeft ons hulp gestuurd].

Voor het huis Blankenberghe in de Hoogstraat was een andere prachtige voorstelling te zien met de mooie maagd Axa die van haar vader de zegen ontving. Er stond geschreven: *Axa virgo benedictionem suscepit* [De maagd Axa heeft de zegen ontvangen], en daaronder stond verder geschreven: *Omnia opera eius in fide, nec fidem suam unquam mutavit ab eo* [Al haar daden zijn in trouw verricht, en nooit heeft zij haar trouw beschaamd].

Voor het hof van mijn heer was een derde voorstelling te zien, over hoe de koningin van Panthasalia in vreugde werd verwelkomd door Priamus, koning van Troje, en er stond geschreven: *Panthasalia virgo in civitatem Troyanam amicabiliter recepta fuit* [De maagd Penthesilea werd in de stad Troje vriendschappelijk ontvangen]. En verder stond er geschreven: *Et factum est gaudium in illa civitate cum turba plurima* [In die stad werd grote vreugde bedreven door een grote menigte].

Verder moet men weten dat de naties van de kooplieden verschillende huizen in de Hoogstraat rijkelijk versierd hadden met goudlaken en andere tapijten en verder met zwarte, witte, groene en rode kleden. Aan de voorkant van de huizen waren allemaal toortsen geplaatst. Elke toorts was op een tinnen schotel geplaatst; iedereen had dat gedaan om het er zo mooi mogelijk uit te laten zien.

De Oosterlingen hadden het huis van Jacob Heldebolle geheel behangen met rode kleden, met het geschilderde wapen van de keizer en de wapens van de zeven keurvorsten. De schilden waren manshoog, en het wapen van de keizer en de stellingen waren luisterrijk beschilderd, en alle toortsen, waarvan er zeer veel waren, waren voorzien van een krans van rozen.

Onze geduchte jonkvrouwe van Bourgondië bezag de pracht en praal waarmee zij vereerd werd en ze aanvaardde deze in grote dankbaarheid. Men moet weten dat mijn jonkvrouwe in een draagbaar zat, geheel bekleed met zwart fluweel. Ze was in rouwkleding en droeg een zwarte rouwmantel. Ze werd met haar hele gevolg begeleid tot in het Prinsenhof, waar ze vol vreugde werd ontvangen door de Brugse magistraat, die haar verwelkomde zoals dat gepast is.

Op de zestiende dag van april arriveerde in Brugge uit naam van keizer Frederik III een voorname delegatie om te spreken met onze vorstin en haar edele raad. De leden van de delegatie werden met groot eerbetoon ontvangen door de edelen van het hof, door mijn heer van Ravestein, mijn heer van Gruuthuse en mijn heer van Gaesbeke. Toen zij op de markt aankwamen, stond het volk in rijen opgesteld, ieder onder zijn eigen banier. Men schoot van vreugde menig kanon af. Deze afgevaardigden waren de volgende personen: de bisschop van Trier, de bisschop van Metz, hertog Lodewijk van Beieren en meester Gregorius, de kanselier van Rome. Zij kwamen om een verbintenis tot stand te brengen tussen Maximiliaan, de zoon van de keizer, en onze geduchte vorstin, om zodoende een wettig huwelijk te sluiten.

De afgevaardigden toonden aan met brieven die van een geldig zegel waren voorzien, dat Maximiliaan, de zoon van de keizer, in het huwelijk zou treden met Maria, de enige dochter van hertog Karel. Deze brieven waren destijds opgesteld door de keizer en hertog Karel zaliger, en ze bevatten de bepalingen

die beiden van harte waren overeengekomen na onderhandelingen bij de stad Neuss. Deze akten en geloofsbrieven werden overhandigd. Aangezien er nog veel meer verstreckende zaken mee gediend waren, stemden onze jonkvrouwe en haar edele raad met dit huwelijk in en werd het huwelijk gesloten. Dit geschiedde op de eenentwintigste dag van april om elf uur 's avonds in het Prinsenhof te Brugge. Aangezien het huwelijk per direct geconsumeerd diende te worden, sliep volgens de gewoonte van de adel de hertog van Beieren bij onze jonkvrouwe uit naam van de edele Maximiliaan. Op zijn rechter heup droeg hij een wapen, waarmee hij bewees dat Maximiliaan zijn bruid zou helpen en beschermen met zijn wapens tegen al haar vijanden. Toen dit was geschied, vertrok de delegatie met vreugde uit Brugge en men schonk hen wijn, suikergoed en was, een ieder naar zijn rang.

In dezelfde maand trok de koning van Frankrijk met een grote troepenmacht het land van Artois en de stad Nieuwendijk binnen en pleegde er veel geweld. Mijn heer van de Soeterstede en mijn heer van Peenen met de Kasselaars en andere Vlamingen weerden zich dapper tegen de Fransen, maar hun leger was zo klein dat ze de koning niet konden bevechten. De koning verwoestte al het land langs de rivier en brandde het kasteel van Montorie en andere kastelen plat. Op deze krijgstoet voerde hij Antoine de bastaard van Bourgondië als gevangene met zich mee, die dit alles met lede ogen aanzag, wat niet ten onrechte was.

De delegatie van de keizer bleef bij onze jonkvrouw, die inmiddels in Gent verbleef, in afwachting van de komst van de zoon van de keizer, haar bruidegom, die naar Vlaanderen kwam.

In Brugge, in de Katelijnestraat bij de boomgaard, woonde destijds een tempelier die een rechtgeaard Fransman was. Hij

schreef de koning van Frankrijk over alles wat men in Brugge beraamde. Toen men dit in de gaten kreeg, werd hij aan handen en voeten gebonden, op een wagen gelegd en naar het kasteel van Rijssel gebracht.

Rond dezelfde tijd, in juni 1477, kwamen de Fransen bij Sint-Omaars met ongeveer veertig paarden en waagden zich tot aan de muren van de stad. Dit gebeurde op een ochtend om een uur of acht. De inwoners van Sint-Omaars trokken erop uit om het leger in de pan te hakken. Toen de Fransen dat zagen, trokken zij zich terug tot het veld waar zij met gewapende soldaten een hinderlaag gelegd hadden. Die van Sint-Omaars wisten daar niets van en achtervolgden hen, zodat ze omsingeld werden. Er werd hevig gevochten. Van die van Sint-Omaars sneuvelden de meesten en ze waren met honderdtachtig mannen, waarvan er niet een ontkwam. Men zei dat er wel veertig gevangen werden genomen waarvoor losgeld werd gevraagd.

Rond dezelfde tijd werd te Brugge verordend vanwege de grote onvoorziene uitgaven die de stad dagelijks deed, dat men de rijke burgers moest vragen of zij geld wilden lenen, eenieder naar zijn vermogen, te weten vijftig, veertig, dertig, twintig, twaalf, tien, zes of drie pond, de een meer en de ander minder. Degenen die dit geld leenden aan de stad werd verzekerd dat zij terugbetaald zouden worden in de toekomst. De lening betrof een grote som geld.

Verder werd te Brugge verordend dat vijftig krijgslieden te paard uitgezonden zouden worden, elk met drie ruiters, zodat ze vijftig gevechtseenheden vormden, en dit alles op kosten van de stad Brugge. Elke eenheid kostte 25 pond groten, zodat het in totaal 1250 pond groten kostte, welk bedrag geheel betaald werd uit de bovengenoemde lening. Omdat dit bedrag dat van de burgers was geleend, in contanten beschikbaar was,

werd besloten dat men de Brugse manschappen die in dienst waren van onze geduchte vorstin, in de tweede maand van hun dienst zou betalen. Dit geschiedde op de veertiende dag van juni en het geld werd naar het leger te Spier gezonden. Daar werd iedereen betaald. De vijftig eenheden van Brugge trokken goed bewapend en bevoorraad naar het leger toe op de zestiende dag van juni in het jaar 1477.

Op 25 juni in het jaar 1477 deed mijn heer van Gelre in het holst van de nacht een onverwachte aanval op de vesting van Pont-Amerre en drong zo ver door dat hij er brand kon stichten, de troepen wist te verslaan en de krijgswerktuigen in handen kreeg. Hij nam veel koeien, schapen en varkens in beslag. Hierna gaf hij het voetvolk van Gent en Brugge toestemming om het geroofde goed naar hun kampementen te brengen, zoals zij deden. De Gentenaren brachten echter al het geroofde naar hun eigen terrein en zeiden met mooie woorden: 'Broeders uit Brugge, wij zullen deze buit eerlijk delen, zoals het hoort.' En de Bruggelingen geloofden hen.

Mijn heer van Gelre reed met enkele gewapende mannen in de buurt van Doornik en het was al laat op de dag. Het was 26 juni 1477. Toen de hertog daar zo reed, kwamen de Fransen uit een andere poort naar buiten en overvielen hem met een grote menigte op zodanige wijze dat het hem geraden was te vluchten. Hij zei echter: 'Laat God me nooit kunnen verwijten dat ik zal vluchten of me over zal geven. Ik zal me een uitweg vechten of sterven.' De Fransen stormden met veel geweld op de hertog af. Hij vocht dapper terug tot de dood erop volgde want hij vond een grote overmacht tegenover zich. Hij is echter ridderlijk op het slagveld gestorven samen met een edelman uit Gent, Jan van der Gracht genaamd, zijn wapenbroeder. De Fransen brachten de dode hertog naar Doornik, waar hij eervol werd begraven in de Sint-Jacobskapel in de Onze-Lieve-Vrouwekerk, met een mooie uitvaartplechtigheid.

Toen de Gentenaren dit hoorden, braken ze hun tenten af en laadden hun karren. Ze trokken huiswaarts met de hele roofbuit, zonder de Bruggelingen er in te laten delen. Ze namen bovendien twaalf karrenpaarden mee die van de Bruggelingen waren, en voor de avond waren ze al in Oudenaarde met de hele buit.

Toen die van Brugge en de andere Vlamingen merkten dat de Gentenaren de benen hadden genomen, waren ze allemaal moedeloos en voelden zich verraden. Ze besloten ook huiswaarts te keren, braken hun tenten af en trokken naar Kortrijk. Dit geschiedde op 27 juni.

Het volk van Kortrijk en omstreken was bang dat die van Brugge naar huis zouden gaan en smeekten hun te denken aan het welzijn van Vlaanderen. In alle parochies luidde men de klokken en een grote menigte verzamelde zich. En op de negenentwintigste dag van juni werd te Kortrijk de trompet geblazen en verkondigd dat iedereen die onze geduchte vorstin te goeder trouw was, direct terug diende te gaan naar de plek waar hij daarvoor gelegerd was en dat het wapentuig onmiddellijk teruggestuurd zou worden. Die van Brugge, die van het Vrije en die van andere steden trokken dadelijk met hun wagens terug naar waar zij gelegerd waren en deelden zich op in drie legers. Die van Brugge legerden daar waar die van Gent vertrokken waren, die van het Vrije op de plek van de Bruggelingen en de derde partij met alle andere soldaten daar waar die van het Vrije gelegerd waren geweest. Zo meende ieder zich te versterken tegen de vijand.

Toen die van Doornik de bezigheden van de Vlamingen zagen en merkten dat zij vermoeid waren door het reizen, kwamen zij op de ochtend van 30 juni bij zonsopgang met drie grote legers, net zulke kleding dragend als de Vlamingen en met blinkende wapens. Aangezien die van Brugge geen wapentuig hadden, waren zij zeer kwetsbaar. Velen werd de keel doorstoken want zij konden zich niet opstellen om zich te verdedigen. Sommigen zwommen de Schelde over, anderen verborgen zich in

bosjes of struiken, weer anderen ontsnapten en liepen naar huis. Vele Bruggelingen werden gevangengenomen en naar Doornik gebracht, waar een hoge losprijs voor hen vastgesteld werd. Die van Doornik kregen al het werpgeschut van de Bruggelingen in handen en een onmetelijk grote schat. De Bruggelingen die ontsnapt waren, kwamen op de eerste dag van juli met hangende pootjes thuis, nauwelijks gewapend want ze hadden alles achter moeten laten om het vege lijf te redden. Velen waren in de strijd gedood.

Er was een knechtje van dertien jaar uit Brugge dat voor Doornik gewond was geraakt en wist te ontsnappen door zich te verbergen in een korenveld. Hij lag daar vijftien dagen en at niets anders dan zuring en korenaren. Bij toeval kwamen er twee vrouwen voorbij die het losgeld voor hun echtgenoten naar Doornik brachten. Zij vonden het kind en brachten het naar het dichtstbijzijnde huis. Zij maakten zijn wonden schoon waar de maden uitkropen en gaven het kind geitenmelk, waardoor het wat opknapte. Toen deze vrouwen in Brugge terug waren, lieten zij het nieuws over dit kind omroepen. Zijn vader en moeder hoorden het en gingen huilend hun zoon ophalen.

[Hoe de edele hertog Maximiliaan]

HOE DE EDELE HERTOOG MAXIMILIAAN in volle wapenrusing en met veel pracht en praal Gent binnentrok. Hoe hij daar ontvangen werd ter verwelkoming van zijn bruid, vrouwe Maria van Bourgondië.

Op 18 augustus in het jaar 1477 trok de edele hertog Maximiliaan de mooie stad Gent binnen met zeer veel pracht en praal. Hij kwam via Brussel en Dendermonde in Gent.

Die van Gent en de Kasselrij reden hem tegemoet en droegen allen witte gewaden en rode kapjes met daarover zwarte hoeden. Ze waren met ongeveer vijfhonderd man, allen zeer kostbaar en prachtig uitgedost en in een fraaie stoet opgesteld,

gezeten op prachtige paarden. Deze optocht duurde wel drie uur lang. Die van Gent hadden ook fraaie tableaux vivants opgesteld ter verwelkoming van de edele vorst Maximiliaan.

Toen de eerbiedwaardige vorst alles gezien had, reed hij naar het huis van de stadssecretaris waar hij zou verblijven; dit gebeurde op maandag. Toen 's avonds het banket ter ere van hem afgelopen was, ging hij als bruidegom naar zijn bruid in het hof Ten Walle in gezelschap van zes of acht edelen. Dit was om ongeveer elf uur 's avonds. Alle edelen stonden klaar

om de bruidegom te ontvangen. Toen de bruid de bruidegom zag, knielde zij en hij deed hetzelfde, waarna ze elkaar in de armen namen, beiden van kleur verschoten en lijkleek werden. Dit was een teken van innige liefde. Mevrouw de douairière nam de bruidegom ook in haar armen. De bruidegom kustte nu zijn bruid en zei: 'Naar u heb ik vurig verlangd.' Toen werd de ondertrouw gesloten door een pauselijke afgezant uit Rome. Hierna werd er een overdadig banket gehouden. Daarna nam de bruidegom afscheid van zijn bruid en ging terug naar zijn onderkomen. De hele nacht werden er in de stad vreugdevuren ontstoken en werd er feestgevierd.

[Hierna volgt hoe de edele hertog Maximiliaan]

HIERNA VOLGT HOE DE EDELE HERTOG MAXIMILIAAN, zoon van keizer Frederik, trouwde met zijn bruid, Maria van Bourgondië.

Na alle voorgaande gebeurtenissen kwam de bruidegom de volgende dag, dinsdag om zes uur 's ochtends, zeer fraai gekleed naar zijn bruid, die er ook heel mooi uitzag, en ze werden gehuwd door de eerder genoemde pauselijke afgezant. Daarbij waren als getuigen aanwezig mijn heer van Gruuthuse en de graaf van Symay, en de bisschop van Metz, de bisschop van Trier en de bisschop van Doornik en vele vorsten en vorstinnen. De bruidegom sliep dinsdagnacht bij zijn bruid in Gent, maar er was overeengekomen dat de huwelijksfeesten in Brugge gehouden zouden worden. Maximiliaan was de dertigste graaf van Vlaanderen via zijn vrouw, Maria van Bourgondië, de enige dochter van hertog Karel.

[Hoe hertog Maximiliaan in volle wapenrusting]

HOE HERTOG MAXIMILIAAN IN VOLLE WAPENRUSTING Brugge binnentrok met zijn hertogin, vrouwe Maria, en welke feestelijkheden er gehouden werden ter ere van hun Blijde Inkomst.

De edele hertog Maximiliaan kwam op 28 augustus Brugge binnen op dezelfde wijze als hij Gent binnengetrokken was, met dezelfde edelen en in dezelfde opstelling met zwarte standaards en wimpels. Ook was er een standaard waarop een maagd stond afgebeeld. De vorst zat in zijn volle wapenrusting op zijn paard, dat bedekt was en tot aan zijn voeten toe versierd was met gouden en zilveren bellen, wat zeer fraai was om te zien. Het volk schepte er veel genoegen in.

Aan weerszijden van de straat tot aan de residentie van mijn heer toe stonden alle ambachten, brandende fakkels voor zich houdend. De baljuw, de schout en vele wethouders reden de edele vorst tegemoet en verwelkomden hem zeer vriendelijk. Vele andere edelen en burgers begeleidden hem en zijn gezelschap tot aan zijn residentie, wat hij zeer op prijs stelde. Bij de Oude Molenbrug was een prachtig toneel gemaakt, waar men toonde hoe eertijds de Romeinen met vreugde de vorst Julius Caesar ontvingen, waarmee getoond werd met hoeveel vreugde de Bruggelingen hun vorst verwelkomden. Er stond geschreven: *Gloriosissime princeps, defende nos ne pereamus* [Roemrijke vorst, bescherm ons opdat wij niet omkomen]. Voor het Prinsenhof stond een toneel waar getoond werd hoe koning Theodosius het door zijn onbesproken gedrag tot keizer bracht. Er stond geschreven: *Iusticia indutus fui et vestivi me sicut vestimento et dyademate iudicio meo* [Ik was met gerechtigheid omhuld, en kleepte mij met mijn oordeel als met een gewaad en een diadeem]. Op deze wijze, onder vertoon van zoveel luister, ging de edele vorst met zijn gezelschap zijn residentie binnen.

In deze tijd verrichtte men grote herstelwerkzaamheden aan de poorten, bruggen en kaden van Brugge, zowel met metsel- als met timmerwerk. Men maakte bij de singel buiten de stadswal vele sterke aarden bolwerken rondom heel Brugge met daarin stevige blokhuizen. Men verhoogde de randen van de vestingmuren naar binnen toe zodat men eronder schuil kon gaan en

men maakte verschansingen waar kanonnen in konden staan. Voor elke poort van Brugge bouwde men een sterk bolwerk. Men moet weten dat men nooit eerder in Brugge zulke versterkingen zag maken.

De bolwerken die buiten de poorten van Brugge gebouwd waren, waren sterker dan men in Brugge ooit had zien maken. Zij waren op de volgende wijze vervaardigd: men zette grote planken van dertig voet overeind, zo'n anderhalve voet uit elkaar. Daartussen waren sterke dikke eiken takken gevlochten. Op dezelfde wijze was er binnenin een rond bolwerk gemaakt. Er was daarbij ruimte uitgespaard om kanonnen in te plaatsen. De ruimte tussen de buiten- en de binnenmuur was opgevuld met aarde. Op de binnenste bolwerken waren nog bolwerken gebouwd om van daaruit te kunnen schieten. Het gehele bolwerk dat tegen de stadswal aan was gebouwd, was aan de buitenzijde hellend gemaakt met sterke groene takken en met aarde tot aan de bovenkant van de planken en voor elke poort was het bolwerk extra breed gemaakt. Deze constructie was zeer sterk en bovendien mooi om te zien omdat de grote takken uitliepen, zoals altijd in het voorjaar. Met deze verschansingen buiten de poorten begon men in maart 1478 en ze waren na Pasen 1479 klaar.

Dit is ter lering opgetekend voor het geval dat men dit in de toekomst nodig heeft want die van Brugge beheersten deze vaardigheden niet. Deze moesten hun door lieden van buiten Brugge onderwezen worden en dat is geen wonder want Brugge is een handelsstad en een stad van vrede.

Op 27 november 1477 liep er in Brugge een mandenmaker met een kruiwagen vol twijgen. Toen hij van de Snaggaardbrug wilde lopen, stortte hij door het gewicht van de kruiwagen naar beneden, waardoor hij ter plekke dood neerviel.

Donderdag 15 januari 1478 was te Brugge een gerechtsdag waarop zeven mensen verbannen werden. Twee daarvan waren broers en zij waren timmerlieden te Brugge. De een heette Pieter de Haan en de ander Hendrik de Haan. Deze broers hadden de opdracht aangenomen een bolwerk voor de Boeveriepoort te maken en zegden toe dat zij de klus binnen zesendertig dagen zouden klaren met de hulp van zesendertig mannen. Ze verkochten echter enkele bomen en vele planken die bestemd waren voor de bouw en staken het geld in eigen zak. Ze gaven aan de stad op dat zij vele timmerlieden tien groten per dag hadden betaald, terwijl achteraf bleek dat zij maar zes groten hadden betaald. Uiteindelijk werd er zelfs niets gebouwd. Het geld dat zij van de stad ontvingen, hadden zij er namelijk snel doorheen gejaagd. Voor deze zaken werden zij beiden voor tien jaar uit Vlaanderen verbannen.

Op 30 april was er brand aan de Koningsbrug in het huis van een drogist. De brand ontstond doordat er terpentijn vlam vatte, wat grote schade veroorzaakte. Degene die er woonde heette Luyck de Fevere. Zijn handen waren zo verbrand dat de huid en de nagels loslieten, zoals bij een kuiken dat geroosterd is. Hij moest door de hitte in de rei springen of hij zou helemaal in brand hebben gestaan. Kort daarna overleed hij aan zijn verwondingen. *Requiescat in pace. Amen* [Moge hij rusten in vrede. Amen].

3 mei anno 1479 was een van de feestelijkste Heilig-Bloeddagen die er sinds lange tijd geweest waren. De Boom van Jesse werd getoond en het laatste avondmaal en de hof van olijven, de gevangenneming, het geselen en de kruisdraging en veel mooie voorstellingen betreffende de passie van onze Heer, zoals Annas, Kajafas en Herodes, en nog andere fraaie, voor deze gelegenheid gemaakte schilderijen, waaraan de vorst en mijn vrouwe de hertogin veel genoegen beleefden.

Op 5 mei kwam een leek die in de Speere woonde - dat huis staat in de Grauwwerkersstraat - de Sint Jacobskerk binnen. Hij stak een priester in zijn hoofd met een scherpe dolk, met de bedoeling de priester te vermoorden vanwege overspel dat deze had begaan met zijn vrouw, maar de priester stierf niet. Daarop bleef de kerk lange tijd buiten gebruik en er werd geen mis gelezen. Dezelfde man sneed zijn vrouw een stuk van haar neus, zodat ze haar leven lang door haar misstap getekend was. Moge God allen vergeven die op deze wijze getekend zijn, zowel in Brugge als elders.

In oktober 1480 gingen de vissers van Vlaanderen weer op haringvangst, evenals de Hollanders en Zeeuwen, en ze vingen behoorlijk veel - God zij geprezen - maar de nering bleef karig, zodat de vissers uit Frankrijk hier niet mochten komen en ons volk daar niet. En de zomer van dit jaar was nat en koud geweest.

Na de koude zomer volgde een zeer strenge winter, beginnend voor Kerstmis en wel tien weken lang durend, waarin veel sneeuw viel. Veel kinderen en ook oude mensen hadden bevroren hielen. Tevens was het lange tijd windstil, zodat de windmolens niet konden malen, terwijl de watermolens vastgevroren waren. Aldus hadden te Brugge vele arme lieden gebrek aan brood, maar onze landsheer verzachtte het leed.

In de zomer van 1481 begon men voor het eerst in Sint-Donaas iedere avond het Onze-Vrouwe-Lof te zingen, een gebruik dat men nog dagelijks voortzet. Men luidt de klokken voordat men begint en na afloop slaat men het bedeklokje. Sinds die tijd is deze gewoonte verder verspreid, zodat men dat nu doet in alle parochiekerken te Brugge tot eer van God en zijn gezegende moeder Maria. Amen.

In oktober 1481 werd de stad Brugge overspoeld door arme mensen die er vanuit het westen naartoe waren gevlucht. Hierdoor werden erop 21 oktober zeven arme mensen doodgedrukt, waaronder volwassenen en kinderen, op de plaats waar men aan alle armen een *twaelvaert* uitdeelde voor de zielenrust van Clays van Nieuwenhove, die toen overleden was.

Op 11 december werd te Gent Filips van Huerne, heer van Gaesbeke, voor vijftig jaar uit Vlaanderen verbannen omdat hij de stad Gent wilde zwartmaken bij de vorst Maximiliaan; hij was eropuit onrust te stoken tussen Gent en Brugge, en hij sprak schandalig over Gent. Maar hoewel hij uit Gent verbannen was, hield hij zich op in Brugge bij de vorstin.

Op 18 februari 1482, maandag voor vastenavond, kwamen de vorst en de vorstin met de douairière en alle belangrijke edelen van het hof 's avonds bijeen voor een maaltijd in het huis van Martin Lem, de burgemeester van Brugge; dat huis heet Rijckenburch en is gelegen aan de Koningsbrug. Er was daar een feestelijke maaltijd bereid, waartoe zij eervol genood waren. Hun werd veel eer betoond door middel van diverse entremets, gerechten, muziek en andere heerlijkheden die bij een dergelijke maaltijd gepast zijn.

Op dezelfde dag werd te Brugge een gebod uitgevaardigd door de kardinaal in zijn functie van bisschop van Doornik, waarin hij toestond dat vanwege de dure tijd alle armen tijdens de gehele vasten zuivel mochten nuttigen, te weten boter, kaas en melk, met uitzondering van de vier laatste dagen van de Goede Week. De bisschop stond dit toe in het hele bisdom Doornik.

Op dinsdag 19 februari, dat is vastenavond, kwamen in het Zwin bij Sluis vele schepen binnengevaren, vol met koren. Ze

brachten negenduizend hoed of meer. Het was uitzonderlijk goede tarwe, die naar men zei uit Sevilla kwam.

In dezelfde tijd liet vorstin Maria van Bourgondië zich niet met raad bijstaan noch regeerde ze, zoals ze behoorde te doen, maar vermaakte ze zich dikwijls op het ijs met schaatsenrijden op het dichtgevroren moeras tussen de Gentpoort en de Kruispoort. Ze viel verschillende keren lelijk, zoals hierbij nu eenmaal gebeurt. Haar jonkvrouwen hadden groot plezier met haar gedurende deze tijd.

Zij had voortdurend de heer van Gaesbeke in haar gezelschap, hoewel hij uit Gent was verbannen, zoals ik hiervoor al schreef, en de Gentenaren waren hier boos over. In deze tijd had Vlaanderen veel te lijden van de aanvallen van de Fransen, die door het hele land veel ellende aanrichtten.

Omstreeks vastenavond ging de vorstin uit rijden met haar gezelschap, en haar paard struikelde waardoor ze ervanaf viel en zich bezeerde. Maar ze sprak er niet over en wilde niet dat erover gesproken werd, terwijl ze zich opgewekter voordeed dan ze was. Als gevolg van deze val had ze een gevaarlijk zwerende wond, waardoor ze kort daarna ziek werd en het bed moest houden.

[Nu verhalen we over de voortdurende oorlog]

NU VERHALEN WE OVER DE VOORTDURENDE OORLOG tussen de bisschop van Utrecht - die aan de kant van Maximiliaan stond - en de stad Utrecht, die dikwijls leidde tot grote onrust en schermutselingen.

Omstreeks vastenavond bereikte het nieuws Brugge dat de kapitein en de troepen van Maximiliaan en die van bisschop David van Utrecht wel negenduizend mannen hadden gedood. Onze troepen behaalden de overwinning in weerwil van het feit dat die van Utrecht nieuwe huursoldaten in dienst hadden genomen en als aanvoerder een machtig man, broer van de nieuwe

hertog van Kleef, hadden uitgekozen. Tegen hem vormden onze troepen een breed front en wachtten rustig af.

Bisschop David hield zich op in een stadje genaamd Wijk bij Duurstede, vergezeld van Petijt Salasar en andere krijgslieden. Ze reden af en aan, strijd leverend met de stad Utrecht en de Hollanders, die voor de kosten moesten opdraaien, hoewel ze liever vrede hadden gehad.

In die tijd werden de jaarlijkse betalingen, die normaal gesproken ten goede kwamen aan die van Utrecht en hun Hollandse bondgenoten, in beslag genomen door de vorst en de hele opbrengst werd aangewend om de manschappen te betalen waarmee men tegen de Utrechtse en Hollandse troepen vocht uit naam van hertog Maximiliaan.

Kort daarna wilden die van Utrecht en hun bondgenoten vrede sluiten met hertog Maximiliaan en ze boden een grote som geld als schadevergoeding. Maar het was de Bourgondiërs niet genoeg en ze wilden dat die van Utrecht meer gaven. Hierdoor draalden ze met het sluiten van de vrede. In deze tijd werd onze vorstin ziek. Toen die van Utrecht dat vernamen, eisten zij zelf vergoeding voor de geleden schade, en ze gaven niet toe. Zodoende duurde de oorlog voort.

Zaterdag 2 maart 1482 verkochten de zes gecommitteerden van Brugge koren vanaf schepen in de rei en ook ten huize van Jan van den Leene voor de prijs van een pond groten per hoed, en ook de boeren brachten een kleine hoeveelheid koren naar de markt. En de zaterdag daarna gold er geen verordening voor het koren, en het tarwe van de boeren kostte achttien schellingen groten en het koren van de kooplieden kostte eveneens achttien schellingen groten per hoed. Bovendien was er sinds lange tijd niet zoveel koren op één dag naar de markt gebracht als toen het geval was. Daarbij moet men weten dat de hoge korenprijzen wel drie of vier jaar aanhielden; soms lagen ze wat hoger, soms wat lager, en evenzo waren de prijzen van andere

granen en overige levensmiddelen hoog, en nog nooit had iemand meegemaakt dat dit zo lang duurde.

In hetzelfde jaar, op 18 maart anno 1482, op een vrijdag omstreeks halfvasten, hebben de poorters van Gent, toen ze merkten dat de heer van Gaesbeke zich nog steeds in Brugge ophield, wat in strijd was met wat in Gent was bepaald, hem opnieuw in hoogsteigen persoon voor vijftig jaar uit Vlaanderen verbannen. Omdat hij niet langer de moed had in Brugge te blijven, nam hij afscheid van de vorstin, die toen ernstig ziek in bed lag, en vertrok uit Vlaanderen.

In deze tijd trok dikwijls een generale processie door Brugge om onze Heer te bidden om vrede en eendracht in Vlaanderen.

Vorstin Maria was zeer ernstig ziek zodat men op 27 maart een generale processie hield naar de kartuizers buiten Brugge, waarbij men het edele Heilig Bloed meevoerde en de schrijn van Sint-Donaas. Maar het behaagde de almachtige God dat Maria, onze vorstin, op dezelfde zevenentwintigste dag van maart 1482 omstreeks het middaguur heenging van deze wereld. Hierom dreef men onbeschrijfelijke rouw aan het hof van de vorst en in heel de stad Brugge. Men baarde de vorstin twee dagen lang op, zodat ieder die dat wilde haar kon gaan zien. En na deze twee dagen werd ze gebalsemd en in een loden kist gelegd. In alle parochiekerken van Brugge luidde men de doodsklokken en bovendien klepte men de klokken 's ochtends, 's middags en 's avonds, totdat ze begraven werd, met droeve klanken.

Omdat vorstin Maria van Bourgondië overleden was, werd er op 30 maart 1482, op de avond voor Palmzondag, op de halle een gebod uitgevaardigd: de vorst beval dat alle ambtenaren hun positie zouden blijven innemen, zoals daarvoor het geval was, omdat het recht gehandhaafd moest blijven.

[Dit is de opstelling binnen de stoet]

DIT IS DE OPSTELLING BINNEN DE STOET die het lichaam van Maria van Bourgondië, enige dochter van Karel van Bourgondië, naar de kerk voerde.

Op 2 april anno 1482, op dinsdag in de Goede Week, droeg men het ontzielde lichaam van mijn vrouwe van Bourgondië, Maria, wijlen onze vorstin, enige dochter van hertog Karel en gemalin van de edele hertog Maximiliaan, de Onze-Lieve-Vrouwekerk te Brugge binnen in een prachtige stoet. Voorop in de stoet liepen de observanten die buiten de Ezelpoort woonden: het was de eerste keer dat men ze samen met anderen aan een processie zag deelnemen. Na hen volgden de vier contemplatieve ordes en

daar weer na kwamen de broeders van de Eekhoutabdij, en vervolgens de Brugse colleges.

Die van Brugge en het Vrije kwamen na de prelaten. Die van Brugge droegen talrijke wassen toortsen met daarop het wapen van Brugge, en die van het Vrije deden hetzelfde.

Daarna volgden honderdvijftig arme lieden, allen gekleed in nieuwe zwarte gewaden en rouwkappen, ieder met een brandende toorts van vier pond in de hand en het wapen van vorst en vorstin, in één schild samengevoegd. Iedereen droeg een schildje voor zijn borst met hetzelfde wapen. Verder volgde een groot aantal hovelingen, allen in zwarte gewaden.

Het dode lichaam werd voorafgegaan door twaalf herauten, gekleed in wapenmantels. De vier achterste herauten waren gesluierd. Rondom het lichaam liepen vele heren. Vier edellieden droegen het baldakijn dat boven het lichaam gespannen was. Het was, waar het het lichaam bijna raakte, gemaakt van goudlaken, en bovenaan was het van zwart fluweel. Op het lichaam lag een rood kleed van goudlaken voorzien van een wit kruis van damast en afgezet met zwart fluweel. Daarbovenop lag een gouden kroon, versierd met parels en kostbare stenen zoals voor een vorstin gepast is. Het lichaam werd op waardige wijze ten grave gedragen, zoals men gewoon is bij edele mannen en vrouwen.

Naast het lichaam liep hertog Maximiliaan, gekleed in een lange zwarte mantel en gesluierd met een rouwkap. Na hem volgden nog vijf grote heren die familie van haar waren, allen eveneens gesluierd, en drie edele vrouwen in zwarte bontmantels en met gevoerde rouwkappen. Zo volgde de een na de ander. Elk van de vrouwen werd begeleid door een edelman. Hierna volgden nog vele edelvrouwen en jonkvrouwen, in zwart gekleed en gesluierd met linnen hoofddoeken. Dit was de gehele hofhouding.

Van het hof van mijn heer tot aan de Onze-Lieve-Vrouwe-kerk stonden de poorteriej en de ambachten van Brugge en die aan het Vrije keurig opgesteld, ieder met een brandende toorts

voor zich. Op elke toorts was een schildje met het eigen wapen aangebracht. Ze bleven zo staan totdat het lichaam voorbij was gevoerd en de Onze-Lieve-Vrouwekerk was binnengedragen.

[Dit is de uitvaart]

DIT IS DE UITVAART van de edele vorstin vrouwe Maria van Bourgondië, enige dochter van hertog Karel van Bourgondië.

De volgende dag, op woensdag in de Goede Week, ging de vorst ter kerke in hetzelfde gevolg als de dag tevoren. Na de hovelingen volgde de magistraat van de stad Brugge. In het koor van de kerk stond een klein bouwwerk met daarop vele brandende kaarsen. Het koor was helemaal volgehangen met zwarte lakens. De dienst werd geleid door een bisschop, en de mis werd gezongen door zangers van de hofkapel. De mis werd zeer waardig opgedragen en stemde tot grote droefheid.

Alle eerbare rouwenden stonden aan weerszijden in de voorkerk, ieder met zijn toorts in de hand, voorzien van wapens, zoals ze de dag daarvoor in de stoet meeliepen. Ze stonden daar gesluierd totdat de dienst afgelopen was. De vorstin werd begraven voor het hoofdaltaar in een mooi graf dat nieuw gemaakt was en van gewelven voorzien, en dat vanbinnen was versierd met mooie schilderijen. Het graf werd naderhand afgedekt met een prachtige en kostbare tombe, zoals tegenwoordig nog te zien is. Deze uitvaart vond plaats op 3 april 1482. Het kleed dat men op het lichaam had gelegd toen het ter aarde gedragen werd, legt men op alle hoogtijdagen op de genoemde tombe, en voor dagelijks gebruik werd een kleed gemaakt van zwart laken met een kruis van wit satijn.

Omstreeks deze tijd was een grote menigte arme lieden verzameld in het Sint-Janshospitaal, en aan iedereen, klein en groot, werd een muntstuk gegeven ten behoeve van de zielenrust van de overleden vorstin.

In verband met het overlijden verlieten de meeste officieren

het hof. De kanselier vernietigde zijn zegel en vertrok in grote droefheid naar Antwerpen, waar zijn vrouw verbleef.

[Hiermee eindigt de kroniek van Vlaanderen]

HIERMEE EINDIGT DE KRONIEK VAN VLAANDEREN, beginnend bij Liederic de Buc, de eerste forestier van Vlaanderen, en verder handelend over alle forestiers en graven van Vlaanderen tot en met het overlijden van vrouwe Maria van Bourgondië, enige dochter van hertog Karel, die getrouwd was met de edele hertog Maximiliaan, hertog van Oostenrijk en zoon van keizer Frederik III. Vanaf de expeditie naar Calais in 1437 is de kroniek voor het belangrijkste deel geschreven door Anthonis de Roovere, de edele rederijker en muzikant die door God begiftigd was met velerlei kennis en gaven. Moge God zich ontfermen over zijn ziel en over allen die deze kroniek zullen lezen. Amen.

De zeven poorten van Brugge

Moge de almachtige God Emanuel, die Zijn engel Gabriël naar de aarde zond en daarmee de gezegende boodschap in een nederige roos waardoor Maria Gods zoon ontving, u beschermen, heer koning, en mede dit hele, goede gezelschap, de aanzienlijken van de goede stad Brugge, die ik uit welwillendheid 'bloemen' noem, aangezien Maria, de roos, in het aanschijn van God tot de allerhoogste is gekozen. Zo spreek ik, die arm, onontwikkeld, plomp, zwak en oud ben, tot jullie, uitgelezen bloemen. Omdat mijn vermogens zozeer afnemen dat ik niet goed met luide stem kan spreken, vraag ik u bij de gratie Gods, heer koning, met uw welnemen, of u nu toch de mensen wilt verzoeken stil te zijn, zodat ik u rustig kan vertellen waarom ik naar uw paleis gekomen ben en mijn kluizenaarswoning heb verlaten. Deze moeite is mij niet te veel indien ik ongehinderd kan spreken, want wanneer men het aandachtig beschouwt, doet het getroosten van veel moeite die uiteindelijk tevergeefs blijkt, een mens groot verdriet. Weet dat ik hiermee ook op uw beloning uit ben en op de genade van God, en vergeef mij als ik het iets te lang maak.

O, koning van de Witte Beer, luister naar mijn woorden, vraag ik u: vroeger toen ik jong was en snel ter been hield ik mij volop bezig met wereldse zaken, maar toen ik drie punten opmerkte en in ogeschouw nam waarop degenen die in de wereld leven te kort schieten, kreeg ik zo genoeg van de wereld dat ik deze wijdvermaarde stad Brugge, bron van vreugde, gegriefd verliet. Ik ging alleen leven op de wijze die u nu aan mij af kunt zien, want ik kon die drie zaken, dat venijnige gif, niet langer verduren. Ik vrees dat zij nog niet verdwenen zijn en dat menigeen daar erg onder lijdt. Of dat zo is, heer koning, zult u vernemen: het eerste waardoor de dienstbaarheid aan de wereld mij ging tegenstaan en ik van de wereld afscheid nam, was dat ik be-

merkte dat de mensen geen naastenliefde meer kenden en dat degenen die elkaar moesten beminnen juist op de vlucht sloegen wanneer het met een vriend niet goed ging, heer koning. Dat heb ik zelf ondervonden toen het slecht ging met mij. Dat maakte me zo boos dat ik mij bij God beklagde. Ieder ander bij wie ik mijn beklag deed, vond het onbelangrijk. Waar ik door mijn klacht te uiten het meest tot bedaren kwam, daar voelde ik de minste liefde. Had genegenheid jegens mij enige kracht vóór het klagen, mét het klagen verdween zij. Toen heb ik mijn armzalige dienstbaarheid op God gericht, dat is altijd goed voor de mens; het loont hier en in het hiernamaals nog meer.

Het tweede, heer koning, wat ik eveneens slecht kon verdragen en waarover de goeden, de wijzen, jong en oud, vrouwen en maagden zich ook met recht kunnen beklagen - ja, velen en zeker iedereen met een zuiver gemoed kan zich daarover beklagen - dat is, heer koning, dat wanneer aan degenen die de genade niet verdienden, bekend werd waar God deugdzaamheid in zag en waar Hij Zijn genade naar zond, zij zich uit pure nijd op hoogmoedige wijze gingen ergeren aan de leefwijze van de goede mensen en dat zij achter hun rug om kwaad van hen spraken. Wanneer zij goede mensen samen zagen, verspreidden ze hun boze geruchten. Zagen ze uw bevallige en liefvallige maagden, dan zeiden ze: men kan nooit weten of ze deugen. Zagen ze vrouwen de mannen vereren, dan legden ze het gelijk ten kwade uit. Wanneer ze hen zagen die trouw liefhadden, dan spraken ze over hen of het boerenpummels waren. Zagen ze de verstandigen aan het goede vasthouden, dan zeiden ze: zij bedrijven kwade zaken. Zagen ze iemand die als heilig beschouwd werd, dan zeiden ze: u kent hem niet vanbinnen. Wie ze zagen, hoe goed ze ook waren, niemand werd beter van hun boosaardige grootspraak. Dat heb ik sterk ondervonden, heer koning. Zie, dergelijke zaken bevielen mij niet, want ik had lief, weet dat, in deugdzaamheid, zonder kwade bedoelingen, God is mijn getuige. Desondanks hebben ze mij zo'n loer gedraaid, dat ik hier

niet langer wilde blijven. En als de situatie nu nog zo is, zal ik direct naar mijn kluis teruggaan.

Ten derde heer, luister goed: toen ik mij op mijn verstand beriep en zeker wist dat aan deze aardse genoegens een einde zou komen en dat niemand weet wanneer, maar dat men als een droom kan ophouden te bestaan - vandaag gaat het op, morgen gaat het af, wat geweest is, komt niet terug, wat komen zal, weet God alleen - en dat dit ellendige tranendal geen vreugde kent die duurzaam is en ook dat alles wat ons ten deel valt met moeite verkregen is, met zorgen bezeten wordt, met droefheid achtergelaten wordt en weldra vergeten is en dat men zijn bezittingen niet mee kan nemen, toen ik mij dit bedacht, heer koning, werd ik zo bevreesd voor dwaling dat ik meende dat ik beter thuis kon zijn voor het te laat zou zijn; het leek me tijd.

Edele heer koning, aangezien u op de hoogte bent van de drie zaken die mij uit de wereld verjoegen, wil ik u kort en krachtig vertellen waarom wij gekomen zijn en wat we meebrengen.

Twee wildemannen kwamen hier en hoorden van een boswachter over de stad van de Witte Beer. De Witte Beer is het die ik graag wil zien, samen met zijn hele gezelschap. Luister naar wat ik nu zal vertellen: in het bos waar mijn kluis staat, en waar deze twee wildemannen vele dagen hebben rondgelopen, zag ik hen, toen nog jong en klein, op me af komen lopen. Nu zijn ze volwassen. Om te voorzien in wat ze nodig hadden, gaf ik hun van dat wat God mij gaf. Nu zijn ze wijs, toen waren ze dom. Ik heb hun het geloof onderwezen. Ze hebben hun zinnen erop gezet om Brugge te zien, die zalige stad, en af en toe vertelde ik hun iets over de stad. Hierop hebben zij hun vaardigheden en werklust getoond, resulterend in een geschenk dat u, heer koning, onthuld zal worden. Ze hebben geen enkele moeite gespaard uit oprechte liefde voor de stad. Omdat ik hun grote genegenheid zag voor Brugge, de goede stad, gaf ik uitleg aan het werkstuk dat ik hen zag ontwerpen. Op hun verzoek ben ik hier gekomen om het te verklaren. Vergeef mij wanneer ik te

lang van stof ben, want dat ben ik uit genegenheid. Heer koning, hier ziet u een verfijnd werkstuk dat door onontwikkelde mensen is gemaakt, die er op afstand een slag naar hebben geslagen om het te maken naar dat wat eenieder erover vertelde. Het was moeilijk om het precies goed te treffen. Al zou men zijn uiterste best doen en het voorbeeld met eigen ogen aanschouwen, dan zou men er niettemin heel goed naast kunnen zitten. Toch hebben zij uit genegenheid hun best gedaan: ze hebben de stad ommuurd en van poorten, torens en grachten voorzien en hebben bewakers neergezet om de bloemen van Brugge te beschermen. Moge God hen eeuwig behoeden voor ellende. Ze hebben zeven poorten gemaakt en op elke poort wil ik een letter plaatsen waarmee ik 'Brugge' kan spellen: B R V C G H E. Met deze zeven letters spelt men 'Brugge', zoals men ziet. Aan elke letter kan ik een juiste uitleg geven en elke poort draagt er een. Al zijn mijn vaardigheden in dit opzicht gering, leg mijn verklaring ter wille van God ten goede uit en neem haar in dank aan. Ik begin met de Gentpoort en u zult over de B horen. De B geeft twee geschenken aan de stad, namelijk Broederschap en Blijheid, want hetgeen het gemoed het meest verblijdt, is broederlijke liefde. Moge God hen lang en gelukkig laten leven die deze poort zo graag bewaken. Ook vraag ik Maria, de goede maagd, of dit eeuwig mag duren.

Nu wil ik me inspannen om bij de Katelijnepoort uitleg te geven. Hier leg ik een R aan ten grondslag. Hierbij ben ik op twee zaken bedacht waarmee de R de stad poogt te beschermen. De ene is Recht, de andere Rede. De R moet gedankt worden, want, eerlijk waar, men zou de hele wereld moeten doorkruisen er men hierin de gelijke van Brugge zou vinden. Geloofd zij de Heer van het hemelrijk.

Hierna volgt de Boeveriepoort. Een V wil ik hierop plaatsen. De V spreidt twee zaken ten toon waarmee zij de stad zeer veel luister bijzet. De ene is Verstand en de andere is Vrijheid. Deze twee houden de stad in zo'n aanzien dat allen die er komen of

verblijven overal haar lof verkondigen. Dank voor Gods genade.

De Smedenpoort is hierna aan de beurt. Zij bevat de C. Deze C staat, voor wie luistert voor twee zaken: de een is Constantheid, de ander is Compassie. Gedankt zij God, die Brugge, de edele stad, zo rijkelijk wilde versieren met zulke prachtige letters, voor Zijn milde geschenken. Ik bid tot Maria, de zuivere maagd, of zij haar wil behoeden voor onheil.

De Ezelpoort is nu aan de beurt. Deze draagt een G, zoals ik u zeg. Deze G staat voor twee zaken die u openlijk kunt aanschouwen: Goedgunstigheid en Goedertierenheid. Wie naar de stad komt, vallen deze twee zaken van de G ten deel. Waar ter land of ter zee men ook komt, men treft het nergens zo goed als hier. Gedankt zij Gods genadevolle bescherming.

Nu wil ik de Speipoort noemen. Ze draagt de H, die liefdevol de stad binnendringt en twee zaken in het vaandel heeft: de een is Hoop en de ander is Heil. Hoop stuurt ze met haar kracht tweemaal de stad in en uit als de getijden van de zee, dag en nacht, en ze brengt Heil in de stad. Het zegenrijke Zwin, dat ons met de zee verbindt, verdient onze dank en God verdient de hoogste lof om wat Hij gaf, geeft en geven zal.

De zevende poort, dat is de Kruispoort, draagt een troost schenkende E met twee wijze zaken: Eendracht en Eer. Moge God ons beide schenken tot in lengte van jaren.

Edele heer, die machtig bent en hooggeplaatst, ik heb u nu uit eerbied naar beste vermogen uitleg gegeven over de zeven letters. Elke poort en elk torentje draagt bij aan het karakter van de stad en is door ons naar beste kunnen gemaakt. Verder, edele heer - gekroond doordat het lot u aangewezen heeft - bieden wij u de stad Brugge aan als eerbetoon aan uw koningschap en om te laten zien dat we vrienden zijn, waar we ons ook bevinden. Nog een moment geduld, heer, er komt nog een knecht die u ten dienste zal staan met de waren die hij bij zich heeft. Aanvaard deze in dank en schenk ons minzaam, als het u goeddunkt, wijn

in, dan lopen we dadelijk naar onze kluis terug.

Ik bid tot God, de hemelse Vader, dat Hij ons in Zijn naam volgend jaar nog
genoeglijker laat samenkomen.

Hoe een man zijn begerige vrouw op het rechte pad houdt

Een goede vrouw vormt een goede man en een goede man vormt een goede vrouw. Waar de een de ander op de goede weg houdt, komen twee zielen samen.

Een koopman en zijn mooie jonkvrouw speelden eens een spelletje schaak toen er een verwaande Duitse Hanzekoopman voorbijkwam. De vrouw had hem nog maar nauwelijks gezien of ze begon haar man al te vertellen over zijn prachtige kleren en dure sieraden. Hij zei: 'Dat is een van mijn compagnons. Ik zou hem eens bij ons te eten moeten vragen. Maar nu moet ik ervandoor en ik kom niet eerder terug dan overmorgen.' Hij riep daarop het dienstmeisje heimelijk bij zich en zei: 'Luister naar me, ik doe net alsof ik op reis ga. Breng deze brief naar uw vrouwe en zeg dat ik die Hanzekoopman ben en dat ik haar, omdat ik haar bemin, graag vandaag voor het eind van de middag zou willen spreken.' Het dienstmeisje sprak: 'Lieve heer, dat zal gebeuren.'

Ze ging naar haar vrouwe. Zij las de brief en deze beviel haar wel. Ze zei: 'Laat deze man maar komen, maar niet voordat het donker is. Leg een haan en ander gebrad op het vuur, spoel de flessen om en haal wijn. Mijn man is weg; hij komt niet snel terug. Lijsken, breng die jonge kerel hier!'

Lijsken haastte zich naar haar meester. Net als de Hanzekoopman trok hij mooie kleren aan en deed dure sieraden om.

De goede man zat achter de gordijnen in de kamer en zei: 'Blaas vlug de kaars uit. Niemand mag immers iets van ons afweten.' Ze maakten pret, aten en dronken. Daarna gingen ze naar bed om te slapen. Hij snurkte en liet scheten. De vrouw was hierover hoogst verbaasd: ze dacht een goede aan hem te hebben. Maar hij draaide zich om en wierp zijn achterste in haar schoot. 's Nachts lag hij met zijn mond naar haar toe. Hij rochelde aan

een stuk door; de stank was groot. Rond middernacht stond hij op, pakte haar hemd, legde er een drol in en legde het hemd terug waar hij het gevonden had.

's Morgens vroeg ging de goede man weg. De vrouw vertrouwde Lijsken toe hoe onbeschoft ze was behandeld. Ze huilde tranen met tuiten van spijt.

In zijn volledige reisuitrusting kwam de echtgenoot thuis. Hij zei: 'Maak het eten klaar, ik breng een gast mee.' De Hanzekoopman, die niets van het gebeurde afwist, werd door de koopman mee naar huis gebracht; dit verraste de vrouwe zeer onaangenaam. Haar man zei: 'Ik heb hem waren verkocht.' Ze maakten veel plezier en de vrouw bracht de gerechten. Tegen de Hanzekoopman zei ze zachtjes: 'Wat stonk jij vannacht, vies varken! Waarom heb jij mijn hemd bevuild?' Ze gooide het eten deels over zijn kleren. Hij sprak: 'Ik weet niet waar u het over heeft!' Ze spuugde hem in het gezicht en schold hem uit; dat beviel hem allerminst. Met haar voeten schopte zij hem stiekem tegen zijn schenen, tot bloedens toe. Zij meende dat haar man het niet in de gaten had. De Hanzekoopman zei: 'Is die vrouw krankzinnig?' De vrouw liep naar de gang en de echtgenoot ging op zijn plaats zitten. De Hanzekoopman zei: 'Zo gedraagt een slechte vrouw zich. Zij heeft mij helemaal nat gegooid.' Wat hij nog meer zei, weet ik niet. De echtgenoot zei: 'Wees niet boos. Er is nooit een gast blijven eten die hier ongeschonden vandaan kwam.' De Hanzekoopman sprak: 'Ik kom hier nooit meer! Uw vrouw zou mij wederom uitschelden en slaan.'

Deze vrouw heeft haar eer behouden. Daar heeft haar goede echtgenoot voor gezorgd. Wie oneerbare verlangens weet te weerstaan, is de duivel meester. Laat elke vrouw hier een voorbeeld aan nemen en zich eerzaam gedragen.

Een droom

Kunde, vermogen en wilskracht leiden tot niets als zij niet gepaard gaan met daadkracht, terwijl grote daden, wanneer ze onnadenkend worden uitgevoerd, het begin vormen van rampspoed. Als kundigheid weloverwogen in de praktijk wordt gebracht, levert men een inspanning die duurzaam blijkt, en vermogen in combinatie met grote kunde zorgt ervoor dat het werk tot een goed einde wordt gebracht. Desondanks hebben vermogen noch kundigheid waarde als ze niet vergezeld gaan van wilskracht en gunstige omstandigheden. Waartoe dienen vermogen, kunde, wilskracht en verstand als men er geen gebruik van maakt, en waarom zal men zich inspannen ten behoeve van degenen die niet ontvankelijk zijn? Dat is zoiets als wanneer men zou zaaien op plaatsen waar men nooit zal maaien: het kost moeite en koren, en zodoende komt veel kunst niet tot volle wasdom. Maar vergeefse moeite is beter dan kundigheid die verdriet met zich meebrengt, want verrichte arbeid zonder kunde raakt de geest niet, maar arbeid en kundigheid tezamen beroeren lichaam en geest. En als men zich geheel en al inspant voor de onbeschaafden die er niets van begrijpen, dan wordt het werk net zo beloond als wanneer men parels voor de zwijnen werpt. Konden zij een kunstwerk met kennis van zaken belonen dan zou niemand zich beklagen, maar onbeschaafden hebben geen benul van de inspanning die het maken van kunst kost of van de beloning die daaruit voortvloeit. Zodoende moet men het stellen zonder beloning voor de kunst: wie zijn hoop op de onbeschaafden stelt, komt bedrogen uit. De onbeschaafde weet in de verste verte niet hoe het kunstwerk naar waarde beloond moet worden. Daarom wil ik mijn wagen mennen voor hen die bekend zijn met de weg der kunst, waardoor ten langen leste mijn inspanning naar waarde beloond zal worden.

Een droom die mij in verwarring brengt en die ik maar niet uit mijn hoofd kan zetten, wil ik hier opschrijven ter ere van datgene waarvoor ik ging slapen, zo goed ik kan, maar niet zoals ik het graag zou willen. Vanaf het moment dat ik deze droom had, heb ik aan niets anders gedacht.

Dromen plegen uit te komen en wat ik droomde is zo uitzonderlijk dat ik het met toewijding moet opschrijven voor ik kan rusten. Ik meende, terwijl ik lag te slapen, dat ik uit mijn bed stapte en me begon aan te kleden en kousen en schoenen aantrok, want het zinde me niet dat ik al zo lang in bed lag. Ik bad tot God en vroeg hem mij te behoeden. Plotseling werd ik zwaarmoedig en als ik me niet al zover had aangekleed, was ik weer in bed gestapt. Nu verzamelde ik moed om me zo netjes hogelijk te kleden, en mijn gedachten waren gericht op wat komen ging.

Ik betrad een smal pad, nauwelijks breed genoeg voor mij. Aan het eind gekomen, kwam ik op de mooiste plek die ik ooit zag. Meteen kwam me een zoete geur tegemoet die al mijn leden doortrok en mijn tegenzin verdreef. Het maakte me vrolijk en opgewekt en mijn gemoed kwam tot rust. Van alle kanten hoorde ik vogels, jong en oud, volop zingen in onderlinge wedijver: leeuweriken, nachtegalen en koekoeken. Ik zag er de mooiste bomen en lieflijkste kruiden, groener dan enig groen kan zijn, en het licht van de zon scheen over het mooie landschap. Toen wandelde ik een vallei in waarover de zon haar stralen uitspreidde, en toen een warme wind opstak, verspreidde zich de allerzoetste geur. Verdriet, droefheid noch angst deerde hem die dit zou ruiken. Ik wilde dat alle zieken bij mij waren, want als ze hier zouden zijn, zouden ze, denk ik, allemaal genezen. Terwijl ik alleen welgemoed verder liep, zag ik uit een grijze ronde steen een fontein ontspringen die tot op de bodem helderder was dan kristal. Haar druppels kwamen rondom neer in het malse gras waardoor vele bomen nat waren. Hoe langer ik keek en hoe dichterbij ik naderde, hoe helderder de fontein leek.

Toen ik bij de fontein kwam, bedacht ik dat ik me wilde opfrissen en mijn gezicht wilde wassen. Ik ging aan de ene kant van de fontein staan en ving het water op dat eruit stroomde. Het leek me verkeerd als ik mijn vuile handen in de bron van de fontein zou steken; deze was immers zo helder. Ik waste mijn handen en daarna mijn gezicht. Vervolgens voelde ik hoe koel, aangenaam en smakelijk het water was. Ik prijs deze fontein meer dan alle aardse zaken. Het water dat ik in mijn mond hield, smaakte zo lekker dat ik het vreselijk zou vinden het uit te moeten spuwen. Ik heb het dan ook allemaal opgedronken, wat me zo goed beviel dat ik al het water dronk dat over de rand van de fontein stroomde. De fontein was omgeven door aangenaam geurende kruiden, rozenperken en egelantieren. Allerlei soorten bloemen hadden de fontein zo goed bedekt dat ze haar zuiver hielden en beschermden tegen hitte en bederf. Niets kon haar bezoedelen. Daarna liep ik bij de fontein weg, de bron had me gezuiverd. Ik trapte op marjolein en polei. Het stond er zo vol mee dat ik het niet kon ontwijken. Hierdoor lette ik nauwelijks op de schoonheid die ik zag en op het feit dat er geen pad was. Toen ik zo ronddoolde, ontwaarde ik in de verte een helder schijnsel, helemaal aan het einde van het veld. Zoiets had ik nog nooit gezien. Ik stond stil en vroeg me af of daar de zon opkwam. Ik keek rond en zag dat de zon in het oosten stond, terwijl dit heldere licht uit het westen kwam. Ik kon mijn ogen er niet afhouden, terwijl ik me afvroeg wat het was. Ik kon meer niet van losmaken en vastberaden liep ik naar het licht toe om te weten te komen wat het was. Onderweg zag ik ongekende pracht. Al zou ik de zorgen van iedereen in mijn hart hebben gevoeld, dan nog zou ik alles vergeten zijn. De vogels zongen onophoudelijk en ik bleef het licht tegemoet lopen, terwijl ik me verlustigde aan al die heerlijke kruiden die me zoveel deugd deden dat mijn hart vol vreugde was. Nooit viel iemand zoveel genoegten ten deel als ik nu onderging door de rozen die ik uitzocht om er een krans van te maken. Waar ik mijn voeten ook neerzette, steeds trapte ik op

rozen of andere bloemen, waarvan er zoveel waren dat ik het niet zou kunnen beschrijven. Hier en daar stonden priëlen en in de verte zag ik verschillende kastelen, versterkt en vast ommuurd, met schitterende poorten en hoge torens. Men had niets mooiers kunnen maken van cement en stenen. Het metselwerk was zo fraai en zo prachtig uitgevoerd dat ik niet wist waar ik terecht was gekomen. Niemand kon hier naar binnen of buiten gaan, maar ik had mijn aandacht vast gericht op het licht. Niets van wat ik zag, drong tot me door, zo doolde ik rond onder invloed van het licht. Ik kwelde mezelf erg omdat het zo lang duurde voordat ik het vond. Maar het zeer genoeglijke, onbekende land dat ik met grote blijdschap binnenging, zorgde ervoor dat ik geen spijt kreeg van de inspanning. Er stonden namelijk zo veel mooie kastelen. Zo kwam ik in een mooie groene, brede en lange straat. Het leek me de juiste weg naar het licht dat ik zocht. Ik dankte God dat ik terecht was gekomen op een weg die me erheen zou brengen. De straat was aan weerszijden begroeid met bloemen en heerlijke kruiden. Ik zag op deze weg geen enkele voetafdruk en ik wist niet aan wie ik me toevertrouwde toen ik de weg zo ongerept zag liggen. Ik piekerde: 'Heb ik nu de hele dag rondgedwaald om hier stil te blijven staan? Nee, ik loop door,' en meteen liep ik de straat in, een beetje moedig, een beetje laf, aarzelend als iemand die wel wil maar niet echt durft. De vogels waren zo levendig, ze zongen zo helder en waren zo aangenaam om naar te luisteren. Aan beide kanten van de straat stond een doornstruik met vele scherpe stekels en zozeer ineengestremgelde takken dat het meesters moeten zijn geweest die ze vlochten want ze waren steviger dan een muur. Ook droegen ze zoete en zure vruchten. Ze bloeiden volop. Het licht dat de straat doorscheen, was zo helder dat ik dacht dat het als in het paradijs was; zo lieflijk was het er. Peinzend liep ik zo ver dat ik aan het eind van de straat de prachtigste lindeboom zag staan die ik ooit gezien heb. Haar takken waren zo overladen met groene bladeren dat ze de hele weg bedekten.

Nooit kwam ik ergens waar het zo mooi was. Ik zette me te rusten in het gras in de schaduw van de mooie lindeboom. Mijn gemoed werd zo rustig door het vreemde schijnsel van het licht dat ik niet vreesde voor verdriet of andere ellende waardoor ik daar getroffen zou kunnen worden, hoewel ik dat moedwillig opzocht. Toen ik zo in gepeins verzonken lag en het licht aandachtig bekeek, zag ik iemand te paard aankomen die er boosaardig uitzag en als boodschapper gekleed was. Zijn blik en houding waren zo trots dat het leek alsof de hele wereld tot zijn beschikking stond. In zijn hand droeg hij een lans met een brede, scherpe punt. Hij wierp hem en doorboorde de lindeboom in een poging mij te verwonden. Ik riep: 'Genade heer, ik zal voor altijd uw gevangene zijn.' En in het diepst van mijn hart dacht ik: 'Schurk, wat moet je hier?'

Hij sprak: 'Sukkel, waar wil je heen? Geef je over, je bent gevangen. De dwaasheid die je dit doet ondernemen, zul je gedurende lange tijd moeten bezuren. Weet je wel wie hiervoor moet boeten? Je hebt jezelf in het verderf gestort!' Hij had een touw, dat aan zijn zadel bevestigd zat. Hij maakte het aan een kant los, greep me stevig beet en bond me vast om mijn middel. Ik moest achter het paard aan lopen en durfde niets te zeggen. Mijn bloed kookte van angst en mijn ledematen werden loom en zwaar. Langs bossen en struiken moest ik voortlopen.

Toen zag ik tot mijn troost het helder schijnende licht waardoor ik mijn angst kwijtraakte. De pijn van het lopen deerde me niet. Hoe verder ik liep, hoe helderder het licht werd, totdat ik aan het einde van de weg kwam. Ik hoorde er geen enkel geluid maar ik zag iets zeer wonderbaarlijke waarbij alle wonderen die ik tot dan toe had gezien in het niet vielen. Ik kon niet geloven dat zoiets door een mens gemaakt was. Het licht waarnaar ik op zoek was geweest, kon ik daar goed bekijken: het stond op een prachtige witte toren van albast. Meer dan alles wat er te zien was, leek dit licht het me waard geprezen te worden. Helder werd het aan mij vertoond, alsof twee zonnen mij in het gezicht

schenen. Als de man met zijn lans die me voortjoeg met zijn sporen, er niet was geweest, dan zou niets ter wereld mij liever zijn geweest dan dat ik daar had mogen staan om de toren in alle vrijheid te bekijken. Maar nu werd ik gepijnigd door het touw waarmee ik was vastgeknoopt. Wanneer ik in die richting keek of speurde en vergat mee te rennen, werd ik zo door het touw meegetrokken dat ik onverwijd verder moest lopen, en mijn vreugde verbitterde terwijl ik zo liep. Waar hij ook heen ging, ik moest hem volgen. Ik liep zo lang en zo ver dat ik het licht uit het oog verloor. Ik werd bang en moedeloos.

Toen kwamen we op een plek waar een toren van grijze steen in het water stond. Men liet een brug zakken en uit de grote zaal kwam eigenaardig volk: afschuwelijk, lelijk en kwaadaardig. Ieder had een gesel in de knuist en was ruw en onbeschoft. Ze kwamen de lange brug over en begroetten hun heer, die mij gevangen hield. Deze sprong van zijn paard en leverde mij aan hen over door het koord aan hen te overhandigen. Ik dacht dat me veel ellende te wachten stond, want het licht waarnaar ik op zoek was, en dat ik had gezien, was uit mijn ogen verdwenen, en ik werd wreed overgeleverd aan ik weet niet wie. De een riep: 'Sla er op!' en een ander: 'Steek hem overhoop!' Ik liep de burcht binnen en ik herkende niemand omdat ik hen nooit eerder gezien had. Ze stopten me zonder pardon in een put die zo diep was dat ik er met grote tegenzin inging. Het moest, al wilde ik niet. De ijzeren deur werd goed afgesloten. Er was een spleet die zo smal was dat je er nauwelijks door kon kijken. De toren had zulke dikke muren en de gracht was zo breed dat niemand hem kon belegeren. De kasteelheer leefde als een zwarte kraai.

Ineens zag ik in een hoek een heel klein deurtje en daarachter zag ik een vrouw alleen zitten alsof ze had zitten wachten op iets waarvan ze gescheiden was. Zo gauw ze me zag, kwam er een lach rond haar mond. Meteen stond ze op en ze sprak: 'U bent hier welkom, uw komst zal ons beiden goed doen. Ik weet wat ons te doen staat.'

‘O vrouwe,’ zei ik, mijn steun en toeverlaat is ver weg en niet in staat me te helpen. Hij die alles weet, zou u deugdzaamheid en vreugde moeten brengen. Door een kortstondig genoegen ben ik in de problemen gekomen.’

Zij sprak: ‘Wij zullen er een oplossing voor vinden, tenminste wanneer we eendrachtig en trouw zijn. Als ik echter merk dat u niet meewerkt dan zult u nooit worden bevrijd. Ik zou hier niet zo hulpeloos hebben gezeten als er iemand bij me was geweest, maar in mijn eentje kan ik me niet redden. Goddank zijn we nu met zijn tweeën. Daardoor voel ik me gelukkig en met reden.’

Ik zei: ‘Vrouwe, ik ben uw trouwe knecht, nu en altijd, maar vertel me in elk geval hoe die heer heet die me gevangen heeft, is hij graaf of koning? Waarom gedraagt hij zich zo?’

Ze zei: ‘Dat is zo'n gekke vraag niet, en ik wil hem graag beantwoorden. Hij en ik staan al sinds lange tijd tegenover elkaar. Hij hoorde eerst bij ons, maar geloof me, hij is ontaard en hij is zonderling van karakter: oorlog is al wat hij begeert, en omdat ik dat wilde voorkomen en niets verlang dan rust en vrede, heeft hij me gevangen vóór zijn paleis, waar ik nooit mocht binnenkomen. Hij jaagt niets anders na dan tweedracht, verdeeldheid en strijd. Hij was zodoende op mij gebeten, en zonder dat ik het ernaar gemaakt heb, ben ik zijn vijand en dus allerminst met hem bevriend. En toch, ik heb hem niets misdaan waarvoor hij mij zo gevangen kan houden. Hij weet me eigenlijk niets te verwijten. Zijn ware naam is Twijfel en ik heet Hoop.’

Toen ik dat hoorde terwijl ik voor haar stond, had ik niet blijer kunnen zijn, en mijn gemoed was zo vol vreugde dat ik onverwijld en opgewekt een vrolijk lied begon te zingen:

Twijfel bevangt mijn hart,
dat is me duidelijk;
ik kan hem helaas niet ontvluchten
waardoor ik vol zorgen blijf.

Hoop maakt me vrolijk
 en is me trouw.
 Hoop maakt me vrolijk
 Twijfel enzovoort.

Twijfel, als u mij onder uw hoede neemt
 dan lijd ik pijn.
 U zult me geen vreugde brengen;
 Hoop zal me beschermen.
 Twijfel enzovoort.

Vrouw Hoop sprak: ‘Degene die een man, die zo vrolijk kan zingen, gevangen houdt, moet men wurgen. Dit kan toch niet langer. Ik raad u aan zich in oprechtheid in te spannen voor dat wat ik wil aanpakken, en er niet voor weg te lopen. Al staan we nu op het punt te ontsnappen, waartoe onze aard ons aanzet, als Twijfel ons weer in zijn macht zou krijgen, zou hij het ons zeer moeilijk maken. Zijn boosaardigheid kent geen grenzen.’

‘Mijn wil is geheel de uwe,’ zei ik tot vrouw Hoop, ‘dat wat u verder durft te ondernemen, verlang ik ook te doen.’

Zij sprak: ‘Stel u dan te weer. Er is hier geen deur of slot of we zullen ontsnappen, als God het wil.’

Met een grote inspanning begonnen we de deur en de muur door te breken. Ik voelde me sterk als Samson. We verzetten zoveel werk in de nacht dat we inderdaad buiten kwamen. We hoorden geen van beiden enig geluid. Twijfel lag in diepe slaap en bij hem lagen vele weerzinwekkende lieden die ons ternauwernood opmerkten. Dat kwam omdat ze in een droom verzonken waren.

Ons konden ze in elk geval geen kwaad doen. Toen liepen we rustig zoveel verder dat ik het lichtschijnsel zag. Ik gaf een kreet van blijdschap zodat vrouw Hoop vroeg of ik iets zag dat me behaagde.

Zij sprak: ‘Het is hier beter dan daar, moge het Twijfel slecht vergaan.’

‘Voorwaar, vrouwe Hoop, het zij zo, ik moet me aan u onderwerpen want u hebt mijn leven veiliggesteld. Ik zal u belonen als God mij voor de dood zal sparen.’

Zij sprak: ‘Doe dat nou maar niet. Vele geschenken wijzen op weinig liefde.’

Zo pratend kwamen we op de weg waar de linde stond.

Ik zei toen: ‘Goede en wijze vrouwe, onder deze boom ben ik gevangengenomen. Kan hier niemand onder staan zonder dat hij daarvoor wordt gestraft?’

Zij sprak: ‘Twijfel, die ons allebei in zijn macht had, regeert over deze boom. Maar niemand van de bewoners van het kasteel is gelukkig met hem. De boom is de grensmaal tussen twee wegen, juist op de helft tussen hem en het kasteel. De naam van de boom is Waarschuwing, zodat men de straf van Twijfel kan ontgaan, want wie op de weg van die laatste terecht komt, wordt zomaar mishandeld. Iedereen moet hiervoor op zijn hoede zijn.

Op ónze weg wordt niemand moe die het verdient er te komen, of het nu een man of een vrouw is, maar wie van onze weg af wijkt, moet het nemen zoals het komt; voor hem doe ik geen moeite.’ Al wandelend kwamen we voor het kasteel waar het licht vandaan kwam. Ik raakte daardoor vol goede moed want wat ik zag, verheugde me. Degene die het metselwerk voegde, wil ik prijzen als een meester die alle eerdere meesters overtreft. Met vindingrijkheid en gevoel voor goede verhoudingen was de hele ridderlijke woning zo luisterrijk versierd dat ik bij het zien ervan de tegenwoordigheid van geest verloor en buiten mezelf raakte. Ik was me niet meer bewust van wat ik hoorde of zag. Vrouwe Hoop, die steeds zorg voor me droeg, nam me liefdevol bij de hand en vroeg hoe het met me gesteld was.

‘Ben je nou een man of niet? Tot nu toe is je niets ergs overkomen, kun je dan helemaal niets verdragen? Wat verbeeldt een man zich die geen moed toont? Met hem wil ik niets te maken hebben.’

Schaamte beving me. Ik sprak: ‘Vrouwe Hoop, met mij is niets aan de hand.’

In de ronde toren zag ik twee zulke schitterende ramen dat geen sterveling onder de hemel ze ten volle zou kunnen prijzen. Uit beide vensters zag ik een helder natuurlijk schijnsel te voorschijn komen, alsof ze me strak aankeken, al mijn zintuigen beroerend. Ik werd bleek in mijn gezicht, een diepe zucht ontsnapte me en mijn hart raakte van dit schijnsel oververhit. Hiervan genas ik niet snel. Mijn ogen waren geheel beneveld. Vrouwe Hoop merkte dit en trouwhartig heeft ze voor mij gezorgd. Aldus moest ik tegen haar aan liggen om te rusten, wat zij welwillend toestond.

Terwijl ik zo bevreesd was en mijn blik neergeslagen was, kwam Twijfel op zijn paard aangereden onder de boom Waarschuwing en wierp ons een boosaardige blik toe. Hij hield stil en sprak: ‘Vrouwe Hoop, die mij aldus ontvluchtte met vertoon van kracht en scherpzinnigheid, als ik u in mijn kasteel had, zou u me nooit meer ontkomen.’ Toen ik hem zag, voelde ik zo'n grote schrik dat ik niet verder durfde te gaan. Twijfel sprak meteen tot mij, grommend met valse praatjes: ‘Keer terug in het kasteel, u zult er niets tekortkomen.’

‘Dat is wel gebleken toen hij bij u wegging,’ was het antwoord van vrouwe Hoop. ‘Keer maar om, we zijn u ontvlucht. Trouwens, u komt net even te laat. We zijn, goddank, ontkomen aan de ellende en het verdriet dat we van u te duchten hadden.’

Twijfel ontplofte bijna van woede, zo nijdig was hij. Hij steeg af. ‘Laat iedereen vanaf nu voor mij op zijn hoede zijn. Dat zij mij ontsnapt zijn, zal een ander ernstig bezuren.’

Van verre hoorden we hem foeteren onder Waarschuwing, de mooie boom. Ik lette niet meer op hem. Ik aanschouwde hetgeen zich voor mij bevond. Voor dit kostelijke kasteel waren kosten noch moeite gespaard. Ik zag de toren, waarin ik de schat van het licht van de twee mooie vensters vond. Daartussen stond een sneeuw witte pilaar van zuiver albast. Degene die dit

gemaakt had, was bepaald geen klungelaar. Het was prachtig vervaardigd. Daaronder zag ik een goed geproportioneerde zaal. Elke pilaar was een robijn, aan alle kanten glimmend rood. Het maakt me weer blij nu ik erover vertel. Daarbinnen dacht ik bewakers te zien die daar de wacht hielden. Al zouden de allerwijsten van de aarde bijeenzijn, ze zouden het niet zo goed hebben kunnen bedenken, zo voortreffelijk waren de bewakers. Helder wit was hun gewaad, voor iedereen gelijk van afmetingen. Ze hielden niet van stank, noch van vuiligheid. Iedereen bewaakte zijn eigen plaats. Wie de grote zaal wilde schaden, probeerden ze daadkrachtig af te weren. Niemand had macht tegen hen omdat ze zo eensgezind waren. Wie iets kwaads in de zin had, lieten ze niet in- of uitgaan. Ze bewaarden de vrede in de grote zaal.

Toen keek ik naar beneden, waar de zaal op één pilaar stond van wit en zuiver albast, volstrekt smetteloos en op meesterlijke wijze voorzien van de juiste proporties. Hij was goed bevestigd en zodanig geconstrueerd dat niemand zou kunnen zeggen: het is zus of zo gedaan. Hij was voortreffelijk. Deze pilaar was weloverwogen gebouwd op een prachtige burcht. Zij die dit zo volmaakt bedacht en meesterlijk gemaakt hebben, zowel qua afmetingen als qua uitvoering, konden nooit genoeg beloond worden. Deze burcht werd goed beschermd door vijf jonkers aan weerszijden die steeds even opgewekt waren, en vlug, voortvarend en krachtig optraden. Toen ik dit zag, vroeg ik vrouwe Hoop, die bij me stond: ‘Is er in de burcht, die door de jonkers rondom bewaakt wordt, geen regent waar zij land of leengoederen van onder hun hoede hebben?’

Vrouwe Hoop, aan wie niets slechts te ontdekken viel, sprak: ‘Een regent? Ja, welzeker, een onberispelijke burggraaf! Al wat hierboven en beneden is, heeft hij in zijn macht. Zijn raad bestaat uit vijf heren die hem tot grote steun zijn. Heer Scherp Zicht is de eerste, de tweede is heer Goede Smaak, dan volgt mijn heer Fijne Reuk, de vierde houdt zich altijd verborgen en

zijn naam is Fijn Gevoel, en ten slotte de onberispelijke heer Goed Gehoor. Hiermee zijn de vijf heren genoemd die dag en nacht bezig zijn om het leven van de burggraaf te beschermen voor alles wat hem kan deren. Zijn land bestuurt hij zelf en niemand kan hem beroven van zijn bezit, standvastig, schrander en opmerkzaam als hij is. Zijn wijze raad doet hem vastberaden zijn. Hij is scherpzinnig en wellevend.'

En terwijl zij dat zei kwam er een pijl aangevlogen, ik weet niet waarvandaan of wie hem schoot en met welke bedoeling, maar in elk geval werd ik geraakt. Nog voel ik me diep ongelukkig als ik terugdenk aan de verwonding. Het schot doorboorde mijn hart en ik was bevreesd voor Twijfel. Ik zakte langzaam achterover, want ik verloor mijn bewustzijn en mijn kracht. Vrouwe Hoop, die merkte dat ik viel, stak een kruid in mijn mond. Ik wist niet wie naast me stond voordat ik weer tot mezelf kwam. Ik zei: 'Mijn liefste, voortreffelijke vrouwe, ik moet u nu mijn lijden beklagen. Als u me niet wilt helpen dat te dragen, weet ik me geen raad.'

Vrouwe Hoop sprak: 'Ik ben altijd genadig en ik zal het ook nu zijn. Hoe zou ik u aan uw lot kunnen overlaten, want zonder mij zou u niets zijn!' Vrouwe Hoop pakte behoedzaam en met inzicht de scherpe pijlpunt. Nooit deed iets me zoveel pijn, zelfs niet de gevangenneming door Twijfel, al was dat me onaangenaam. Van pijn werd ik bleek en zwart. Het aanraken kon ik niet verdragen. 'Helaas, zal ik ooit beter worden? Vrouwe Hoop, ik ben bang van niet.'

Zij sprak: 'U met uw gejammer en gezucht zou ook niets kunnen verdragen als ik niet meteen bij u kwam. Troost u manmoedig, dat zeg ik.'

Toen bezag ik opnieuw de pracht van het kasteel en de voortreffelijke vesting waarvan ik de prachtige vensters bekeek. Het licht begon over mij te stralen en nam het piekeren over de wond van mij weg en hielp mij te genezen. Ik zei: 'Nu ben ik beter af.'

Zij sprak: ‘Wees dan opgewekt. Als u op mij vertrouwt, hebt u niets te duchten.’

Ik zag daar iets wat me gelukkig stemde: de eerder genoemde burcht, die zo perfect was afgewerkt dat men er niets aan kon verbeteren. En onderaan de borstwering zag ik twee pilaren samenkomen. Ze leken me beide even groot. Men kon niet te weten komen welke van de twee de grootste of de kleinste was, maar zo te zien hadden ze dezelfde omvang. Hieromheen stond een muur van doornen, netels en braamstruiken. De poort waarbij we aankwamen, was goed afgesloten. Vrouwe Hoop klopte aan. Volgens mij was ze daar goed bekend. Qui là werd ernaartoe gestuurd door Orgueil, zijn meester. Met vriendelijke en bevallige woorden zei Hoop tot hem: ‘Laat me binnen!’ Qui là schoof een luikje open.

‘Wie wil er naar binnen wanneer het geen dag is?’ vroeg hij. Toen hij Hoop zag, zei hij: ‘Wordt u niet ongeduldig. Ik zal naar Orgueil, mijn meester, gaan en kijken of ik van hem de sleutels kan krijgen. Ik zal ze dan meenemen zonder te rinkelen en voor u, Hoop, de poort openen. Houd u nu zo verborgen dat niemand u opmerkt. Vaarwel, ik ga.’

Vrouwe Hoop sprak: ‘Vaarwel, Qui là, uw goedheid staat mij altijd ten dienste.’

Door de grote angst brak mij het zweet uit en ik sprak eerst maar niet omdat Hoop haar verhaal vervolgde:

‘Uit het voorgaande kunt u horen dat ik hier bekend ben. De bode die ik gestuurd heb om de sleutels van de poort, is een van ons. Zijn eigenlijke geslachtsnaam is Vragen. Hij heeft hier zijn hele leven gewoond en bemint mij zeer. Hij staat hier op wacht om rampspoed en boosheid buiten de deur te houden. Zijn meester is zeer machtig en heet Orgueil. Hij is van mening dat het niemand past deze poort binnen te gaan: zo overmoedig is hij. Ik ben afkomstig uit zijn geslacht, maar hij heeft niets ter wille van mij of iemand anders gedaan wat mij tot nut of voordeel zou kunnen strekken.’

Op dat moment hoorde ik de sleutel knarsen in het slot en ik zag het deurtje opengaan. Vrouwe Hoop en ik werden vriendelijk ontvangen door Qui là, de vriend van vrouwe Hoop.

Ik sprak tot hem: 'Dit hebben we niet verdiend, voor deze goedheid zal God u belonen.'

Stilletjes sloot hij de deur weer en bracht de sleutels terug naar waar hij ze gevonden had. En hij nam ons beiden bij de hand. Zonder gerucht liepen we over de brug en nog verder, en waar het paleis begon, bevond zich een deur die wij binnengingen. Qui là sloot hem weer af. Hij had een kundige vrouw die Wijsheid heette. Ze kwam op ons drieën toegelopen en heette mij en Hoop, die ik reeds noemde, welkom. Ze zag dat ik zo getroffen was dat de pijlpunt in mijn hart was blijven steken. Die trok ze er meteen voorzichtig uit. Ze stopte er een stelpend verband in dat tot in mijn hart kwam en gemaakt was van fijne kruiden, met als naam Verzwijgen. Uit grote vriendelijkheid zat ze beminnelijk aan mijn zijde. Ze sprak: 'Mijn vriend, hoe gaat het met jou?'

Ik zei: 'Beter dan sinds lange tijd.'

Vanuit mijn ooghoeken zag ik een spleet waardoor men de zaal kon binnen kijken en ik zuchtte en vroeg aan Qui là en Wijsheid - beducht voor ongeluk - of ik erdoor mocht kijken en of ik er niet iemand mee in het ongeluk zou storten.

Ze antwoordden: 'Je kunt gerust kijken, degene die jij ziet kan jou niet zien.'

De eerste die ik zag toen ik door de spleet naar binnen keek, was een van de mooiste schepselen van de hele wereld. Ieder noemde haar Hoofsheid. Haar gewaad was van puur goud, wat haar uitstekend paste, en haar gezicht had het voorkomen van een engel. Twee vrouwen liepen naast haar. De een heette Eenvoud, de ander Nederigheid. Ze liepen gedrieën en knielden neer voor een mooi schepsel. Haar gewaad was helder wit, geheel bezaaid met rode rozen, behalve van voren bij haar schoot. Ik zal u zeggen wat

zich daar bevond: een soort goudbloemen. Haar gezicht was mooier dan kristal. Voor haar gezicht, zo merkte ik, hield ze een kroon die ze, zoals ze gewoon was, zo liefdevol bekeek dat het leek alsof haar genoegen er meer van afhing dan van alles dat men haar kon geven. Ze zat op een gouden troon. Haar naam kende iedereen: men noemde haar Zuiverheid en wenste haar gezondheid en zei: ‘Het is ons aangenaam dat het u goed gaat.’

Daarop haalden ze een brief te voorschijn met muzieknoden en tekst. Ze hieven een nieuw lied aan. Iedereen wilde vreugdevol meezingen, maar Eenvoud verhinderde het. Ze sprak: ‘Hier wordt niet gezongen zonder dat jonkheer Lust erbij is, want zijn stem voltooit het geheel.’

Het zingen hield nu op. Ze klopten op een deur, zodat de edele jonkheer Lust eraan kwam. Hoofsheid kustte hem weldra en leidde hem opgewekt aan haar hand mee tot waar ze Zuiverheid aantrof, die hem naast zich liet zitten. Zijn lachende gezicht was zo gracieus om te zien: ik zou er meer dan duizend jaar naar hebben kunnen kijken zonder weerzin. Toen zongen zij een nieuw lied waaraan ik me met hart en ziel overgaf:

Niets prijs ik meer dan zuivere liefde
want zij verschaft vreugde aan bedroefden,
ieder edel gemoed verheugt zich in haar.

Koningin, keizerin,
u kunt beminnen zonder uw naam tekort te doen.

Niets prijs ik meer dan zuivere liefde enzovoort.

Liefde is aangenaam in het begin,
aan het einde is er geen verdriet,
hier getuigt Jeugd van.

Niets prijs ik meer dan zuivere liefde enzovoort.

Omdat de liefde haar aangenaam is,
 bevat ze zoete spijzen.
 Dit liedje maakt Jeugd.

Niets prijs ik meer dan zuivere liefde enzovoort.

Zuiverheid sprak als enige: ‘Zeker, dit is goed gezongen, maar ik vat de betekenis niet. Maakte jonkvrouwe Jeugd dit lied?’

‘Welzeker, ja,’ zei Hoofsheid.

‘Laat haar bij me komen, opdat ze me de diepere betekenis hiervan kan vertellen.’

Onmiddellijk kwam Jeugd de zaal binnen, en ze werd hartelijk verwelkomd. Ze werd betiteld als meesteres door allen die aanwezig waren. Zuiverheid sprak: ‘Leg aan mij eens uit wat de diepere betekenis is van dit nieuwe lied. En graag zou ik weten wat u met de woorden bedoelt.’

Jeugd sprak: ‘Eerlijk waar, ik kan het niet uitleggen want ik begrijp er niets van.’

Hoofsheid sprak: ‘Natuurlijk niet. Als u in de liefde meer ervaren was, had u dit alles waarin u de liefde op dergelijke wijze prijst niet geschreven.’

Jeugd antwoordde zonder nadenken: ‘Wat weet ik meer dan wat ik her en der heb horen zeggen? Ik heb nooit om verdere uitleg gevraagd.’

Jonkvrouwe Jeugd vertrok vandaar en liep de zaal in om zich te vermaken. Men sprak niet meer over haar, zo lichtzinnig deed ze zich voor.

Juist toen ze in beraad bijeen zaten, kwam de vrouwe van de gehele burcht langslopen. Al was ze klein, ze was zeer wijs en trots, haar naam was vrouwe Behoedzaamheid. Haar levenswijze was voorbeeldig, zoals past bij iemand die alle touwtjes in handen heeft. Desondanks was zij op het ogenblik van haar komst helemaal niet blij. Haar gezicht was afschuwwekkend.

Dadelijk ging het gezelschap dat daar zo genoeglijk bijeen

zat, uiteen. Ieder had graag willen weten wat het lied betekende. Maar Jeugd, die ik nogal driest en overmoedig vond, stelde zich aan en was uitzinnig.

Terstond kwam Melancholie, een aangename en bedachtzame heer. Op zijn hoofd droeg hij een hoed en zijn kleed was grijs en groen van kleur. Zijn mantel was lang en ruimvallend, zijn blik was scherp en wijs. Zuiverheid, de bekoorlijke vrouw, zat op haar troon.

Hij sprak: ‘Gegroet Zuiverheid, ik kom om te zien hoe het met u gaat.’ Hij knielde neer.

Vriendelijk liet ze hem opstaan en sprak: ‘Heer, ik word beheerst door gedachten die me ontstemmen. Jonkvrouw Jeugd heeft ons, hierbinnen, op de een of andere manier de liefde horen prijzen en ze heeft er een nieuw lied over gemaakt. De woorden en de melodie zijn goed getroffen, maar we kunnen het niet doorgronden.’

Melancholie nam op dat moment de brief, die hij helemaal doorlas, maar de betekenis van het lied begreep hij nauwelijks meer dan zij. Peinzend sprak hij toen: ‘Ik zal hem aan mijn drie broers laten lezen en zeggen dat ze oprecht moeten proberen dit uit te leggen.’

‘In alle oprechtheid vraag ik u hierover na te denken,’ sprak Zuiverheid.

Hij beloofde het de jonkvrouw en beklom een wenteltrap, waar vrouwe Behoedzaamheid bovenaan zat te huilen, en zij vroeg hem waarheen hij wilde gaan. Hij gebood haar te zwijgen. Zij ontweek hem en liet hem voorbijgaan. In een naastgelegen kamer ontmoette hij zijn broers. Het was rumoerig door de vrolijkheid. Toen ze hem zagen hield dit op. Vriendschappelijk werd hij ontvangen door drie voorkomende heren.

De eerste was de edele Sanguin. Zijn kleed was hemelsblauw met een grijze mouw en het was gemaakt van parels en goud. Het haar dat op zijn hoofd groeide, leek me witter dan vlas, zijn ogen helderder dan glas, zijn gezicht blozend en rond,

zijn mond stond breed lachend.

‘Broeder,’ zei hij ‘als u iets wilt, mag u me dat opdragen.’

De tweede broer heette Fleumaet. Zijn gelaat was eenvoudig en ernstig, hij keek bleekjes uit zijn ogen en was ongelukkig en terneergeslagen. Hij droeg witte en grijze kleding. Het moet een wijs man geweest zijn die ze maakte, want een knoeier maakt zoiets niet.

De derde broer, die me het warmbloedigst toescheen, heette Colorijn. Zijn kleed was grijs en rood, zijn haar was mooi en hij was groot, zijn uiterlijk was mannelijk, hij was dapper en volstrekt niet laf. Hij verwelkomde zijn broer.

Verder waren er vele anderen: een edele welgemanierde vrouwe, haar gewaden waren kostbaar, en verder ook Redelijkheid en Geduld. Barmhartigheid was daarbinnen, Schone Schijn, Onderscheid en een edele vrouwe genaamd Zachtzinnigheid. De naam van haar heer was Dangier. Zelden gingen ze vredig met elkaar om, zoals allen doen die hun gemak ervan nemen; het ligt echter niet op onze weg dit te doen. Ook waren daar Jaloezie en heer Weigering, met toegeknepen ogen als van iemand die slecht ziet; het hoofd hield hij voortdurend scheef zoals schele mensen gewoon zijn. Overmoed stond bij hem, Zorgeloosheid stond ernaast: zijn haar was helemaal in de war, zijn muts stond scheef, zijn broek scheen me uit elkaar te vallen, zijn overkleed was besmeurd met modder als van iemand die zich niet goed verzorgt.

Vrouwe Kuisheid was ook in dit gezelschap. Aan haar kleefde geen pluisje, zo schoon was haar kleed. Naast haar stonden Lust en Genot, Overmoed en vrouwe Envie. Dat leek me een nogal eigenaardig stel. Envie leek me zelden opgewekt, haar gezicht was bleek, gerimpeld en gekweld en zag eruit alsof ze wilde shelden.

Allen hadden zich vol vreugde en genoeglijk vermaakt. Ze begroetten heer Melancholie en erkenden zijn gezag.

Hij sprak: ‘God zal u hiervoor belonen. Luister, mijn broer,

heer Sanguin, en u mijn broer, heer Colorijn en mijn broer, heer Fleumaet, en u allen die zich hier bevindt, er is hier een nieuw lied gemaakt waarvan niemand de betekenis kent, terwijl ik deze graag zou vernemen.'

Zorgeloosheid zei meteen: 'Wat kan mij uw gezang nou schelen, ik zou er lang op moeten studeren voor ik er iets meer van zou weten. Roep liever een vedelaar.'

Toen stootte mijn heer Genot hem aan en zei: 'Zwijg nu toch eindelijk, we zullen ernaar luisteren, met uw welnemen.'

Sanguin nam de brief en las hem hardop voor, over hoe liefde, het heilzame kruid, met nieuw gezang werd geprezen. Hierop zweeg iedereen lange tijd. Daarna sprak Melancholie: 'Wat zeggen jullie drie hiervan, wat is de liefde, die zo geprezen wordt? Zou het iets kunnen zijn dat ons gezelschap nog vrolijker stemt dan het al is? Wat is de betekenis van deze liefde? Het heeft er alles van weg dat we naar school moeten. Jeugd heeft ons in verwarring gebracht met haar zonderlinge verrichtingen; ze weet wel hoe ze iets dergelijks moet schrijven maar kan het niet aan ons verklaren, en als men met haar wil discussiëren is ze woedend en heeft ze geen belangstelling meer.'

Onmiddellijk gingen ze in beraad: Melancholie, Colorijn, Fleumaet en Sanguin, maar wat ze ook opperden of bespraken, ze slaagden er niet in de betekenis te achterhalen van de zaken die ze lazen. Ze meenden van elkaar dat ze raaskalden. Ten slotte kwamen ze overeen dat ze met zijn allen dag en nacht zouden studeren en nadenken om te zien wie als eerste de oplossing zou vinden. Na deze afspraak gingen ze uiteen en spande ieder zich in om een verklaring te vinden. Melancholie zou aan iedereen een exemplaar geven van hetgeen er was geschreven. Hierop maakte iedereen een kopie, en heer Melancholie daalde de wenteltrap af naar beneden. Zuiverheid zat alleen en wachtte op antwoord. Toen ze heer Melancholie hoorde komen, keerde ze zich vriendelijk om en groette hem minzaam. Hij knielde nederig voor haar neer en sprak: 'God zegene u, goede vrouwe, ik

heb gedaan wat u hebt opgedragen, maar ik heb geen antwoord gekregen, en wij zijn niet zo geleerd dat iemand de betekenis heeft doorgrond. We zullen er wel achter komen, maar word niet ongeduldig vooraleer ook maar een van de drie rust.'

Zij sprak: 'Zeg het nu aan jonkheer Lust, zodat hij niet ongeduldig wordt.'

Hij sprak: 'Ik zal graag naar hem toe gaan en hem de stand van zaken meedelen.' Toen ging hij naar hem toe en men liet hem binnen zonder woordenwisseling of geruzie.

Vrouwe Behoedzaamheid, die op de trap zat en deze rondgang van Melancholie al in de gaten had, kan niet om de tuin worden geleid met sluwe praktijken. Terstond ging ze naar Envie en vroeg stilletjes wat er gaande was. Het ging over een nieuw lied over liefde en allerlei andere zaken.

Behoedzaamheid sprak: 'Gaan ze hier dan zingen? Waar hebben we dit genoeg aan te danken?'

Envie zei: 'Aan jonkvrouwe Jeugd, die altijd beroering probeert te wekken.'

'Is dat zo?'

'Ja!'

'Dat zal niet langer worden toegestaan. Volg mijn raad maar op: we zullen met overleg te werk gaan en ons met dit lied bezighouden en de betekenis ervan onderzoeken daarboven in de grote zaal, en deze woorden vertellen aan de kamerdienaren van de burggraaf. Zij zullen het aan mijn heer voorleggen, en als hij het te weten komt wordt het verboden of zal hij zelfs iemand doden.'

Meteen zag ik hen samen lopen, vervuld van gramschap, boos en van plan om ruzie te maken; ze hadden dus niet de bedoeling om het eens te worden. Zo kwamen ze de zaal binnen. Toen ze de burggraaf zagen, knielden ze, zonder er iets over te zeggen, neer op de grond en ze begroetten hem waardig. Hij maakte een buiging met zijn hoofd. Ze liepen terug naar een kamer waar ze alle vijf de kamerdienaren aantroffen in een kring,

en middenin dit gezelschap stond heer Melancholie, en hij had hen alles al verteld. Toen was het verspilde moeite. Zij hadden hun kans gemist. Ieder die hun uiterlijk had gezien, zou het nooit meer vergeten: ze zagen er allebei lelijk uit doordat ze zich bezighielden met onenigheden en ruziemaken.

Eerst aarzelden ze nog wat, maar ze konden daar niet vandaan komen zonder dat men hen gewaar werd. Envie trad naar voren en begroette het hele gezelschap rustig en zonder rumoer. Zo stonden deze zes bijeen, doende met het onderricht van de liefde dat Melancholie hen gegeven had. Vrouwe Behoedzaamheid dacht: misschien bega ik dit pad tevergeefs, maar als de gelegenheid zich aan mij voordoet, zorg ik ervoor dat er iemand leed zal ondervinden. Maar eerst blijf ik afwachten en zwijgen.

Met een buiging ging ze de kamer uit, de zaal binnen waar zij vandaan kwam en waar ze de burggraaf gezien had in zijn luisterrijke staat. Haar gemoed was zo vol boosheid dat ze niet langer kon zwijgen. Binnensmonds murmelend sprak ze tot de burggraaf. ‘Als u wist,’ zei ze, ‘wat ik weet, dan zou het er binnen anders aan toegaan.’

Hij kon haar niet goed verstaan en vroeg waarover ze sprak. Ze nam haar muts af. Ze was nogal in de war, want hij wilde verduidelijkt hebben waarover Behoedzaamheid tevoren zó zachtjes in zichzelf sprak dat hij het niet kon verstaan. Ze piekerde langdurig, zweeg en boog verder en verder voorover, en steeds meer dacht ze bij zichzelf: als hij me ertoe brengt het te zeggen, dan worden zij die nu mijn vrienden zijn mijn vijanden, en als ik lieg en een ander het zegt, zou dat een grote schande voor mij zijn en zouden ze mij van alles de schuld geven.

Nogmaals sprak de burggraaf: ‘Waarom vertelt u me niet waar ik u om vraag, zeg het toch! Ik begin te denken dat u maar wat voorwendt.’

Niet langer durfde ze na te denken, ze moest doen wat hij van haar verlangde. Haar gezicht stond verdrietig en ze zei: ‘Heer,

neem het mij niet kwalijk, hierbinnen heerst een slechte toestand, niemand laat zich iets aan uw bevelen gelegen liggen en het is goed dat ik niets voor u achterhoud. Als u hier niet tijdig paal en perk aan stelt, wordt u zelf nog afgezet. Schenk er aandacht aan, adviseer ik u van harte. Ik ben bij u in dienst geweest sinds ik het vermogen des onderscheids ontving; alles vertrouwde men mij toe, alleen nu niet, tot mijn verbazing. In het geheim beramen ze iets waarin ik niet word gekend, overal word ik buiten gehouden, ik mag niet meer met hen meedoen.'

De burggraaf, die dit alles had gehoord, verbaasde zich over deze woorden. Hij zei voorzichtig: 'Vrouwe Behoedzaamheid, u hebt me verteld over zaken die van groot belang zijn, maar waaraan zou deze onaangename toestand nu precies zijn toe te schrijven?'

Ze sprak: 'Vraag het aan Envie, die hoorde het, en aan Melancholie, die een eigenaardig plan smeedde. Niemand zal het u beter kunnen vertellen. Maar naar wat ik ervan begrepen heb, moet het niet verdergaan of er zal iets veel ernstigers uit voortkomen. Met reden wil ik u erop wijzen: als men een klein kwaad dat onbelangrijk lijkt, koestert, groeit het verder naargelang het ouder wordt en ten slotte gaat men eraan te gronde. Kortom: hoe gering een kwaad ook is, als men ermee omgaat brengt het ellende. Ook Cato zegt dat kleine oorzaken vaak grote schade teweegbrengen. Bereidt u zich hierop bijtijds voor.'

Hij sprak: 'U steekt Envie in de hoogte, maar hoe zou zij het beter weten dan u?'

'Heer burggraaf, ze heeft het aan mij verteld, ik zou het anders niet geweten hebben. Van wie men gewag maakte, weet ik niet meer; hun plan hielden ze voor mij verborgen, want toen ze samenspannen en hun zaken overlegden, zat ik op de wenteltrap. Envie kwam het me vertellen. Toen wilde ik het u laten weten om onheil af te wenden, want uw welzijn is mij lief. Maar wat ik u verteld heb, blijft onder ons, noem niet mijn naam; desondanks zijn er die vandaag de dag ruzie, strijd en onenigheid

veroorzaken met hun woorden omdat niemand zich ervan bewust is dat ze het begin vormen van twist.'

Vrouwe Behoedzaamheid was hier vol van, en terwijl al haar aandacht hierop gericht was, verschenen de kamerdienaren en ze begonnen het lied te zingen om hun heer vrolijk te stemmen. Behoedzaamheid was hierdoor verbijsterd van schrik en stond aan de kant te pruilen.

Heer Melancholie boog en zei: 'Edele heer, luister, er is hier een nieuw lied gemaakt en het zal u bevallen als u het hoort.'

Omdat ze voor hem neerknielden, dacht de burggraaf aan Behoedzaamheid. Naar zijn mening schulde er geen kwaad in, want degene die hij het meest vertrouwde en zijn meest vertrouwelijke raadsheren stonden, zo meende hij, op dat moment bij hem, en wat zij hem adviseerden durfde hij wel aan te pakken. Toen zei hij: 'U bent welkom, vertel me nu maar de waarheid. Wat wilt u me laten zien?'

Toen gaven ze hem de brief en lazen hem de 'Lof van de liefde' voor, waarover de burggraaf zijn mening gaf na er aandachtig naar te hebben gekeken. Maar hoe ze hetgeen waarvan de woorden melding maken, moesten verstaan, dat wisten ze niet.

Hij sprak: 'Wie heeft dit lied over de liefde gemaakt, dat zo genoeglijk is om te proeven en dat ik zo plezierig vind om te horen?'

Melancholie zei: 'Jeugd, en ze weet zelf niet hoe.'

'Laat haar bij me komen en uitleg geven over tekst en muziek!'

Vrouwe Behoedzaamheid, die tegen de muur gedrukt stond als iemand die miskend wordt, stond met haar hoofd te schudden en ging daarvandaan zonder iets te zeggen; ze ging in een vensterbank liggen alsof ze wilde zeggen: ik zal jullie wel leren.

Ze zong stilletjes, terwijl ze voor zich uitkeek, een liedje dat me nogal ouderwets leek:

Mij mag het helaas niet overkomen
dat ik beter zou worden
als ik mijn verlangen gerealiseerd zag.

Wie zorgen moet, moet zorgen dragen
of zijn eer verliezen.

Menigeen draagt zorg voor twee of drie
zonder te weten voor wie.
Laat mij er een van zijn!

Aldus zong vrouwe Behoedzaamheid en meteen daarop kwam jonkvrouwe Jeugd, die in zichzelf praatte, heimelijk binnen en ze groette de burggraaf, die haar vroeg hoe een dergelijk lied, dat men niet kon begrijpen, in haar opkwam, of wie het haar gegeven had.

Ze sprak: 'Heer, het kwam in me op. Als u meent dat er iets mee is waardoor het terecht is dat men het verwerpt, dan mag u mij berispen. Ik ontken het niet: ik heb het lied gemaakt, maar niet ieder kent de volledige betekenis van al wat hij zegt of schrijft; nochtans wordt hij er niet op aangevallen. Als ik door het te maken iets misdaan heb, dan mag men het dadelijk verscheuren, want dan zou er geen behoefte bestaan aan deze woorden.'

Toen verliet ze de zaal weer en zei stilletjes in zichzelf: 'Laat ik maar zien wat ervan komt. Als ik nog zo'n harde noot zou maken, zou niemand hem kunnen kraken. Wie kan me mijn genoegens ontzeggen.'

De burggraaf, die zich de hele tijd genoeglijk vermaakt had en niet vermoeid was, begon zich plots af te vragen of Jeugd misschien iets voorwendde en of dat wat ze hem zei wel waar kon zijn. De kamerdiens, heer Goed Gehoor, heer Fijn Gevoel en heer Goede Smaak, zeiden dat zijn vermoeden juist zou kunnen zijn. Omdat haar vrolijkheid zo groot is, heeft ze geen

behoefte om te liegen. Haar gemoed is geheel vol vreugde, alles gaat bij haar het ene oor in en het andere uit. Ze heeft nauwelijks voor iemand aandacht, of die haar nu goed of kwaad doet. Nooit kan Behoedzaamheid haar bedwingen want ze is aan haar gezag ontkomen. Al haar genot en al haar vreugde legt ze in het gezang voor Lust. Het kan haar niets schelen wat ze aan hem in geschrifte voorlegt om te zingen: ze heeft er geen kwade bedoelingen mee. Toen beval de burggraaf dat iedereen erover na moest denken. Wie het weigerde zou zijn gunst verliezen. Hij wilde dat het lied gezongen werd door degene die het als eerste zou doorgronden.

Toen ging iedereen een eigen kant op. De een ging hierheen, de ander daarheen, en steeds ging vrouwe Behoedzaamheid ernaartoe om te zien waar men mee bezig was. De burggraaf bewaarde zijn gemoedsrust. Melancholie kwam terug, de hoge stellage af, en vertelde aan Zuiverheid, die beneden in de zaal zat, dat iedereen weg was gegaan om na te denken.

Nu houd ik over hen op en wil ik u vertellen wat ik deed toen ik alles had gezien. Ik vertelde aan Hoop, mijn vriendin, hoe ze innerlijk werden beroerd door een lied dat Jeugd had bedacht, en dat niemand er iets aan verbeterde, noch dat iemand er iets van begreep, zelfs Jeugd niet, die het zelf gemaakt had.

Vrouwe Hoop sprak: 'Dit is prachtig, mijn gemoed is nu vol vreugde, want ik hoop dat we Dangier en Behoedzaamheid goed kunnen misleiden; jij kunt immers zingen en muziek en woorden schrijven die zoet smaken. Met mijn hulp zul je iets schrijven wat vrolijk is. Wij zullen het zo zingen dat het overal gehoord wordt.' Qui là gaf me pen en inkt, en met genoegen schreef ik een liedje:

Verzwijgen is in mijn hart,
Hoop is mijn enige troost,

ik ben aan de pijn van Twijfel ontkomen,
daardoor zijn mijn zorgen gering.

De aanblik van een vrouw heeft me verwond;
zo'n wond had ik nooit.
Ik mag niet zonder Hoop zijn.

Verzwijgen is in mijn hart enzovoort.

Ik zou liever aan gene zijde van de Rijn verblijven
dan verzonken te zijn in het leed van Twijfel.
Ik lever me over aan Hoop,
voor eeuwig in oprechte trouw.

Verzwijgen is in mijn hart enzovoort.

Dit werd gezongen en opgeschreven. Ik gaf het meteen aan vrouwe Hoop, die het helemaal doorlas. Ze beleefde er groot genoegen aan. Maar Wijsheid, die het hoorde lezen, gispte mijn tekst vanwege één woord en liet met redenen omkleed zien dat ik iemand niet zou moeten prijzen als hij er zelf bij aanwezig was. Het is niet hoffelijk dit te doen. Wat goed is, prijst zichzelf, en uit iets slechts kwam nooit iets goeds voort, dus is er niets dat geprezen hoeft te worden. Uit goedheid onderhield ze me hierover, hoewel ze me in zekere zin ook beschuldigde. Als God het me gunt, zal ik het onthouden. Omdat ze dit lied afkeurde, heb ik meteen een ander vrolijk lied verzonnen, waartoe vrouwe Hoop me aanzette. Op haar advies werd het geschreven:

Die vrolijk bemint zal vrolijk leven,
wat zou hem kunnen verdrieten
als de liefde hem beloont?

In een schijnsel heb ik
een aangename liefdespijl ervaren.

Die vrolijk bemint zal vrolijk leven enzovoort.

Uit de liefde is alle kwaad verdreven
want ze kan het niet verdragen:
alle deugden zijn met haar verbonden.

Die vrolijk bemint zal vrolijk leven enzovoort.

Toen ze dit las en erover nadacht, was vrouwe Hoop heel tevreden en ze vroeg vrouwe Wijsheid hoe men het het best voor elkaar zou kunnen krijgen dat men dit in de zaal zou zingen. Vrouwe Wijsheid merkte terecht op: 'Jeugd komt af en toe hier met de portier praten. Als ze hier komt, zal ik het zonder aankondiging vooraf op haar weg leggen en ze zal het onmiddellijk lezen; dan zal het daar worden gezongen. Iets beters weet ik niet te verzinnen.'

Vrouwe Hoop zei: 'Neem het maar mee. U moet ervoor zorgen dat het zo in zijn werk gaat.' Meteen legde Wijsheid het lied aan de kant van de weg, waar het maar kort lag. Jeugd kwam in een vrolijke stemming aanlopen en zong: 'Niets prijs ik meer dan zuivere liefde.' Ze liep zo ver door dat ze de brief opgevouwen zag liggen. Ze vouwde hem snel open en las hem met plezier. Ze keek om zich heen om te zien waar hij vandaan kwam, maar ze zag niemand. Ze vond het uiterst wonderlijk. Ze keek naar boven en beneden. Ze klopte op hetzelfde moment op de deur. Wij zeiden niets en zij ook niet. Terwijl ze las, bracht ze het lied naar Lust, die haar voorbeeld was en van nature een zanger, en ze liet het hem onmiddellijk zien. Ze zei: 'Lust, dit heb ik gevonden, ik smeed u, zing het.'

Hij sprak: 'Hoe komt u hieraan? Zoiets heb ik nog nooit gehoord. Wanneer echter de noten even harmonieus zijn als de

woorden betekenisvol, dan bevat het veel goeds.’

Toen begon hij te zingen, iets waaraan iedereen plezier beleefde.

Jeugd sprak: ‘Wat er ook gebeurt, ik laat het aan Melancholie zien.’

Lust zei: ‘Daar ben ik voor!’

Ze waren lichtzinnig en opstandig en gingen in alle kamers en hoeken op zoek naar Melancholie, tot Jeugd hem uiteindelijk vond. Ze herkende hem nauwelijks omdat hij zo intensief zat te studeren op het liedje dat zij gemaakt had. Ze begroette de heer vriendelijk. Hij heette haar hartelijk welkom en zei: ‘U maakt me onzeker, en maakt het me onmogelijk iets te bedenken. Ik kan de betekenis niet met zekerheid te weten komen, hoezeer ik ook pieker en probeer.’

Jeugd sprak: ‘Zal ik u dan een nieuw lied laten zien en aan u geven, dat beter is van melodie en woorden, en dat u zelf kunt beoordelen? Ik weet niet wie het geschreven heeft, maar ik heb het in een brief gelezen die ik vond waar ik liep. Zult u dan weer van me houden?’

‘Ja zeker,’ zei heer Melancholie.

Daarop gaf ze het hem en liet het hem zien. Hij begon daarop met aandacht te lezen. ‘Waar deze brief geschreven is, moet zeker iemand geweest zijn die de liefde beter kent dan wij. Jonkvrouwe Jeugd, breng me daarheen.’

Aldus gingen ze samen naar de deur van de poortwachter. Terwijl ze Dangier passeerden, vroeg deze waar ze heen gingen. Ze zeiden: ‘We zullen weldra terugkomen, we gaan niet ver weg.’

Dangier leek me verontwaardigd te zijn omdat ze voortliepen. Toen wij het geluid hoorden van hen die in de kamer van Qui là waren, begon mij de kracht te begeven. Vrouwe Wijsheid beval me weg te gaan en ergens uit het zicht te gaan staan, omdat de kans bestond dat ze binnen zouden komen. Ze opende een achterdeur. Ik kwam toen in een groene omgeving die zich zo

ver uitstrekke in de richting van de poort dat bij het omhoogkijken het aangename licht aan mij verscheen waaruit een pijl op mij afkwam. Ik raakte aangedaan en vermoeid, en een hernieuwde pijn benam mij mijn krachten terwijl ik daar stond. Ik verloor mijn moed. Hoop was niet in de buurt. Als iemand die niet weet hoe het verder moet, stond ik daar bleek van doodsangst. Herhaaldelijk slaakte ik diepe zuchten. Zou Twijfel daar binnen zijn gekomen dan had hij me weer meegenomen, maar hij was te ver daarvandaan. Ik wist dat wel, maar was niettemin zo bang voor Twijfel dat ik me naar Hoop toe haastte.

Ik arriveerde bevend en buiten mezelf van droefheid; van angst was ik helemaal wit weggetrokken. Terwijl ik daar op die verdieping kwam, deed Melancholie de deur open, en jonkvrouwe Jeugd was zo mooi dat ze een engel leek. Hoop, die mij in de gaten hield en peilde wie er blij of boos was om mij, schermde mij goed af.

Als degene die wist hoe me te leiden, ging ze aan mijn zijde staan. Melancholie sprak Wijsheid aan, en ook Jeugd vroeg aan haar waarvandaan wij gekomen waren.

Wijsheid zei naar waarheid: 'Zij zijn beiden familie van mij. De ene is ziek en zwak en jammerlijk gewond. Hij weet niet hoe en door wie de dingen hierbinnen gebeuren, en zonder mijn hulp zou hij in groter nood verkeerd hebben, net als mijn nicht die daar staat; zij heeft veel geleden door Twijfel, die nooit iets goeds deed. Hij ving hen met vertoornd gemoed. Bij hem vandaan kwamen ze beiden hier. Ik zal nu hun beschermster zijn. Die mijn neef helpen nu hij bedroefd is, doen mij een plezier. Ik zal hem helpen als hij dat wenst, want hij verdient alle eer: hij is hoffelijk en wijs, niemand is hem tevergeefs ter wille, hij is verstandig en fijnzinnig. Hij kan zang en woorden over de liefde maken en zingen, ja, wat men ook maar aan hem voorlegt. Hij is voorkomend en opgewekt.'

Direct antwoordde jonkvrouwe Jeugd, en lachend zei ze: 'Vrouwe Wijsheid, het is terecht dat hij bij u in dienst is, hij

wordt door u zeer geprezen. Ook ken ik uw mening wel zo'n beetje, waardoor ik weet dat u niemand zou verheffen als hij het niet geheel en al verdiende geprezen te worden, en als hij enigszins overmoedig zou zijn, of enig kwaad in de zin had, dan had u hem niet binnengelaten. En tot uw eer, vanwege het vertrouwen dat u in hem stelt, zien we hem graag in uw gezelschap.'

Melancholie keek mij aan, zijn ogen bleven onophoudelijk op mij gericht van boven tot onder. Met een eenvoudig voorkomen zei hij: 'Wijsheid, uw woorden zijn goedgekozen, u hebt ons vertrouwen. Nooit overkwam ons onheil door wat u deed of aanraadde: wij volharden in wat u ons voorhoudt. De burggraaf heeft alle vertrouwen in u. Hij verneemt wat u te weten komt. Nu verzoek ik u: laat ons weten of iemand hierbinnen zag dat er een brief werd neergelegd.'

Wijsheid sprak: 'Ik zal het u vertellen. De brief heb ik hier neergelegd. Onnadenkend ben ik hem vergeten. Mijn dierbaarste en voortreffelijke neef gaf hem aan mij nadat hij hem geschreven had om de tijd te doden.'

Melancholie sprak: 'Is hij het die dit maakte? Hij verdient het met ons om te gaan.'

De vreugdevolle heer nam mij vriendschappelijk in zijn armen. Toen begon een ander te lezen; volgens mij was het jonkvrouwe Jeugd. Hoe verder ze las, hoe meer ze begreep. Beter en beter beviel het haar.

Vrouwe Wijsheid sprak nu tot haar: 'Nog niet een op de tien mensen kent zoveel deugden als hij die daar bij u staat. Over liefde, deugdzaamheid en eer kan men veel van hem leren, want alles wat hij maakt is beminnelijk.'

'Nu zijn we beiden goed terechtgekomen,' sprak mijn heer Melancholie, 'het kwaad dat hem overkomt treft ook mij, ik neem hem vanaf nu onder mijn hoede.'

Hoe had ik gelukkiger kunnen zijn? Ik viel immers zo goed bij hem in de smaak.

Hij sprak tot mij: 'Ik geef u een gewaad in mijn kleuren,' en tot de anderen: 'Zie erop toe dat hij het zodanig draagt dat niemand zich over hem beklagt, want als hij enige schuld op zich zou laden, zou hij ons nooit meer te vriend hebben.'

Toen gaf hij mij het gewaad en liet het mij aantrekken. Het was grijs van kleur. Hij beval me binnen te blijven tot hij bij me terugkwam. Met deze woorden gingen ze uiteen. Heer Melancholie en Jeugd vertrokken in een vrolijke stemming en lieten mij bij Hoop achter.

Zij sprak me opgewekt aan: 'Je moet wel een gelukkig mens zijn, want het is je naar wens gegaan. Je kunt onbezorgd leven.'

Vrouwe Wijsheid sprak: 'Dat is zo, maar onthoud voor alles wat ik u leer: al komt men tot groot aanzien, als men dat niet kan blijven waarmaken, leidt het tot grote schande. Je moet daarom op weg gaan en je inspannen om tot groter eer te komen. En al is iemand afgunstig op u, wees dan niet zo woedend dat u zich met slechte daden wreekt. Wees volhardend. Span u in om de mensen zo goed mogelijk tevreden te stellen, en welgemoed, zonder ruzie te maken, de gramschap van de boosaardigen te bestrijden. U moet zwijgen en aandachtig toekijken en met wijs overleg te werk gaan, oprecht zijn in uw woorden, onvrede veranderen in harmonie, en de daden van anderen niet berispen, maar die van uzelf verbeteren en spreken met overleg. Hoed u voor verdorvenheid, wees matig in wat u eet, raak niet vervreemd van uw vriend, in nood moet u hem bijstaan. Laat ieder zijn zoals hij is. Als u meent dat een ander iets fout doet, zorg dan dat u het niet doet en denk aan het goede. Draag uw kleding waardig. Of u nu arm bent of rijk, misgun niemand zijn geluk. Wees tevreden met wat u bent, wees billijk in wat u verlangt, wees krachtdadig in het bestrijden van onrecht, houd u verre van hoogmoed, al bent u rijk en zeer machtig. Wees voorkomend, trouw en standvastig. Zoals u de winst aanvaardt, neem zo ook uw verlies. Wees niet al te treurig om verlies, maar hoed u ook voor al te grote vrolijkheid in geval van winst, zodat u zich

bedenkt dat, hoe goed het u ook gaat, na de winst het verlies komt. Neem met mate, en geef met mate. Doe hetgeen u vrijhoudt van onrecht, en zie erop toe dat dát zich vestigt in uw hart want niets is beter voor u. En mocht het zo zijn dat u zich nalatig toont, dan zullen we u van het hof moeten verwijderen, want eenieder zou het mij, maar ook u, verwijten omdat ik u hier binnengebracht heb.'

Ik sprak: 'Degene die zich aan u zou vergrijpen, vriendin, zou dwaas handelen. Ik zal goed mijn best doen om alles wat u gezegd hebt te onthouden, en niet, door eigen schuld, me afkeren van uw goede raad.'

Hoop sprak: 'God zij u genadig. Wij hebben hier lange tijd onenigheid gehad.'

Wijsheid wilde me verzorgen. Ze bekeek mijn wonden, die ze beschermdde voor ellende. Zachtjes trok ze het verband eruit, reinigde de wond, en stak het verband er weer in. Toen meende ze dat de wond wijder was geworden en hierover was ze enigszins verheugd, en ze maakte op dezelfde plaats een verband dat Standvastigheid heette en plaatste het diep in de wond. Daarop zei ze: 'Blijf gezond, zolang je leeft zullen de verbanden je goed doen.'

Toen ging ik weer zitten en keek opnieuw door de spleet en zag wat men daarbinnen deed. Ik zag Zuiverheid zitten met een amoureuus gezelschap: Jeugd en heer Melancholie, Fleumaet en Colorijn en bovendien mijn heer Sanguin, Schone Schijn, Voorzienigheid, Zachtzinnigheid en Barmhartigheid. Behoedzaamheid, Envie en Dangier verbleven bij de poort. Zorgeloosheid zat daar, maar Overmoed stond volgens mij achteraan. Jaloezie stond bij hem. Daarnaast zaten, meende ik, Hoofsheid, Genot, Nederigheid, Eenvoud, Geduld en, naar ik gehoord heb, nog meer aanzienlijke vrouwen. Lust had de brief in handen die Jeugd eerder gevonden had. Deze werd gelezen en gezongen. De stemmen klonken daar zo aangenaam dat het mij een paradijs leek. Iedereen prees degene die welberaden het

lied zo fraai gemaakt had. Toen vroegen de drie heren aan hun broer Melancholie wie dat prachtige lied aan hem had gegeven, of hoe het hier terecht was gekomen. Ze vonden het zo mooi.

Hij zei: ‘Het is van mijn knaap, die ik sinds kort onder mijn hoede heb.’

Ze zeiden dat ze allemaal zijn knaap graag zouden zien. Toen kwam heer Melancholie naar mij toe om me op te halen en de zaal binnen te leiden, wat ik maar al te graag liet gebeuren als vrouwe Hoop maar mee mocht. Ik droeg een gewaad in de kleuren van mijn meester. Toen zij dat zagen, was iedereen opgewekt. Heer Colorijn stond op, evenals Fleumaet, zijn broer, en zij heetten me beiden welkom. Evenzo deed de dappere Sanguin, maar hij bleef zitten waar hij zat. Ik weet niet of hij vergat op te staan of dat hij het opzettelijk naliet. Overmoed, die dit alles zag, sloeg een blik vol minachting op mij, en vervolgde meteen zijn weg. En ook al was het tegen zijn zin, toch was ik daar. Iedereen kwam naar me toe, als eerbewijs aan Melancholie. Toen zat ik bij het gezelschap en iedereen had plezier in het zingen van het lied dat ik schreef. Ik hoorde daar Lust en Vrolijkheid en begon mee te zingen in een opgewekte stemming omdat ik me er door mijn aard toe aangezet voelde. Toen ze dat allemaal hoorden, lieten ze het zingen aan mij over zodat ik alleen zong. Iedereen bedankte mij. Alleen Zorgeloosheid deed dit niet en wilde bovendien niet luisteren.

Heer Colorijn en heer Fleumaet overlegden kort en gaven mij als zichtbaar teken van hun vriendschap hun gewaad. Dat zagen allen die daar zaten: Sanguin kon niet achterblijven en gaf mij toestemming zijn gewaad te dragen. Wat zou mij toen gelukkiger hebben kunnen stemmen?

Hoop stond nu op en glimlachte als iemand die weet wat haar te doen staat. Toen kwam ze naderbij. Heimelijk gaf ze me een stootje en fluisterde, zo dat niemand het hoorde, dat ik pen en inkt moest vragen en dat ik een lied moest schrijven dat gepast

zou zijn. Wat ik vroeg werd mij gebracht, en onmiddellijk had ik een lied bedacht met fraaie, begrijpelijke woorden, dat nu hieronder volgt:

Welke pijnen men ook lijdt door de liefde,
 Hoop verlicht het gemoed van de mens.
 Degene die zich op haar verlaat
 in het overwegen
 van trouw,
 is van alle verdriet verlost
 en zal vreugde ontvangen.

Melancholie houdt me wakker,
 doet me liederen vol liefde maken
 waarin ik vreugde vind,
 doet me aangenaam verdriet proeven
 in een prettig, voorbijgaand moment.
 Op dit moment
 moet ieder zich hoeden
 voor alle onbeschaafde dingen
 waar men hem vijandig om kan bejegenen.

Minnaar die in trouw liefhebt,
 als u voor het eerst bemint
 houd dan uw eer in de gaten;
 In de liefde schuilt geen kwaad
 en dat zal er nooit in schuilgaan.
 Ik zeg u
 eenvoudig:
 'Wees geheel en al
 horende doof en ziende blind.'

Toen dit lied was geschreven, vond iedereen die het zag en las het zeer verwonderlijk dat ik in zo korte tijd zo'n lied had ge-

maakt. Ieder keek verbaasd naar mij. Mijn vier meesters die mij onder hun hoede hadden, Jeugd en Lust en Hoofsheid, Zachtzinnigheid, Geduld en alle anderen die daar zaten, kregen er plezier in en kwamen overeen het fraaie lied aan de edele burggraaf te laten zien. Ik zag daar niemand die het er niet mee eens was. Toen gingen ze de grote zaal binnen waar ze de kamerdienaren van de burggraaf troffen, die hen opgewekt ontvingen. Nu gaven ze hun het lied, waarna men het in het openbaar voorlas. De woorden bevielen iedereen goed. Melancholie nam de brief en bracht hem naar de grote heer, die er zeer blij mee was. Heer Goede Smaak moest het lied voorlezen, en daarna moest het worden gezongen. Allen die daar gekomen waren, dromden samen en zongen het lied zeer welluidend, en geen stem was zo weerbarstig dat deze niet op een engelenstem geleek.

De oppermachtige burggraaf zei nu: ‘Vertel me eens, wie heeft dit mooie lied gemaakt?’

Toen antwoordde Melancholie: ‘Heer, zoals u het wenst, gebeurt het. Ik heb een knaap in dienst. Zijn kennis is groot, hij is trouw en standvastig, hoofs, mooi, verstandig, fijnzinnig in dicht- en zangkunst. Het is echter nog niet lang geleden dat Twijfel hem gevangen hield. Hij is ontkomen met hulp van een vrouw, de mooiste die ik ooit zag, en die heel de dag bij hem is en hem naar ons kasteel bracht. Daar werd hij door een pijl getroffen waarvan hij de wond nog draagt. Deerniswekkend zou hij gekweld zijn als hij niet bij Qui là terecht was gekomen. Wijsheid, diens vrouw, heeft hem behandeld met twee wondverbanden die ze hem gaf. Ook vertelde ze me waarvan ze de verbanden heeft gemaakt waarmee de wond verzacht is. De ene is Verzwijgen, en beschermt hem zonder pijn te doen, de andere heet Standvastigheid, die zijn leed verzacht. Nu heb ik hem bij me genomen omdat hij hier uit deugdzaamheid en hoofsheid binnen is gekomen. Hij is bij Zuiverheid gebleven om haar te vermaken.’

De burggraaf sprak: ‘U bent zijn meester, heer Melancholie.’

Haal hem op, ik wil hem zien.'

Toen kwamen ze allemaal met vrolijk rumoer uit de zaal naar beneden. Mijn meester liet me met hem meegaan. Op hetzelfde moment hebben we Jaloezie en Envie, Dangier en Behoedzaamheid opgemerkt. Dat gezelschap was niet zo gelukkig. Behoedzaamheid zette grote ogen op, net als de anderen. Ieder vroeg waarnaar ik op zoek was of wat ik najoeg. Ze keken nadrukkelijk naar mijn gewaad. Behoedzaamheid sprak: 'Dit is toevallig, hoe komt het dat hij zo gekleed is, wie heeft dit geregeld, dit is waarachtig toverij!'

'Ik,' sprak heer Melancholie, 'hij is de knaap van mijn broers en van mij.'

Behoedzaamheid sprak: 'Dat kan niet, we hebben geen knapen nodig. Waarom laat u plots zo makkelijk iemand uw kleuren dragen? Als u zo handelt, zullen we er meer bij verliezen dan winnen. We zijn al met genoeg mensen hierbinnen! Al maakt u hiervan ook geen gewoonte, het lijkt me toch beter dat hij vertrekt.'

Hoofsheid en Zachtzinnigheid spraken vriendelijk tot Dangier, Schone Schijn en Barmhartigheid: 'Het is niet nodig hierover iets te zeggen. We weten hoe deugdzaam hij is. Hij doet ons nooit onrecht: hij is standvastig en hoffelijk in zijn gedrag, trouw en vol opgewektheid. Als de burggraaf hem uitverkiest, hoe kunnen wij er dan nadeel van ondervinden? Uit het goede komt immers geen kwaad voort.'

'U weet het, doe het dan ook zo,' sprak Schone Schijn.

Barmhartigheid sprak tot Behoedzaamheid: 'Hij heeft een diepe wond opgelopen die maar langzaam zou genezen als Wijsheid zich niet zo goed had gedragen.'

Behoedzaamheid en Dangier spraken: 'Als de onervaren beginnelingen klimmen, ziet men dikwijls dat ze snauwen door bedrieglijke praktijken die ze leren, waarmee ze hun vrienden oneer aandoen. Waartoe dient het hierover uitgebreid te twisten? Ik zou nog liever sterven dan dat ik hier zo lang binnen

zou blijven dat ik mee zou moeten maken dat hij ons verdreef en tot aanzien kwam en mij zou vernederen. De verstandigen zeggen: het is geen kunst dingen te loven en te prijzen die uit het niets opkomen zolang men niet eerst ziet hoe het afloopt nadat de opkomst ten einde is. Heer Melancholie, u die het bewind voert hierbinnen, als u de eer van mijn heer hoogacht, zou u dit nooit meer doen; men kan tenslotte niemand vertrouwen.'

Dangier sprak: 'Het zal ons later berouwen dat men dit toestaat. Ik wil niet overtroffen worden, noch overheerst worden door een knecht.'

Envie zei: 'U hebt gelijk!'

Overmoed kwam er ook bij en zei dat men dit niet moest doen.

Vervolgens kwam Jaloezie naar voren gedrongen en zei: 'Laten we ons aaneen sluiten.'

Daarop riepen ze allemaal: 'Iemand zoals hij mag hier niet wonen, laat ieder zorgen dat hij boven komt.'

Toen werd ginder erg gedrongen en gescholden en gevloekt. Behoedzaamheid werd er in de hoek gedrongen, gestoken en geslagen. Overmoed keerde zich hiertegen: wat ze ook vochten, het zou hen niet helpen, de ellende zou voortduren.

Luid riep Melancholie: 'Mijn heer wil dat het zo gebeurt. Zullen jullie zijn wens dan dwarsbomen? Wees dan zo dapper, verhinder het indien iemand de moed heeft.'

Nu namen ze mij onder hun hoede en leidden me de trap op. Behoedzaamheid was helemaal verdwaasd en lag daar op het plaveisel als gevolg van de klappen en was blind geslagen. Ze riep tot Zuiverheid: 'Het is nog niet lang geleden dat ik makkelijk had kunnen verhinderen wat hier is aangericht. Nu moet ik om mijn goede beleid hier liggen met dichtgeslagen ogen, maar ongetwijfeld zal men later nog zeggen: "Behoedzaamheid had gelijk." Wees op uw hoede, mijn bescherming is u in het vervolg ontnomen. Met beide ogen zie ik niets meer.'

Behoedzaamheid kroop op haar knieën naar haar bed. Hoe ze

ook kreunde en huilde, Zuiverheid sloeg er geen acht op.

Toen kwamen we boven waar de burggraaf zat, als een vorst, vreugdevol en zonder enig leed. Schoonheid was er in overvloed. Wij knielden allen nederig: ‘Edele en zeer machtige heer, dit is onze knaap en vriend die wij aan uw goedgunstigheid overleveren.’

De burggraaf sprak tot mij: ‘Mijn gunsten schenk ik aan u, uw voorkomen bevalt me wel. Zorg ervoor dat u zich dienstbaar betoont aan uw heer opdat hij u niet bij mij wegstuurt.’

Daarop beval hij zijn kamerdienaren alle sleutels van het kasteel te brengen. ‘Ik wil hem de leiding geven.’ Ze hoefden niet lang te zoeken en brachten me drie sleutels, die ze aan mijn riem hingen. De eerste heet Trouw, de tweede Eer, de derde sleutel heet Handelen. Hij gaf me de opdracht ze op zo'n wijze te beheren dat ik er geen van zou verliezen. Het was in mijn eigen belang dat ik ze goed zou bewaren. Toen brachten Schone Schijn en Zachtzinnigheid een vat van goud, bezet met kostbare stenen. De burggraaf liet me vervolgens een drank drinken die men Troost noemde, die mijn hart doortrok en de pijn van de wond uit mij verdreef. Zo was ik opperkamerdienaar geworden. Jeugd, Lust en Genot volgden me en het hele liefvallige gezelschap bedankte heer Melancholie omdat ze zich zo over mij verheugden. Ik was in de nabijheid van mijn heer, en onder alle kamerdienaren was ik zeer gezien. Ieder was mij steeds goedgezind. Dangier, Envie, Overmoed en Jaloezie verhinderden het niet, zoals iedereen zag. Al zouden ze er woedend om worden, ik was daarbinnen hun aanvoerder. Ze moesten zwijgen en het verdragen.

Vrouw Behoedzaamheid leed pijn aan haar ogen, want ze zag geen steek. Tegen mij zei ze steeds: ‘Wenst u nog iets?’ Ieder daar was eropuit het mij naar de zin te maken, dat gunde de god van de liefde mij.

In deze overdadige blijdschap, die me geen moment verveelde, werd ik alle dagen beziggehouden. Dikwijls maakte ik aangename liefdesliederen, waarvan u er hier een ziet:

Blijdschap vergaat nooit.
 Wie minzaam is onder het bewind van de geliefde
 zal vrolijk zingen.

De tijd duurt hem nooit lang.
 'Blijdschap, blijdschap' is al wat hij zingt.

Blijdschap vergaat nooit enzovoort.

Voor wie dienstbaar is om liefdesloon te verkrijgen,
 is Hoop het hoogste goed
 want zij kan vreugde schenken.

Blijdschap vergaat nooit enzovoort.

Met zulke aangename liederen had ik de hele hofhouding te vriend, en ik wist ze aan mij te binden. Die mij dienden, waren tevreden. De burggraaf hield zozeer van mij dat hij en ik een waren, zijn wil was de mijne. Ik zou geen betere verhouding met hem kunnen hebben omdat ik zo toegewijd de drie kostbare sleutels beheerde. Aan vrouwe Hoop gaf ik grote geschenken en vrouwe Wijsheid en Qui là maakte ik rijk; nergens hadden ze gebrek aan. Kort daarna werd ik zozeer vertrouwd dat iedereen me als hoofd aanvaardde. Wat ik gebod, werd allemaal gedaan. Als ik dat wenste kon ik naar het paleis gaan waarop het licht zo meesterlijk straalde bij de twee vensters en de pilaar en om het hele paleis heen.

Omdat ik de drie sleutels droeg, deed ieder wat ik verlangde. Niemand sprak me tegen in dat wat ik wenste. Zij die in het paleis de wacht hielden, dienden me dag en nacht. Wanneer ik er kwam was alles opengezet, zodat ik de zeer aangename lucht kon ruiken die van buiten kwam. De burggraaf deed deze lucht opstijgen die onvergelijkbaar was met alle kruiden die men op aarde vindt. Ja, al had ik alle ellende van de hele wereld in mijn

hart gedragen, dan nog zou de lucht me hebben genezen. Hoe had ik een beter leven kunnen leiden? Zelfs als God me alles had gegeven wat ik wenste, had ik dit niet willen kwijtraken.

Zo leefde ik vele dagen in vreugde, wel meer dan een jaar. Boven en beneden overzag ik de mooie plaatsen: het paleis, de gewelven en de grote zaal, het was allemaal in mijn macht. Vrouwe Hoop was ik helemaal vergeten. Van niets wilde ik nog weten behalve van het najagen van mijn genot. Zuiverheid bezat alle deugden. Niemand anders had zo'n overvloed als ik. Envie en Jaloezie begonnen hun afgunst te tonen, en allen, en in het bijzonder heer Genot, Overmoed en heer Dangier, werden me vijandig gezind. Dit gold ook voor bijna alle anderen toen zij zagen hoe groot mijn verwaandheid werd. Met Handelen verschaftte ik me toegang tot alles waartoe de vreugde me aanzette. Maar Trouw en Eer kende ik niet. Ten slotte verscheen Zorgeloosheid die ervoor zorgde dat ik twee sleutels verloor. Toen men ze niet meer hoorde rinkelen en ze mijn fout gewaarwerden, liep iedereen naar me toe en vroeg me waar ik de sleutels gelaten had die ik had gekregen. Dadelijk voelde ik met mijn hand en vond alleen Handelen. Trouw en Eer waren weg. Weldra kwam heer Weigering en greep me bij mijn gordel en leidde me tot voor zijn heer, die mij onheilspellend aankeek. Toen hij hun aanklacht hoorde, werd Handelen mij afgenomen. Zij die mij vijandig gezind waren, kwamen toegestroomd en allemaal wilden ze me te pakken nemen. De burggraaf wendde zijn ogen van mij af.

Behoedzaamheid, die lang geleden had, had nu grote vreugde in haar hart. Haar ogen waren helemaal genezen. Toen liep ze naar de plek waar ze vrouwe Hoop aantrof en verdreef de zuivere deugdzaamere vrouwe uit de zaal, naar beneden naar de brug. Ik heb haar daarna nooit meer teruggezien. Twijfel beloerde haar. Qui là en zijn vrouw Wijsheid weenden hevig. Als ik me aan hun lessen had gehouden, dan was ik niet zozeer tekort ge-

schoten. Men ziet dikwijls dat hij valt die zich hoger wil verheffen dan hem zou passen. Terecht geeft men hem de schuld die zijn eigen geluk verkwanselt met onverstandige hoogmoed. Ik adviseer iedereen die het geluk van de liefde ondervindt, op zijn hoede te zijn. Mijn vier meesters namen me de kleding af die ze me gegeven hadden. Ik moest de trap snel afdalen. Toen ontmoette ik vrouwe Behoedzaamheid, met een grote, scherpe roede. Ze droeg een koord in haar hand waarmee ze mijn handen vastbond. Ondankbaarheid was de naam van het koord. Ze zei dat mij dit wel toekwam. Ik had geen enkele vriend die zo goed was of hij zou zeggen: ‘Je hebt dit verdiend.’

Hoofsheid, Zachtzinnigheid, Schone Schijn, Barmhartigheid en alle anderen wendden zich af. Geen van hen zag ik naderhand nog. Terecht mocht ik mezelf verafschuwen. Behoedzaamheid begon me zeer te kwellen. Envie en heer Dangier gaven me verschillende venijnige klappen en leidden me uit de zaal weg naar beneden. Ze lieten een brug neerdalen die ik moest overgaan. Behoedzaamheid begon me uit te schelden, en herhaaldelijk zei ze: ‘U mag van geluk spreken dat ik u hierbeneden niet verdrink.’ De angst die mijn hart beving, zorgde er voor dat ik niets meer helder voor ogen zag, maar in elk geval kwam ik bij een deur uit die Zuur heette.

Behoedzaamheid wachtte niet langer, ze pakte een sleutel die Verdriet genoemd werd, waarmee ze de zware poort opende. Wreed stuurde ze me daar naar binnen; ik dacht dat mijn hart brak. Ze sloot de poort af en luid riep ze me toe: ‘Blijf daar, en als je deugzaam leeft zul je dáár je beloning ontvangen.’

Ik dacht: ‘Nu staat me veel ellende te wachten.’ Op hetzelfde moment hoorde ik haar stem niet meer. Waarheen ik me ook wendde, ik zag geen begin of einde aan de muur die zo hoog was dat niemand naar buiten kon komen als hij niet vloog: zo goed was de hof afgesloten met stenen en stevig ijzer. Ik bevond me twee dagen daarbinnen. Meteen voelde ik dat de wond die ik had, pijn deed. Ik sloeg mijn hand op mijn hart, waar ik eerder

het verband voelde. Een stak er nog in, maar zat los, het andere verband, dat Wijsheid tot mijn profijt Standvastigheid noemde terwijl ze het in mijn hart stak en me wijze lessen leerde, had ik verloren. Ik voelde, maar de wond was open. Verzwijgen zat er nog in, maar Standvastigheid was weg. Hierdoor leed ik zware pijn. Treurend liep ik maar wat rond en ik kon nergens van genieten; ik werd gekweld door honger, kou, angst en vrees. Toen zag ik in de tuin zeven weelderige bomen staan, elk met andere bladeren en met verschillende vruchten, en ik proefde wat voor kracht ze hadden.

De eerste boom, waarvan ik een tak naar me toe trok en een vrucht plukte, deed me drie smaken proeven die me weinig vreugde gaven: ze brachten me ziekte, traagheid en ongemak. Dit waren de drie eigenschappen van de vrucht waarmee ik werd gestraft als wraak voor wat ik had misdaan. Van de tweede boom, waarvan de vruchten niet onaangenamer hadden kunnen zijn, nuttigde ik zwakheid en beklag. Dag en nacht bleef ik erop kauwen, want ze zijn nauwelijks verteerbaar. Ik proefde van de derde boom, en de smaak maakte me bedroefd; zijn vrucht had twee smaken die me veel verdriet gaven, namelijk ellende en eenzaamheid. De vierde boom blijft me altijd bij, want zijn smaak, die hartzeer heet, deed me pijn. Als vijfde proefde ik ongeluk; het gaf me droefenis en zware zorgen. Al heeft de vijfde me gekwetst, de zesde heeft me onderworpen, en ik raakte hierdoor uitgeput. Toen nam ik de zevende in ogenschouw, en ik koos een vrucht uit die me slecht beviel. Zijn smaak was treurigheid, en hij bezorgde me veel ongemak.

Toen ik deze zeven had geproefd, was het mij droef te moede, want ik zag niets anders dat eetbaar was, en steeds als ik iets at dacht ik dat ik zou sterven. Ik verlangde nog slechts te sterven, maar de dood werd niet mijn deel zolang mijn lichaam nog wilde blijven leven binnen deze ommuurde tuin. Zodoende dwaalde ik getergd als een roofdier in de wildernis; alle vreugde was verdwenen, ik was tot dit leven veroordeeld. Jonkvrouwe

Hoop had me verlaten, en Twijfel hield me gevangen. Ik was alleen met mijn verdriet en wenend en wanhopig zong ik een lied dat voortkwam uit droefgeestige gedachten:

Die liefheeft maar zijn hoop verliest,
 mag met recht klagen,
 want hij krijgt zorgen te leen
 en dagen vol droefheid.
 Hij kan niet geholpen worden door vrienden of familie
 of iemands goede raad,
 als niet zij, die zijn leed kan verdrijven,
 hem helpt met het dragen van zijn lijden.

Ik ben zodoende degene
 die moet lijden.
 Mijn hoop is verdwenen en er is nauwelijks troost;
 ze zijn onder de voet gelopen.
 Alles zit me tegen
 en ik ben alleen.
 Hoop en troost zouden me nu goed van pas komen,
 maar ik ontbeer ze geheel.

Ik ben een kluizenaar
 en draag een grijs gewaad.
 Mijn hart zegt me
 dat ik hierin moet volharden.
 In dit grijze gewaad moet ik mijn lot dragen,
 dat is me duidelijk geworden.
 Iets ergers dan dit liefdesverdriet
 had me niet kunnen overkomen.

Met het zingen van dit lied probeerde ik de tijd te doden. Ik zou willen dat Vreugde, die me zo goedgunstig placht te zijn, me verlost uit dit lijden dat is veroorzaakt doordat ik onrecht heb

gedaan aan het aangename gezelschap, de kasteelheer, heer Melancholie en alle andere aanwezigen. Door het verdriet dat ik lijd gaan mijn jeugd, mijn zenuwen, aderen, hart, zintuigen, vlees en beenderen te gronde.

Ik wong mijn handen samen vanwege de grote rouw waarin ik verkeerde, waar ik ook liep, zat of sliep. Het bloed bleef stromen uit mijn wond. Ik werd slap en lusteloos door het fruit dat ik at, want het was voedsel dat mijn kracht en vermogens deed afnemen. Ik verkeerde zo lang in ellende dat ik mijzelf niet meer herkende, en door razernij bevangen werd terwijl ik piekerde en peinsde over de weelde en het genoeg die mijn deel waren geweest in het paleis, en om alle licht, en de prachtige zaal, om alle vertrekken die er waren, en om alle vreugde die ik er kende en die nu tot verdriet was geworden. Ik was zo ten einde raad dat ik God om genade heb gebeden opdat ik dit lijden geduldig zou dragen, want ik wist dat ik zelf schuldig was. De tranen stroomden langs mijn gezicht en mijn hart was zozeer uitgeput door het verdriet en het berouw dat ik knielde, wat me veel pijn deed. Ik dacht te zullen sterven aan deze pijn. Angstig schoot ik wakker! Toen ik ontwaakte zag ik dat het dag was, maar ik voelde me ziek en ellendig door mijn wond.

Over wat niemand kan doen zonder terechtgewezen te worden

Wanneer ik mijn gedachten laat gaan over hoe het met deze treurige wereld gesteld is en met wat voor leugens zij zich ophoudt, meen ik diep in mijn hart dat ik liever dood zou zijn dan dat ik langer in deze ellende verkeer. De bijbel vertelt ons immers dat niemand twee heren kan dienen: hij moet zich met de een inlaten en de vriendschap van de ander van de hand wijzen aangezien zij tegenstrijdig zijn. Hierdoor zie ik in dat ik de wereld niet kan dienen wanneer ik God niet al te zeer wil tegenstreven. Want wanneer ik trouw naar de kerk ga, zijn er mensen die het verkeerd opvatten en zeggen dat ik een huichelaar ben. Ga ik er niet naartoe, dan zeggen zij zowaar dat ik slechter ben dan een hond. Praat ik veel op zeker moment, dan zeggen ze dat ik een kletskaus ben. Praat ik minder dan een ander, dan vertellen ze overal rond dat ik zwijg als een stomme. Ga ik graag naar de kroeg, dan raden de mensen mij aan om dat na te laten en zeggen ze dat ik nog zal zien dat ik mijn geld er helemaal door zal jagen en uiteindelijk naar de hel zal gaan; maar ga ik niet naar de kroeg, dan ben ik geen gezellige gabber. Dobbelt ik graag, dan zegt men dat ik nooit gelukkig zal zijn, en dobbelt ik niet, dan zeggen ze dat ik er niets van kan. Draag ik mijn wapens op mijn heup, dan zegt men dat ik wil vechten. Draag ik ze niet, dan word ik laf genoemd en zeggen ze dat ik het gevecht uit de weg ga. Wil ik mij op mijn vijanden wreken, dan komt mijn familie mij berispen en zeggen dat het een schande is. Duld ik veel, dan negeert men mij. Wanneer ik geld aan de armen geef en medelijden met hen heb, dan zegt men dat ik het doe om aanzien te verkrijgen, en geef ik hun niets, dan roepen ze luid dat ik op arme mensen neerkijk en niet om mijn zielenheil denk. Eet ik veel, dan ben ik gulzig. Doe ik dat echter niet, dan word ik dom genoemd. Dan zeggen ze dat ik het snel met de dood zal bekopen en van grote honger zal omkomen. Geef ik veel, dan

ben ik goedgeefs. Dan zegt deze of gene dat hij zou willen dat mijn geldkist zo leeg was dat ik niet zou weten waar ik het vandaan moest halen. Sta ik vroeg op, dan verwijten de mensen mij dat ik niet veel goeds in de zin heb. Slaap ik lang, dan ben ik lui. Bezoek ik graag mooie vrouwen, dan zegt men dat ik een hoerenloper ben. Doe ik dat niet, dan zeggen ze mij dat ik vrouwen niet kan beminnen. Reis ik vaak door het land om allerlei feesten bij te wonen, dan zegt men dat het een en al lichtzinnigheid is wat ik zoek. Blijf ik thuis en geef ik daar niets om, dan zeggen ze dat ik een kwezel ben. Ziet men dat ik goed verdien, dan zeggen ze dat ik mijn zakken met woekeren vul. Wanneer ik echter werkeloos rondloop, vraagt men mij hoe ik toch kom aan wat ik dag en nacht verteer. Toon ik belangstelling voor de mensen, dan zegt men dat ik steekpenningen ontvangen heb, en doe ik dat niet, dan zegt men, wanneer men het opmerkt, dat ik voor niemand aandacht heb. Naar de galg moet men mij slepen. Ik weet niet meer hoe ik mij moet gedragen als het mij niet wordt verteld.

Nu wil ik verder zwijgen en hen - lasteraars die het niet kunnen laten - vrijuit laten spreken. Tegen laster kan men zich niet verweren. Hierbij raad ik eenieder aan die zich in deze wereld staande moet houden, zich in te spannen om God te eren en de tien geboden na te leven, en ijverig de leer van de heilige kerk na te volgen. Anders kan ik niet inzien hoe iemand gemoedrust zal verkrijgen in dit tranendal, waarin onze vader Adam terecht kwam nadat hij Gods gebod verbrak, iets waarvoor wij allen boeten. Moge de hemelse Vader ons vreugde geven. Amen.

Geschreven door Egidius.

Beter gezwogen dan van spreken schande gekregen!

Egidius?

Ik kan het niet laten: ik moet dichten, al levert het mij weinig op. Toch zal het verdriet in mijn hart dat ik ooit verkreeg door te spreken, erdoor verlicht worden. Nog altijd heb ik er spijt van, want het bracht mij weinig goeds: beter gezwogen dan van spreken schande gekregen!

Menigeen maakt plezier omdat hij een geheim gehoord heeft dat hij door kan vertellen. Maar dat pakt voor sommigen slecht uit, want door jouw woorden kunnen zij groot leed ondervinden. Al kan het gebeuren dat je een geheim hoort, weet goed dat je dit niet door moet vertellen. Beter gezwogen dan van spreken schande gekregen!

Menigeen spreekt kwaad over een ander en valt hem fel aan. Gemeen en vals is zijn verraad want op zichzelf heeft hij nooit kritiek. Vermijd geroddel en leer zwijgen. In kwaadheid verandert niets ten goede. Beoordeel altijd eerst jezelf. Beter gezwogen dan van spreken schande gekregen!

Wie zonder reden vrouwen in opspraak brengt met zijn praatjes en er bovendien veel plezier mee beoogt te hebben, wie zo durft te roddelen, die moet men in zijn eigen vet gaar laten worden, al lijkt hij zo onschuldig als een engel. Beter gezwogen dan van spreken schande gekregen!

Wie zijn mond kan houden en niet opschept, noemt men te allen tijde wijs. Degene die alles vertelt wat hij weet, krijgt echter naderhand spijt. Hij wordt daarom zonder enige reserve zot genoemd in Gent, in Brugge en ook in het Zwin. Beter gezwogen dan van spreken schande gekregen!

Zelfs degene die op vriendelijke toon spreekt, heeft daar nauwelijks baat bij: de meeste mensen leggen het verkeerd uit. Zwijgen is het beste zegt men gewoonlijk. Kwade tongen snijden scherper dan zwaarden. Daarom zeg ik zoals ik al eerder deed: beter gezwegen dan van spreken schande gekregen!

Overweegt iemand iets te vertellen wat men niet wil horen, ook al is het goedbedoeld, hij kan beter zwijgen, want men raakt makkelijk in een ruzie verzeild door te spreken; luister naar wat ik zeg. Leer je daarom te beheersen: beter gezwegen dan van spreken schande gekregen!

Liefdestaferelen

De voorste, etend:

Vrouwe, ik kan het niet langer verzwijgen: mijn liefde voor u zal mij van het leven beroven als hoop van uw kant geen einde maakt aan mijn verdriet. U kunt mij alles opleggen. Wanneer u mij zo lang laat smachten, is mijn leven minder dan niets. Ik vrees dat mij dat wel aan te zien is.

De jonkvrouwe:

Ga recht zitten, ik heb u wel begrepen. Ik zal u antwoorden als we vertrekken. Dit is niet de gelegenheid om met elkaar te spreken. Een dergelijk gesprek kan in een ogenblik door een verrader opgevangen en doorverteld worden en grote minachting oogsten; ten onrechte natuurlijk.

De vrouwe met de beker:

Schenk mij iets in, heer, want ik heb dorst. Weet dat mijn hart gerust is omdat het mij is gelukt een plaats naast u toegewezen te krijgen. Niemand behalve u, die erover zwijgt, weet hoe graag ik dat voor elkaar wilde krijgen. Daarom toost ik op geluk en welzijn.

De schenker:

Vrouwe, drink van deze rode wijn. Zijn kleur geeft aan dat het liefdesvuur levenslang in mijn hart zal branden. Uw plaats naast mij verdrijft alle pijn. Al zou ik de hele wereld in mijn hand hebben, ik zou mij geen ander geluk kunnen wensen.

De achterste, etend:

Jonkvrouwe, mijn hart is vol van vreugde dat ik hier bij u ben. Daarop hoop ik dag en nacht. Uw eer acht ik zeer. Dat er iemand bestaat die kwaad kan spreken van deugdzaamheid, kan ik heel moeilijk verdragen.

De jonkvrouwe:

Heer die alleen het goede voorheeft, al zou een afgunstige kwaad in de zin hebben, er is niets waaraan hij aanstoot kan nemen. Men ziet hier vele mensen samen praten. Als men overal kwaad achter zoekt, zou geen mens kunnen leven zonder dat men er kwaad over spreekt.

De jonkvrouwe die alles in ogenschouw neemt:

Jonkvrouwe, al verloopt de liefde voorspoedig, men moet er verstandig mee omgaan. Degene die de minneaangelegenheden juist kan beoordelen, zwijgt, hoewel hij de liefde verstaat.

De man met het brood:

Zo waar als dit een brood is, zou ik willen dat geliefden onbevreesd met elkaar konden spreken zonder dat slechte gedachten hen kwellen en zonder dat iemand hen af zou luisteren, al moest ik een jaar lang vlees missen.

De denkende:

Ach, hoe kan het leven mij nog verblijden. Ik kwijn zienderogen weg en ik vrees dat degene die mij zou kunnen opbeuren, weinig acht slaat op mijn verdriet. Houdt ze nog van me? Ik weet het niet. Soms denkt iemand bemind te worden, terwijl men helemaal niets om hem geeft.

De man met de spade:

Men zegt vaak: 'Ook al is de liefde uitgebloeid, er blijft toch een worteltje achter waar zij ooit groeide.' Ik heb bij mezelf gedacht dat ik het zou gaan zoeken, als ik wist waar. Ik weet niet of het vergeefse moeite is, want een wortel zie ik niet. Men zegt nu wel altijd dat er een worteltje achterblijft, maar ik kan hem niet vinden. Als ik wist wie mij hier het fijne over kon vertellen, ik zou hem ernaar vragen. Ik snap er helemaal niets van: als er een worteltje achterblijft, zoals men zegt, wie kan mij dan vertellen waar het ligt?

De man zittend aan het water, denkend aan zijn geliefde:

Hoe wonderlijk is de macht van de liefde. Geen enkel moment verschoont zij de zinnen van haar heerschappij. Mijn hart is nu gerust, maar toch ontstaat er door twijfel somberheid in mijn gedachten en die doet mijn vreugde teniet.

De vrouwe:

Heer, houd op met peinzen. De knecht zegt ons te gaan eten; voedsel en drank staan klaar. Uw treuren zou mij heel snel bedroefd kunnen maken en het is onrechtvaardig iemand verdriet te doen die niets anders begeert dan trouw.

De knecht voor het eten:

Heer, laat u het voedsel en de drank smaken voor u de hond in de pot vindt. Ik had u eerder geroepen wanneer ik niet had gedacht dat u boos zou worden. Kom nu, als u wilt.

De knecht met het zwaard:

Jonkvrouwe, laten we naar het prieel gaan. Mijn heer heeft mijn diensten niet nodig; hij zit in het veld. Had ik zelf een hapje gegeten dan had ik er niets om gegeven, al zat hij daar met zijn geliefde tot morgenmiddag.

Het kamermeisje bij het water:

Hans, degenen die daar zo in het veld zitten, zijn blij en maken plezier en denken niet aan eten, want het samenzijn met zijn geliefde, ook al blijft het daarbij, is voedsel genoeg voor een minnaar.

De man die de dame bij haar kin beetpakt:

Vrouwe, het is vanzelfsprekend dat degene op wie u gesteld bent en die u daarom uw gunsten waard acht, u bemint en dat hij zich daarin verheugt, want u bent het meer dan waard.

De vrouwe:

Heer, wanneer degene die ik liefheb, mij bemint, verlang ik nergens anders naar. Zou ik iets anders in de zin hebben, dan zou mijn trouw weinig voorstellen, maar degene die mij bemint, kan gerust zijn.

De jongste vriendin:

Vriendin, ik zie dat degene die ik bemin de vrouwe bij de kin beetpakt en ik zie hen samen praten. Ik ben van mijn stuk gebracht. Heeft hij iets kwaads in de zin? Daarvan weet ik niets, maar mijn vertrouwen in hem zegt mij van niet.

De oudste vriendin:

Lieve vriendin, wees op uw hoede. U bent nog jong en ik weet welke prijs ik voor de liefde heb betaald. Wanneer u hem niet kalm en vastberaden zegt dat hij haar bij de kin pakte, zodat hij weet waar hij aan toe is, dan word ik boos, ik zweer het u.

Het dienstmeisje met de rozen:

Vrouwe, hier zijn zoetgeurende rozen, maar ze zijn allemaal wijd opengegaan. Daar staan er nog die niet zijn ontloken, daarom heb ik ze nog even laten staan. Als u dat wilt, zal ik ze wel plukken.

De vrouwe met de krans:

De rozen die je daar hebt geplukt, zijn oud en verlept. Ik zou veel liever groene knoppen hebben. Je kunt volgens mij veel beter jonge knoppen plukken. Bovendien zijn die er nu.

Heer, onze liefde blijft altijd bloeiend tenzij u aanleiding geeft tot een breuk tussen ons.

De ridder met de krans:

Vrouwe, laat die rozen staan, want in mijn hart groeit een rozenstruik die dag en nacht bloeit en vol groene blaadjes zit. Daar-

over hebt u de beschikking. Ik zeg u, u bent de roos die nooit kan verwelken.

De vrouwe met de kersen:

Heer, lust u niet wat van deze kersen? U zit er zo naar te kijken. Neem deze en vertel mij wat u denkt. Als mij het geluk van uw gezelschap ten deel valt, kan mij dag en nacht niets deren. Ik meen dat ik daarmee niet op u lijk.

De man met de kersen:

Vrouwe, ik denk niets anders dan dat elk afzonderlijk kersje dezelfde kleur heeft als mijn kleed. De fijne steeltjes zijn zoals uw kleed gekleurd. Zo zijn wij te allen tijde aan elkaar verbonden in brandende vreugde; dat is mijn mingenot.

De vrouwe van de peren:

Heer, werp hier een peer in, die u, noch mij, noch iemand anders deert, die mijn hart sterkt en die ik met vreugde opeet, die mij voedt, wanneer ik dat wil, en die zo'n smaak heeft dat ze mij in het geheel niet tegenstaat.

De man met de peren:

Mijn liefste vrouwe, zie, hier heeft u een peer, waarmee ik u mijn geest, mijn hart, mijn gemoed en alles wat ik in mij heb, wil schenken. Al ben ik het nauwelijks waard, ik wil voor eeuwig uw trouwe dienaar zijn, als u daar prijs op stelt.

Het dienstmeisje met de mand:

Ach, zou ik toch eens zo'n peer kunnen krijgen, met zo'n warme genegenheid geschonken, dat zou een heerlijke vrucht zijn. Maar ze delen de hele dag muilperen uit - wie ze kan krijgen, krijgt ze - en die hebben niet zo'n prettige uitwerking.

Wouter:

Wat, kerel! Luilak! Schiet op, man! Iedereen zit allang aan tafel. Waar hang je uit? Ben je dronken? Hadden de spijzen op tafel gestaan, dan had men al gegeten. Ik zal je verwelkomen met een pak slaag!

De knecht:

Wat? Ja Wouter, ik kom eraan. Wat sta je daar te schreeuwen! Denk je dat ik een paard ben? Als men mij niet de weg had gewezen, was ik ergens bij Lapscheure terechtgekomen. Het is onterecht dat je zo tekeergaat.

De vrouw die naar de peinzende man kijkt:

Helaas, wat zit die man diep in gedachten verzonken. Ik denk niet dat hij vrolijk kan zijn. Zijn last weegt hem zeker te zwaar.

De man:

Vrouwe, daar is mij weinig aan gelegen. Als u mij van mijn leed bevrijdt, bekommer ik me nergens meer om.

De man die kust:

Mijn uitverkoren, beminnelijke vrouwe, kon dit maar eeuwig duren. Al zou ik mij alles kunnen wensen, ik zou niets anders verkiezen.

De vrouwe:

Mijn hartsgelieve, ik ben bang dat er verraders bij ons in de buurt zijn. Daarom vraag ik u mijn eer te bewaren, want wij zijn hier niet vrij.

De laatste man met de valk:

Vaarwel mijn hart, vaarwel mijn geest, vaarwel alles wat ik ben. Vaarwel mijn hoogste meesteres. Mij kan verder geen ander heil geschieden dan de hoop u weer te zien. Uw onzekerheid kan gering zijn, want ik ben uw dienaar.

De vrouw met de valk:

Heer, nu heb ik geen angst meer; vertrouwt u op mij, want mijn hart zal u niet in de steek laten. Het afscheid nemen doet mij veel pijn. Denk aan een spoedig weerzien. Daarnaast verlang ik met heel mijn hart. Vaarwel, mijn liefste die mijn leven vreugde geeft.

Het boek van de ambachten

In de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest wil ik een boek gaan maken waardoor men redelijk Frans en Nederlands zal kunnen begrijpen, althans voor zover het in dit boek vermeld wordt. Het kan immers niet alles bevatten wat een mens kan zeggen, maar dat wat men niet zal vinden in dit boek, kan men elders, in andere boeken of boekjes opzoeken.'

Weet dat het de bedoeling is dat er over alles iets in dit boek staat.

Wanneer u op straat loopt en u ontmoet iemand die u kent of die tot uw kennissen behoort, wees dan alert en bereid om hem als eerste te groeten. Is hij een man van stand, neem dan uw hoed af en doe dat ook wanneer u vrouwen tegenkomt. En wanneer zij hun hoed afnemen, zet de uwe dan weer op. Op de volgende wijze kunt u iemand dan groeten: 'Heer, moge God u bijstaan.' Het is de kortste wijze waarop men mensen die groeten terug kan groeten. Het is de gewoonte dat men antwoordt: 'Heer, moge God u een zegenrijke dag brengen / Vrouwe, een zegenrijke dag of nacht zij u gegund. Wat brengt u hier?' of 'Hoe gaat het met u?,' 'Ik ben blij dat het u goed gaat' of 'Waar bent u zo lang geweest? Ik heb u al een tijd niet meer gezien.'

'Ik ben in het buitenland geweest.'

'In welk land bent u geweest?'

'Heer, het zou te veel zijn om te vertellen, maar als u wilt dat ik u iets vertel, zou ik het graag doen.'

'Beste heer, hartelijk dank voor uw aardige woorden en voor uw goede wil. God lone het u en God laat het mij ten deel vallen. En wees er zeker van dat u niet bent bedrogen, want wat u voor mij wilt doen, zou ik voor u en de uwen doen. Ik wens dat God u moge behoeden, want ik neem afscheid van u.'

Men dient dan te antwoorden: ‘Onze Heer moge u leiden,’ ‘Moge God u behoeden,’ ‘Moge onze Heer uw beschermer zijn,’ ‘Moge God u in bescherming nemen’ of ‘Ga met God.’ ‘Groet de vrouwe of jonkvrouwe van uw huis of onderkomen van mij,’ ‘Groet uw man / uw vrouw en uw kinderen / uw zonen en dochters en al uw andere huisgenoten. En beveel mij aan bij mijn heer / bij mijn jonkheer / bij uw vader en uw moeder / bij uw grootvader en bij uw grootmoeder / bij uw oom en uw tante / bij uw neven en nichten - dat zijn de kinderen van uw broer of zus - en vergeet dat niet.’

Wij moeten het nog over veel meer hebben: ‘Grietje, pak wat geld en ga naar de slagerij om vlees te kopen.’

‘Heer, wat voor vlees wilt u dat ik koop? Wilt u vers varkensvlees met groene saus of met uisensaus? Gezouten rundvlees smaakt goed met mosterd, en vers rundvlees met knoflook. Heeft u liever schapenvlees of lamsvlees, rundvlees of kalfsvlees, voor aan het spit of voor door de soep? Ik zal het graag kopen.’

‘Nee Grietje, koop liever varkensvlees en geitenvlees. Koop wild vlees dat van een everzwijn, een hert of van een hinde is en maak het klaar met zwarte pepers. Wanneer je dit hebt gekocht, ga dan naar de poelier en koop twee hennen, een jonge hen en twee kuikens, maar breng geen kapoen of haan mee, en geen pluvieren, snippen, nachtegalen, mussen of mezen, ganzen of eenden, duiven, jonge duiven of tortelduiven, geen fazanten of patrijzen, leeuweriken, pauwen of reigers, ooievaars, zwanen, houtduiven, merels, eenden of roerdompen, kraanvogels of oude hennen, want ik ben ziek: zulk vlees zou mij schaden; ik zou het niet kunnen verteren. Koop dus ook geen haas of konijn.’

‘Heer, u hebt mij meer genoemd dan ik van plan was te kopen. U bent zo zwak, u zou kwalijk vlees kunnen eten van paarden, van stieren of koeien, van veulentjes of van merries, van leeuwen of van luipaarden.’

Daarnaast zijn er andere beesten die men nooit zou willen eten: wolven, vossen noch bunzingen, olifanten noch katten, apen, ezels noch honden. Beren eet men echter wel en ook geiten. Ik meen dat men geen adelaars of griffioenen eet, noch sperwers of valken, haviken of wouwen, uilen noch nachtuilen, noch ratten of muizen, raven noch kraaien.

Omdat in een gesprek veel woorden kunnen vallen die hiervoor niet staan, zal ik u een en ander beschrijven van allerlei zaken waarmee nu eens de een, dan de ander zich bezighoudt. In dit hoofdstuk geef ik namen van mannen en vrouwen in de volgorde van het alfabet en de namen van hun ambachten, zoals u kunt vernemen.

‘Aubin, waar verkoopt men de beste wijn van de stad? Zeg het ons, ik smeeek het u.’

‘Andries, de beste verkoopt men in de Vlamingstraat, want ik heb het zelf geproefd. Het wordt uit een groot vat getapt voor vijf engelsen, in het eerste wijnhuis dat je ziet.’

‘Adriaan, ga eens anderhalve kruik halen, en wel meteen. Dan zullen we een slok drinken en we zullen worstjes laten komen. Zo zullen wij gezellig samen drinken.’

‘Adelise, vertel ons, hoeveel jaargetijden zijn er?’

‘Vier.’

‘Welke zijn dat?’

‘Lente, zomer, winter, herfst.’

‘Wanneer begint de lente?’

‘Die begint op Sint-Pieter [22 februari], in de sprokkelmaand.’

‘Wanneer begint de zomer?’

‘Op Sint-Urbanus, dat is op 25 mei.’

‘Wanneer begint de herfst?’

‘Op Sint-Simforiaan, dat is op 22 augustus.’

‘Wanneer begint de winter?’

‘Op Sint-Clement, op 23 november.’

‘Bartholomeus, maak vuur, laat de inkt koken, doe er meer zwartsel bij en andere bestanddelen en roer het goed zodat het niet aanbrandt.’

Beatrijs, de bleekster, komt na het eten hier. Geef haar deze lakens en zij zal ze wassen.

Colaard, de goudsmid, zal voor mij een gordel maken en een riem met zilveren knoppen.

Clemence, de wolkamster, kwam daarstraks hier voor haar geld. Zij zwoer op haar woord van eer dat ze nooit zulke goede wol kamde, daarom dient men haar goed te betalen.

Dennis, de wapensmid, zal voor mij mijn zwaard, mijn dolk en mijn degen polijsten en zal voor mij een helm, een ijzeren kap voor onder de helm, twee ijzeren handschoenen, een borstharnas, een halsstuk, twee scheenplaten en een plaat maken.

Everhard, degene die oude kleren verstelt, kan goed een mantel met gaten stoppen, vollen en opnieuw kaarden, en een mantel en andere oude kleren reinigen.

Floris, de lakenkoper, is een rijk man. Zijn rijkdom wordt welbested: hij geeft vaak geld aan de kerk, hij bezoekt de zieken en gevangenen en hij schenkt aan weduwen en wezen.

Felicia, de schurftige, stal van haar meester een kistje, belegd met goud en afgezet met edelstenen, waarin vele mooie kostbaarheden zaten, en is in de gevangenis gezet. Vanwege deze diefstal en vanwege andere zaken, sneed men haar de oren af, om welke reden zij dreigde haar meester te doden, wat zij ook deed.

Gilbert, de secretaris, kan goed oorkonden, akten waarin privi-

leges toegekend worden en wettelijke bewijsstukken opstellen, testamenten en afschriften daarvan uitgeven en ontvangen en hij kan goed geld beheren en berekeningen maken van alle soorten renten: van lijfrenten, van erfrenten of van rente over lenen of van cijzen, zodat hij zeer nuttig is bij het onderhouden van goede betrekkingen.

Goris, de boekhandelaar, heeft meer boeken dan iemand anders in de stad en hij verkoopt ganzenveren en zwanenveren en hij verkoopt het beste perkament en ook andere soorten.

Hendrik, de timmerman, heeft mij beloofd mijn huis te bouwen, bestaande uit een hoofdgebouw en bijgebouwen met twee schuren. Hij moet het bouwen met goed sterk hout en dient al het timmerhout zelf te leveren.

Jacob, de rietdekker, dient mijn huisje goed en mooi te dekken met dakstro en niet met lijm waarmee men vogeltjes vangt, noch met graanstoppels, noch met hooi.

Karel, de brouwer, heeft zoveel bier gebrouwen dat hij het niet kan verkopen omdat bekend is dat hij slechte drank maakt. Daarom zal hij het zelf moeten opdrinken of het aan de varkens moeten geven.

Lucie, de kletskaus, doet nooit goed want ze roddelt over degenen die goed voor haar zijn.

Michiel, de apotheker, verkoopt veel medicinale kruiden en heeft veel bussen met geneeskrachtige confituren en menige pot met siroop.

Nathalie, die mooie vrouw, heeft een goed badhuis; de aanzienlijkste inwoners van de stad gaan er baden. Ze woont achter het klooster van de minderbroeders.

Olivier, de herbergier, heeft vele goede gasten, want hij heeft Duitsers die men Oosterlingen noemt, Spanjaarden en Schotten; maar inwoners van Lombardije wil hij niet te gast hebben, noch Vlamingen, Fransen, Brabanders, Zeeuwen, Hollanders, Genuezen, Engelsen, Henegouwers, Friezen, Normandiërs, inwoners van Lucca of van Florence, noch Denen.

Ogier, de gevangenvaarder, bewaakt de gevangenis waar de gevangenen zitten. Er bevinden zich dieven, moordenaars, rovers, valsemunters, pederasten, zakkenrollers en verkrachters. Sommigen hangt men op, anderen sleept men achter een paard over de grond, weer anderen bindt men op een rad om te folteren, en dit alles wordt door de beul van Brugge gedaan en hij martelt hen om hen te laten boeten voor hun misdaden.

Paultje, de korenmeter, heeft zo lang zijn vak uitgeoefend dat hij het niet meer kan op zijn leeftijd; hij is namelijk al kaal. Pietertje zijn dochtertje, is het lelijkste meisje dat ik ken aan deze kant van de zee en aan de andere kant.

Quinten, de tollenaar, heeft van mij een pond groten meer geïnd dan hij moest, zodat ik naar de rentmeester zal gaan om mijn beklag te doen en om mijn recht te halen; het is het beste wat ik kan doen.

Richard, de bode, is naar de koning van Frankrijk gestuurd vanwege enkele belangrijke zaken die betrekking hebben op de goede stad Brugge, een van de beste handelssteden van de christelijke wereld. Over de steden in heidense landen weet ik niets te zeggen, want zij zijn mij niet bekend. In de stad Brugge zijn veel bruggen: de Sint-Jansbrug, de Koningsbrug, de Karmersbrug, de Strobrug, de Snaggaardbrug, de Oliebrug, de Sint-Gillisbrug, de Winkelbrug, de Vlamingbrug, de Ezelbrug en er zijn nog veel meer bruggen in de genoemde stad die ik niet zal vermelden omdat het er te veel zijn om op te noemen.

Roberta, de besteedster, verhuurt dienstboden en knechten en menige voedster in een jaar.

Simon, de jager, heeft een wolf en een wolvin gevangen. Hij heeft veel goede jachthonden. Morgen zal hij gaan jagen in het bos van Tilleghem. Hij zal de hazen en alle andere wilde dieren bang maken.

Tibert, de stadssecretaris, krijgt een jaarwedde van de stad. Hij kan goed stukken opstellen. Hij is notaris en heeft een zeer goede baan.

Thierry, de kunstenaar, en zijn zoon, de tamboer, en zijn stiefkind, de vedelaar, en zijn schoonzoon, de gitaarspeler, hebben vele goede instrumenten. Ze hebben gitaren, harpen, citers, orgels, driesnarige violen, trompetten, lieren, schalmeien, hobo's, doedelzakken, fluiten, *doucheynes* en pauken.

Willem, de leerlooier, looit zijn huiden en verkoopt ze aan de leerbereiders of aan andere kooplieden uit vreemde landen.

Vincent, de houthakker, hakt hout in het bos. Hij kapt hele struiken met zijn hakmes en maakt er takkenbossen van en het grote hout splijt hij met twee bijlen en een hamer.

Wouburg, de bontwerkster, vernaait oude huiden en verstelt oude voeringen. Haar man, de bontwerker, doet hetzelfde.

Christine, de wiedzter, wiedz groente en mede. Ze heeft het niet gemakkelijk met haar man Crispijn, want hij is alle dagen dronken. Hij was kruiwagenkruier, de beste van de stad, en hij had een goede kruiwagen maar hij gaf hem in onderpand voor een ton bier.

Ysabella van Roeselare verkoopt perkament en zij verkocht mij een vel dat vloaide zodat ik er niet goed op kon schrijven. Men moet het met puimsteen schoonmaken; het wordt er gladder van.

Zacharias, de maaier, zou mijn weiland maaien om hooi te krijgen, maar hij heeft geen zeis.

Ik ben erg moe van het noemen van zoveel namen en zoveel ambachten, zodat ik ervan uit wil rusten. Nochtans zal ik, om voort te zetten waaraan ik ben begonnen, nog iets vertellen en dat zal gaan over God. Hij maakte ons naar Zijn gelijkenis. Wij dienen te geloven in de drie-enige God en men dient bij hem zeer toegewijd te biechten. God is barmhartig en Hij is rechtvaardig, maar Zijn barmhartigheid is niet zonder rechtvaardigheid, hoewel Zijn barmhartigheid zoals de Bijbel zegt, door Zijn grote genade Zijn gerechtigheid te boven gaat. Hij heeft genade voor de zondaren die zich af willen keren van dat wat zij misdaan hebben; degenen die zich niet willen bekeren tot de Heilige Schrift zullen zich in het verderf storten en zullen verdoemd zijn voor de rest van hun leven.

Dit boek heet 'Het boek van de ambachten'. Het is heel nuttig voor kinderen om eruit te leren, zodat ik jullie, als schoolmeester, aanbeveel je er serieus op toe te leggen uit dit boek te leren en het te onthouden, want jullie zullen er veel aan hebben. Door te leren en het geleerde goed te onthouden, kan men tot groot aanzien komen. En degene die niet wil leren of zich er niet serieus op toelegt, mag niet tot de mensen gerekend worden, maar behoort tot de beesten. Want de onwetende wordt niet tot de mensen gerekend, maar is een beeld van steen of hout. En al is het zo dat men niet alles kan weten, toch is alles bekend: wat de een niet weet, weet de ander wel. Degene die zich hoedt voor zonden, waarbij God ons en al onze vrienden moge helpen, heeft genoeg geleerd. Amen.

Over de hennentaster,

wiens vrouw het land ging ploegen omdat hij in huis het werk van de vrouwen wilde doen. Hij meende namelijk dat zijn vrouw niet genoeg deed. Vele hennentasters denken er zo over.

Anthonis de Roovere

Proloog:

Als iedereen op deze wereld zich zou bemoeien met zijn eigen zaken, en zich met niet meer bezig zou houden dan met hetgeen waarvan hij verstand had, dan zou er geen enkele aanleiding zijn tot onenigheid of schandalen op welk gebied dan ook. Maar de een zeilt naar het zuiden en de ander naar het noorden en beiden willen ze in dezelfde haven terechtkomen. Om mijn woorden te bewijzen, vertel ik hier kort en krachtig over een dwaze gebeurtenis waaraan we nu veel plezier kunnen beleven. Het dient niet als bestraffing van wie dan ook, of om slechteriken te schande te maken, maar ik heb het, zoals u zult merken, opgeschreven opdat ieder zich met zijn eigen zaken bemoeit.

Een boer, die aan de oever van een rivier woonde, had grote bezittingen. Men zag er paarden, koeien, schapen en vele geiten, ganzen, allerlei varkens, hanen, kuikens en meer van dergelijke beesten. En hij had de leiding over knechten en meiden, want er was daar in huis veel te doen. Hij had een deugdzaam vrouw die goed en verstandig sprak, en vier of vijf kinderen die vredig en ongestoord leefden. Iedereen deed het werk dat hij moest doen, zoals gebruikelijk is op het platteland. Er werd gespit en gegraven, zoals het hoort, en allemaal waren ze even bedreven in hun werk.

Hoe de man met zijn knecht het land ging bewerken:

Op een dag ging de man met zijn knecht naar de akker, zoals dat moet gebeuren. Iedereen was daar even flink bezig, zoals dit

werk met zich meebrengt. Ze wilden het land ploegen om daarna het koren in te zaaien. Hierdoor zou men geld kunnen verdienen om de schuldeisers tevreden te stellen.

Zo voortwerkend, gestaag ploegend, ging de dag voorbij. Het werd etenstijd. Toen ze weer thuis waren, spanden ze de paarden uit die rust verdienden. De vrouw zei: 'Welkom, mijn man, we zullen het er eens lekker van nemen, al beschikken we maar over weinig tijd. Het moet dan maar in een kort moment gebeuren.'

De man triomfeerde niet, al had hij zijn molen graag laten draaien. Zijn vrouw noemde hem een ijdelruit. 'Slapjanus, slomerik, wat treuzel je?' Hij vertelde over van alles en nog wat, maar deed niet waar hij zijn mond vol van had. Zijn vrouw sprak sussend: 'Ach, schat, het eten is zo klaar.'

'Wel potverdorie,' zei de man, 'zulke vrouwen doen alleen maar waar ze zelf zin in hebben. Ze staan maar wat te treuzelen, heb ik gemerkt; als ik het niet sneller kan, dan mogen ze me villen. Als ze een spinrok hebben en twee spoelen, menen ze tot over de oren in het werk te zitten. Maar wij mannen zijn nooit met ons werk klaar, want steeds dient zich weer iets nieuws aan. Wij moeten wannen, dorsen, oogsten en ploegen en dat alles op het goede moment. Maar als God mij als vrouw had geschapen, had ik een minder zware last hoeven dragen. Het zweet van de inspanning waar het werk ons toe zet, kun je van mijn voorhoofd wissen, en als we dan thuishkomen om te eten, is het fornuis nog steenkoud.'

Toen de vrouw hoorde dat de man haar zo terechtwees, werd ze fel: 'Hoor eens,' zei ze, 'je weet niet wat je zegt. Volgens mij ben je niet goed bij je verstand. Het is onzin dat je ons zo belachelijk maakt. We zullen je met argumenten overtuigen. Kom op, doe ons werk, en overtuig jezelf. Wij gaan zelf zaaien en maaien.'

'Wel,' zei de man, 'dat is goed geregeld. Morgen zullen we beginnen, als God het wil. Als ik in één uur niet meer doe dan

jij in tien, mag je me dwaas noemen. Hoeveel werk is het eigenlijk om een pot of een ketel op het vuur te zetten? Ik ben vlug klaar, nog voor je thuiskomt - dan weet je het vast - en dan ga ik lekker een biertje drinken.'

'Goeie God, ik ben tevreden!' zei de vrouw, 'maar luister goed: denk erom dat je de koeien en schapen hooi brengt en dat de stal wordt uitgemest. Daarna moet je welgemoed de koeien, schapen en geiten melken en de melk karnen. Als het dan boter is geworden moet je er stukken van twee pond van maken. Je moet hierna deeg kneden en brood bakken. Zorg ervoor dat de melk niet klontert. Voer bijtijds de broedende ganzen zodat ze niet van hun nest lopen. Laat je kousen maar zakken! Geef de kippen die broeden te eten en te drinken, want anders gaat het slecht met de eieren. Vergeet verder de varkens niet. Verwaarloos de hanen en duiven niet, brouw licht bier dat toch stevig smaakt, haal het kind uit bed en was de luiers, en wieg het in slaap als het huult of wakker is. Ruim de kamer op en maak de bedden op. Zorg dat de weiketel schoon is en dat het eten klaar staat als ik thuiskom. Dit is het lastigste deel van je taak: breng het vee naar het land. Ik zal dan gaan ploegen en het land bewerken om meteen geld in het laatje te brengen.'

'Ik ben geheel tevreden,' zei de man, 'ik ga akkoord. Laten we morgen vroeg opstaan en laat ieder doen wat zijn taak is.'

Zo was de weddenschap dan aangegaan en niemand maakte nog enig gerucht. Bij het kriecken van de dag gingen de vrouwen eropuit. In de paardenstal gingen ze meteen aan de slag. De dienstmeid, die zich flink en daadkrachtig gedroeg, bracht de merries naar buiten om onvervaard te kunnen gaan ploegen. Zo gingen ze samen naar de akker toe. Ze ploegden er en bewerkten het land voortreffelijk; de een mende de paarden, de ander liep achter de ploeg. Het keren van de aarde kostte hen geen moeite: ze waren hierin even bedreven als een monnik in het lezen van zijn psalter. Al ploegend werden ze steeds vrijmoediger. De dienstmeid begon opgewekt te zingen, haar hart

bloeide op. De vrouwen dachten dat ze koninginnen waren. Ze werkten met zoveel lust dat ieder die het zag wilde meehelpen. Ze werkten, in volstreekte harmonie, harder dan de man met zijn twee knechten. ‘Dit zijn nu vrouwen waar je iets aan hebt,’ sprak de vrouw vol trots, ‘de mannen scheppen de hele dag maar op over wat ze doen, en wij zouden hen slecht behandelen door het werk dat wij hen laten doen.’

Over de vrouwen houd ik nu even op, maar hoor hoe de man zich redde: hij stond vroeg op, wakker als een pachtboer, als iemand die de zaken volkomen beheerst, maar nog voor hij ertoe kwam om te werken, scheen de zon al boven de hoogste bomen uit. Hij bedacht dat hij eerst maar eens moest melken, maar de koe piste hem daarbij in zijn oog. Hij liep rood aan van woede en wenste dat hij dood was. De schapen blaatten, de koeien loeiden, de varkens knorden, de hanen kraaiden, de kuikens kakelden, de ganzen liepen rond en de geiten begonnen luid te mekkeren: die eerst sliepen, werden nu allemaal wakker. Hij zweette water en bloed. Hij werd schor van het roepen. Hij vervloekte degene die hem had aangeraden deze overeenkomst aan te gaan. Het kind lag nog in de wieg te krijsen, en de beesten gingen allemaal tekeer. Toen hij naar het wiegje toe liep, bleek het kind gepoept te hebben. Haastig liep hij naar de rivier omdat hij de luiers wilde wassen. Hij stak de luiers in het water en bedacht dat hij ze er weer uit moest halen, maar voordat hij zijn mouwen opgestroopt had, voerde de rivier de luiers met zich mee. Uit boosheid ging hij toen zitten jammeren en zijn bloed kookte van woede. Hij zat aan de oever te huilen en te piekeren en trok zijn mouwen weer naar beneden.

Zo dralend werd het middag. Uiteindelijk ging hij naar huis, waar hem nog veel te doen stond. Hij wist niet waar hij moest beginnen en hij kon niet alles tegelijk doen. Alle levende have, groot en klein, kwam in beweging. Daarop liet hij alles maar voor wat het was; alleen het kind stelde hij gerust.

Zo was hij, de ellendigste van alle mannen, versuft door het

werk. Hoor, goede vriend: de vrouwen spanden de paarden uit en vonden dat ze de kost verdiend hadden. Ze waren blij en hadden zin om gezellig te kletsen.

De meid zei: ‘Het is hier nogal rommelig. Hoe zou die man het eraf gebracht hebben?’ en verder: ‘wat kan hij toch hebben gedaan? Er is hier duidelijk iets niet in orde. Huis noch boerderij zijn schoongemaakt, het staat er bij alsof er groot rumoer is geweest. Je hebt hem zeker te veel opgedragen? Waar is hij? Ik hoor hem geen stom woord zeggen.’

‘Ach meisjes,’ zei hij, ‘bij de moeder van God, ik had geen idee wat ik het eerst onder handen moest nemen. Je kunt een man niet beter te pakken nemen dan door hem te belasten met wat jij me te doen gaf! De kuikens kakelden, het kind begon te huilen en de dieren liepen in het wilde weg rond. Ik voelde me alsof alle ellende mij trof, ik wist niet of ik voor- of achteruit moest lopen. Het leek me goed de luiers te wassen, maar ze zijn in het water weggedreven. Ik heb niet gemolken, gekarnd of gebakken, en niet op de zwijnen, ganzen en kuikens gelet, en nog veel meer nagelaten. Al zou je mijn neus afbijten, ik heb zelfs niets te eten of te drinken klaargemaakt.’

‘Je bent een prima vent, God is mijn getuige!’ sprak de vrouw, ‘je kon zoveel uitrichten, afgaande op je mooie praatjes, dat het leek of je meer zou kunnen doen dan zeven vrouwen.’

‘Veel werk lijkt licht in de ogen van de mensen, maar blijkt zwaar als men aan de slag gaat. Terecht moet ik hier de schande ondergaan, want ik heb het werkelijk verdiend. Al zou ik nog tienduizend jaar te leven hebben, ik zal me nooit meer met jouw werk bemoeien. Doe zoals je altijd hebt gedaan, want tot jouw werk voel ik me niet meer aangetrokken.’

Toen zei de vrouw met kalm gemoed: ‘Goddank, wij hebben gewonnen. Ik zeg het je duidelijk: mannen zijn niet in staat te doen wat vrouwen kunnen. Nooit zou er nog gesponnen worden. Een goede vrouw zit nooit haar tijd te verdoen. Als het ene karwei gedaan is, begint ze aan een volgend. Bemoei je er

du niet mee als je de vrede wilt bewaren.'

Wees op je hoede als er in huis iets aan de hand is: laat je niet gek maken. Wat ik hiervoor verteld heb, is nauwelijks te geloven; dat een man de taken van een vrouw uitvoert - of hij nu een vriend is, de heer des huizes of een gast - is grote dwaasheid.

De auteur:

Het doel van mijn woorden, waarover ik in het begin sprak, is dat de wereld op orde blijft en dat ieder zich met zijn eigen zaken bezighoudt. Maar wat al duizend jaar groeit, groeit verder; het is veel te laat om dat nog om te keren. Toch wil ik graag dat dit verhaal verbreed raakt om zo de hennentaster de mond te snoeren. Het gezonde verstand zegt: wie rust verlangt moet zich niet met alles willen bezighouden; daar valt geen eer aan te behalen en het veroorzaakt leed. Wie het niet kan nalaten, lijdt pijn. Voordat ik aan dit gedicht begon, richtte ik mijn gedachten geheel op deze deugd. Ieder die de vrouwen eer betuigt, wens ik genoeg en volop vreugde en na dit leven de hemelse vreugde.

Brugs nieuwjaar

geschreven door Anthonis de Roovere in het jaar 1480, twee jaar voor zijn dood (hij overleed namelijk op 16 mei 1482).

Het onderstaande is overgeschreven uit zijn eigen handschrift, dat ik nog in mijn bezit heb, en ik heb dit zeer zorgvuldig gedaan.

Omdat al mijn zintuigen verlangen goede en nuttige zaken te kennen, ging ik wandelen, zoals ik gewoon ben, om te zien of mijn gepeins me iets op zou leveren. Maar mijn zuster Kennis stond dit niet toe. Ze sprak tot mij: ‘U moet mij steeds met u meedragen.’ Ik moest dit wel doen en zodoende liepen we verder samen op. Kennis kan men immers niet verjagen. Zo nam ik Kennis met me mee, tot we bij een stromend watertje kwamen, in de omgeving waarvan vele heerlijke kruiden groeiden. We zetten ons er daarom te rusten. We waren er vrij in ons doen en laten, en ik zei daarom: ‘Mijn lieve zuster, sta me toe dat ik even ga slapen opdat mijn gemoed tot rust komt.’

Ze vond het goed en ik viel in slaap. Zij bleef waken: Kennis weet hoe zich te gedragen. In mijn slaap kreeg ik een wonderlijke en merkwaardige droom. Ik verbeelde me dat ik aan de oever van de rivier lag en rechts van me een park zag liggen. Het was rijk en zeer kostbaar, maar leek er nu vervallen bij te liggen. De galerijen, hekken en balustrades, de lanen, heggen en rozenstruiken, de afrasteringen en priëlen, alles bevond zich in een verwaarloosde staat. Niemand leek zich nog te bekommeren om dit park: de fonteinen en sluizen waren bouwvallig, en op den duur raken alle stroompjes en grachtjes verstopt, terwijl de wijngaarden en heel de oogst zullen vergaan.

Terwijl ik dit in mijn droom aanschouwde, zag ik een vrouw aan komen lopen, volkomen reëel, met een droef voorkomen, als van iemand die weet dat ze niet lang meer te leven zal hebben. Naast haar stond een bed, waarop ze halfdood neerviel; de

droefheid die ze daar uitte is met geen klacht te vergelijken.

Ze sprak: ‘Voor mij is er geen hoop. Mijn ziekte is niet te genezen, want al mijn vrienden hebben mij verlaten. Wat wit als zilver was, is nu zwart als git: ik ben volkomen bereid te sterven, ik ben voor niets anders geschikt. Vaarwel verwanten, vaarwel aanzienlijke burgers, Fortuna wil mij vernietigen. Ik zie dat mijn mooie park, dat eens zo goed onderhouden was, als meest genoeglijke van de wereld, nu vervallen is tot schandelijke laagte. Hierdoor word ik zozeer gekweld dat er een gezwel groeit in mijn hart, waardoor ik - kort en goed - moet sterven. Verdriet bevangt mij namelijk al te zeer. Ik durf mijn gezicht nergens te vertonen want aan iedereen heb ik schuld. Ik heb mijn krediet verspeeld: zij die macht hebben, zijn me niet goedgezind. Het voortdurend schreeuwen van de varkens berokkent mijn park leed en brengt het schade toe. Hierdoor moet ik in wanhoop sterven, tenzij de goede God mij genadig te hulp komt.’

Nadat de vrouw deze klacht had geuit, zag ik drie vrouwen bij haar komen die haar zo vriendelijk troostten dat het was alsof ze haar moeder of zus waren. Ze toonden zich behulpzaam, en alledrie wilden ze de eerste zijn om te helpen. Hoe ernstig haar ziekte ook was, ze stonden haar voortvarend bij. De eerste bracht verfijnde spijsen en dranken, de tweede sprak liefvallige woorden en de derde bracht oneindige en bijzonder mooie schoonheid. Zij zeiden: ‘Wees hoopvol in uw ziekte, roep onze Heer om genade. Ook al probeert de ziekte u te gronde te richten, God verlaat zijn vrienden nooit.’

Om deze liefdevolle troost, die niemand op aarde zal teleurstellen, kracht bij te zetten, verscheen de zon aan de hemel, mooier dan ik haar ooit zag schijnen, en zij zond zes stralen uit die op het beschreven park neerdaalden. Terwijl ik moeite deed om goed te kijken, waren de stralen tot zes mensen geworden.

Ik was zeer verwonderd te zien dat stralen in mensen konden veranderen. Ze bleken artsen te zijn, standvastige en eerbare mannen. Ze wilden het park herstellen en de zieke vrouw op-

wekken uit haar bedruktheid; ieder die het zag kon hieruit leren wat mededogen is. Het kwam het park zeer ten goede.

Nadat ze zagen hoe het ervoor stond, troostten ze alle zes kalm en beminnelijk de zieke vrouw, om als vrienden in de nood het lijden te helpen dragen. Als ware meesters herstelden ze de heggen, balustraden en struiken, voetpaden en beekjes om zodoende de vrouw en haar vervallen park goed te doen en vreugde te bezorgen.

De grote hartelijkheid die ik daar zag, zal ik nooit meer vergeten. Toen stootte Kennis mij aan: 'Sta op, zeg me wat je gezien hebt.' Ik vertelde haar omstandig wat ik gehoord en gezien had, over de zon en de stralen, over het vervallen park, de klacht van de vrouw en alles wat er verder gebeurd was.

Daarop zei zuster Kennis tegen mij: 'Open je oren en let goed op wat ik zeg. Het park dat je aan verval bloot zag staan, verbeeldt Brugge, en de vrouw die aan een zware ziekte leed staat voor het goede volk dat die stad bewoont. Lange tijd heeft het zijn klachten geuit om genezing te vinden voor zijn kwalen. Je zag drie vrouwen aankomen die de zieke bezochten, en als die vrouwen niet zouden zijn gekomen, wees daarvan overtuigd, zou Brugge dood zijn geweest als gevolg van het gevoerde beleid. De eerste vrouw heet Goede Gaven, de tweede Lof van de Kerk en de derde wordt Dienst van God genoemd. Deze drie houden Brugge overeind met toewijding en vroomheid. De zes stralen die zich behulpzaam toonden werden hiertoe bewogen door liefdadigheid. Zij staan voor de zes gecommiteerden die de poorten, muren en wegen laten onderhouden en bruggen en kaden laten verbeteren, waarmee diverse mensen de kost verdienen. Verder betalen ze schulden af bij verschillende staten. Moge God hen bijstaan in deze moeilijke taak. De stralen die uit de hemel zijn neergedaald en die door God als zon hierheen zijn gezonden, zijn goed en doen herrijzen wat schandelijk verwaarloosd was. Dag en nacht beijveren ze zich daarvoor. Richt je ogen eens goed op het herstelwerk, je hebt immers gezien hoe

het park in verval was. Als ik, Kennis, enig aanzien bij je geniet, open dan je mond om dankbaarheid te betuigen.’

Toen zei ik: ‘Kennis, beminde vrouw, moge het goed gaan met hen die u met zich mee proberen te dragen. Veel meer nog dan u mij kunt zeggen, zie ik dit duidelijk voor ogen. Men kan hen vergelijken met de eerbare wijzen van Athene, door wier bestuur het klagten van de Grieken ten einde kwam. Ik hoop dat de zon zo haar baan zal volgen, want wij ondergaan haar kracht overduidelijk. Ik wens daarom deze edele stralen, de gecommiteerden van Brugge, alle goeds voor het nieuwe jaar en ik hoop dat ze mijn woorden in dank willen aanvaarden, want ik heb ze met genegenheid geformuleerd. Moge Maria, de hoogste koningin, u allen beschermen en bevrijden van angst.’

Nawoord

O fel noodlot, wat heb je aangericht? Met deze woorden begint een lied dat werd geschreven naar aanleiding van de dood van Maria van Bourgondië, de vorstin die op 27 maart 1482 te Brugge overleed, nadat ze korte tijd daarvoor tijdens een rit van haar paard was gevallen en verwondingen had opgelopen. Haar dood vormde het dramatische einde van een eeuw waarin het geslacht van Valois vier grote Bourgondische hertogen voortbracht die regeerden over Vlaanderen. Het was een eeuw met vele gezichten, waarin de Vlaamse steden en de Bourgondische landsheer elkaar de zeggenschap over zo ongeveer alles betwistten. Toch was het lot van Vlaanderen nauw verbonden met dat van de Bourgondiërs, en behalve scherpe en soms splende conflicten, kende Vlaanderen in de Bourgondische tijd ook grote welvaart. Dit tijdperk begon in 1369 toen Margareta van Male, dochter van de Vlaamse graaf Lodewijk van Male, trouwde met Filips de Stoute. Toen Margareta's vader in 1384 overleed, werd Filips, de hertog van Bourgondië, door zijn huwelijk nu ook graaf van Vlaanderen. Het Bourgondische rijk was in één klap uitgebreid met een van de meest welvarende gebieden van Europa. Vlaanderen, met zijn machtige handelssteden, zou dan ook in de komende eeuw - soms tegen wil en dank - in belangrijke mate bijdragen aan de voorspoed van het Bourgondische rijk, dat in een haast continue concurrentiestrijd was verwickeld met Frankrijk.

Filips de Stoute regeerde tot aan zijn dood in 1404. Hij werd opgevolgd door Jan zonder Vrees, die in 1419 op wrede wijze werd vermoord door aanhangers van de Franse koning. Hierna volgde het langdurige bewind van Filips de Goede, die Bourgondië door gebiedsuitbreidingen, een slimme politiek en zo nodig bruto geweld tot een der belangrijkste Europese staten maakte. Aan het einde van zijn leven verloor Filips aan invloed

en nog voor zijn dood in 1467 had zijn zoon Karel de Stoute feitelijk de touwtjes in handen. Karel voerde een offensieve en expansieve politiek. Op 5 januari 1477 moest hij dit met de dood bekopen op het slagveld voor Nancy. Zijn minderjarige dochter Maria volgde hem op en trouwde spoedig met de Habsburgse vorst Maximiliaan. Met diens komst veranderden de machtsverhoudingen in Europa drastisch en voor Vlaanderen, en daarmee ook voor Brugge, brak een tijd vol onrust aan. Maar voor het zover was, kende Brugge een eeuw waarin vrede en welvaart de overhand hadden. De stad kende relatief weinig armoede, de scholingsgraad was er hoog, en het lukte vaak (hoewel niet altijd) de stad buiten grote conflicten te houden.

Brugge was de belangrijkste handelsstad in Noordwest-Europa. Kooplieden uit heel Europa ontmoetten elkaar daar, alle belangrijke handelshuizen waren er gevestigd en de Brugse banken speelden een sleutelrol in talrijke financiële transacties. De samengebalde rijkdom en het kosmopolitische karakter maakten Brugge tot een voorname afzetmarkt van luxeartikelen. Kostbare kleding, fraaie juwelen en het schitterendste edelsmeedwerk werden in Brugge vervaardigd en verkocht. Op het gebied van boekproductie en schilderkunst was Brugge zelfs lange tijd toonaangevend in Europa. Kunstenaars trokken naar dit centrum om emplooi te vinden en kopers van binnen en buiten Brugge toonden hun grote belangstelling. Het is van belang te bedenken dat de teksten in dit boekje ontstaan zijn in een wereldstad, een stad waarin de grootste kunstenaars van hun tijd werkzaam waren en waarin vrijwel alle talen uit Europa te horen waren.

Leven in Brugge

Meer nog dan de meeste middeleeuwse steden kende Brugge een grote diversiteit aan bezigheden binnen zijn muren. Buiten

de normale bedrijvigheid in een grote stad zien we in Brugge veel activiteiten die verband hielden met de internationale handel. Makelaars die contacten legden tussen koper en verkoper, sjouwers, kruiers, beladers die schepen van lading voorzagen, geldwisselaars, notarissen die transacties vastlegden en herbergiers die de vele handelaren onderdak verschafden. Verder kende Brugge naar verhouding veel ambachtslieden die zich met de vervaardiging van luxegoederen bezighielden, zoals schilders, edelsmeden en miniaturisten. Zij waren allemaal georganiseerd in beroepsorganisaties - gilden en ambachten - die een groot stempel op het leven in de stad drukten. Daarnaast waren er de buitenlandse kooplieden, georganiseerd in zogenaamde naties. Als belangrijkste handelsorganisatie gold lange tijd de Hanze, een verbond van steden rond Noord- en Oostzee, die in Brugge haar belangrijkste vestiging had voor handelscontacten met zuidelijk Europa.

Het drukke leven van alledag werd vaak onderbroken. Behalve de zondag, een vaste rustdag, kende men aan het einde van de middeleeuwen in Brugge een groot aantal kerkelijke feestdagen. Hierin zien we de allesoverheersende rol van het godsdienstige leven, dat zichtbaar wordt in de vele kerken die de stad telde, processies die met grote regelmaat door de straten trokken, de schilderkunst waarin bijna altijd vrome onderwerpen werden afgebeeld en in de literatuur. Maar geen feest zo vroom of er zat een wereldlijk tintje aan, terwijl ook het omgekeerde gold: het sacrale en het profane waren onlosmakelijk met elkaar verbonden. Een goed voorbeeld is de jaarlijkse Heilig-Bloedprocessie die in de middeleeuwen op 3 mei door Brugge trok. Het was de grootste processie van het jaar, die samenviel met de jaarmarkt die in de eerste weken van mei in Brugge werd gehouden. Kosten noch moeite werden gespaard om van de processie een luisterrijk gebeuren te maken. Schilders, muzikanten, zangers en vele anderen leverden hun aandeel. Heel Brugge liep uit en aanschouwde de schitterend uitgebeelde ta-

ferelen, en onderwijl leste men de dorst in een van de vele Brugse kroegen. De algehele dronkenschap die daarvan het gevolg was, leidde er in 1382 toe dat de Bruggelingen een smadelijke nederlaag leden in een bloedige slag met Gentse troepen.

Processies, de vastenavondviering en het jaarlijkse steekspel van het gezelschap de Witte Beer vormden telkens aanleiding tot feestelijkheden waaraan ook Brugse dichters hun bijdrage leverden. Ze schreven esbattementen (korte toneelstukken) die werden opgevoerd, ze droegen lofdichten voor en deden verslag van dit alles in kronieken. De grootste gebeurtenissen in Brugge aan het einde van de veertiende en in de vijftiende eeuw waren wel de Blijde Inkomsten. Ze vormden de openbare manifestatie van de vaak moeizame verhouding tussen stad en vorst. Achter de schitterende façade ging vaak heel wat strijd om de macht schuil. Omvangrijk waren de feesten in 1440 toen Filips de Goede Brugge bezocht. Na een jarenlang conflict, ontstaan in 1437 toen Bruggelingen in opstand kwamen tegen de hertog, was de stad weer in het gareel gedwongen. De Blijde Inkomst verbeeldde de positie van Filips als landsheer, maar toonde, door al haar rijkdom, ook de macht van Brugge. Groter nog - hoewel in dit boekje zeer beknopt weergegeven - waren de feesten in 1468 ter gelegenheid van de bruiloft van Karel de Stoute en Margareta (Margriete) van York. Groot was de intocht in Brugge, schitterend de uitgebeelde taferelen, en overdadig de banketten die dag na dag werden gehouden. De ridderschap toonde haar trots in de steekspelen die werden gehouden. De Europese adel was in groten getale naar Brugge gekomen, en de bevolking zag iets wat nog nooit was vertoond: het was alsof het hof van koning Arthur herleefde. De Franstalige dichter Olivier de la Marche en de Vlaamse rederijker Anthonis de Roovere hadden een groot aandeel in de organisatie van het spektakel. We zien hier goed geïllustreerd hoe alles in Brugge bij elkaar komt: de Nederlandstalige literatuur is er geen op zichzelf staand verschijnsel, maar is ingebed in een rijke cultuur

en onderhoudt nauwe relaties met de Franstalige literatuur.

In dit boekje is een selectie van teksten uit Brugge opgenomen die werden geschreven in de Bourgondische tijd. De eerste helft wordt gevormd door een keuze uit een kroniek waarin de gebeurtenissen in Vlaanderen in de late veertiende en in de vijftiende eeuw zijn opgetekend. Daarna volgen diverse kortere teksten. Zo op het oog is dit een willekeurige selectie, maar wel een die laat zien wat er zoal geschreven werd in het Brugge van de late middeleeuwen. Dat is dan ook het oogmerk geweest van onze keuze: het tonen van een dwarsdoorsnede van de veelzijdige tekstproductie in wat misschien wel de voornaamste stad was van de Nederlanden gedurende een groot deel van de middeleeuwen.

Brugse vrienden

Aan het einde van de veertiende eeuw is er in Brugge een groepje vrienden dat regelmatig samenkomt om zich bezig te houden met literatuur, hun gezamenlijke liefde. Onder het drinken van een goed glas wijn zingen ze liederen, dragen ze gedichten voor en zullen ze ongetwijfeld verhitte discussies hebben gevoerd over de betekenis van hun teksten. Ze schreven in het Nederlands maar waren, zo blijkt uit hun gedichten, goed bekend met de Franstalige literatuur, die in Brugge alom tegenwoordig was. Diverse van hun liederen, gedichten en gebeden zijn bewaard gebleven in een boek dat nu bekendstaat als het Gruuthuse-handschrift, genoemd naar de latere bezitter Lodewijk van Gruuthuse. In dit handschrift staan het bekende 'Kerelslied' en twee liederen waarin de gestorven vriend Egidius wordt betreurd, maar ook 'De zeven poorten van Brugge', een gedicht waarin wordt verhaald hoe de koning van de Witte Beer - de Witte Beer is een aristocratisch gezelschap dat eens per jaar een steekspel organiseerde - een maquette van de stad Brugge krijgt

aangeboden. Alle poorten worden verbonden met goede eigenschappen die de aanbieder van het cadeau, een oude kluizenaar, de stad Brugge toedicht. Het gedicht refereert waarschijnlijk aan de poorten en stadswallen die werden hersteld na in 1382 te zijn verwoest door de Gentenaren. Het is daarmee een voorbeeld van hoe Brugse dichters in hun werk reageerden op contemporaine gebeurtenissen.

De allegorische gedichten waren vermoedelijk meer bestemd voor gebruik binnen de vriendenkring. Hun vormgeving sluit nauw aan bij de literaire mode van het moment, die haar oorsprong vindt bij de Franse ‘Roman de la rose’. Complexe allegorieën worden slechts door een goed onderlegd publiek dat doorkneet is in de finesses van het genre, optimaal gewaardeerd. Eén van deze allegorieën, ‘Een droom’, is in dit boekje opgenomen. In deze tekst vertelt de ikfiguur over een droom waarin hij wandelt door een lieflijk landschap waar hij de boosaardige edelman Twijfel ontmoet. Deze ontvoert hem naar zijn burcht. Vrouwe Hoop, die hij daar ontmoet, helpt hem aan Twijfel te ontsnappen en samen met haar gaat hij een fraaie burcht binnen, waarvan de beschrijving overeenkomsten laat zien met een mooie vrouw. Na allerlei gebeurtenissen, waarbij het schrijven, zingen en begrijpen van liedjes centraal staat, komt hij tot groot aanzien. Hij maakt zijn status echter niet waar en gaat smadelijk ten onder. Het is een wijze les, kunnen we aannemen, voor allen die in een stad als Brugge snel tot grote rijkdom komen door handel of financiële transacties.

In de derde tekst uit het Gruuthuse-handschrift die in dit boekje is opgenomen, ‘Liefdestaferelen’, worden diverse tonelen beschreven waarin geliefden enkele woorden tot elkaar richten. De afzonderlijke taferelen houden maar weinig verband met elkaar en de tekst lijkt daardoor nogal onsamenhangend. De coherentie is echter gelegen in de wijze waarop de tekst voor het voetlicht is gebracht. Zo kunnen de teksten bedoeld zijn als spreukbanden op een prent of wandtapijt waarop een liefdes-

tuin is afgebeeld. Een voorbeeld van zo'n prent is bij de tekst afgebeeld. Maar dergelijke teksten werden waarschijnlijk ook gebruikt bij tableaux vivants die tijdens banketten of andere feesten zijn opgevoerd. Alle personages uit het levende schilderij kregen daarbij enkele woorden in de mond gelegd.

Eer en schande

De Gruuthuse-teksten zijn ons overgeleverd in een complete codex, terwijl de drie Middelnederlandse teksten die nu aan de orde komen, genoteerd zijn op een klein doormidden geknipt blaadje perkament uit de veertiende eeuw. De eerste tekst - deze is niet opgenomen - telt maar liefst drieëndertig verzen op de zelfde rijmklank. Dit monorime is ondertekend met de naam Egidius. Het tweede gedicht 'Over wat niemand kan doen zonder terecht gewezen te worden' is ondertekend met *Item Egidius*. Onder de derde tekst 'Beter gezwegen dan van spreken schande gekregen!' staat geen naam, maar zou heel goed ook door Egidius geschreven kunnen zijn. Wie deze Egidius is geweest weten we niet. De naam Egidius is in de Brugse literatuur echter niet onbekend. In het Gruuthuse-handschrift staan twee liederen waarin een Egidius herdacht wordt. Hij was een goede bekende van het groepje dichters dat achter dit handschrift schuil lijkt te gaan. Het eerste van deze liederen is het meest bekend en begint met de regel: *Egidius waer bestu bleven* (Egidius waar ben je heen). Of deze Egidius dezelfde is als degene die zijn naam onder de bovengenoemde teksten heeft gezet is de vraag. De naam Egidius kwam in Vlaanderen veelvuldig voor. Toch doen de teksten qua vorm en inhoud wel denken aan de Gruuthuse-teksten. In het gedicht 'Over wat niemand kan doen zonder terecht gewezen te worden' overdenkt de ikfiguur hoe het met de wereld gesteld is en constateert hij dat het in de ogen van veel mensen nooit goed is: wie zich deugdzaam gedraagt,

wordt overijverig genoemd en wie het niet zo nauw neemt, wordt als losbol gezien. Egidius besluit er het zwijgen toe te doen en, net als de kluizenaar uit een van de Gruuthuse-gedichten, vroom te leven. In het erop volgende gedicht wordt zwijgen dan ook als hoge deugd afgeschilderd.

Een tekst waarvan de handeling zich mogelijk in Brugge heeft afgespeeld, is de boerde 'Hoe een man zijn begerige vrouw op het rechte pad houdt' uit het handschrift-Van Hulthem. De verbindende schakel tussen deze tekst uit het Brabantse verzamelhandschrift en de stad Brugge vormt het personage van de Duitse Hanzekoopman, in het Middelnederlands aangeduid met de term *Oosterling*. Een koopman is in komische versvertellingen een veel voorkomend figuur, maar omdat het hier specifiek een Duitse Hanzekoopman betreft, mag verondersteld worden dat dichter en publiek vertrouwd waren met Duitse kooplieden. En Brugge is het belangrijkste handelscentrum binnen de Hanze. Nu verliep het contact tussen Brugge en de Hanze niet altijd even soepel - er waren geregeld conflicten - en de Duitse kooplieden waren niet bij iedereen populair. Misschien figureert in deze tekst juist om die reden een (verwaande) Duitse Hanzekoopman die nogal wat te verduren krijgt. Uiteindelijk verlaat hij met eten besmeurd, bespot en met bebloede schenen de plaats van handeling. En dat terwijl hij geheel onschuldig is.

Ondanks het wantrouwen jegens de vreemde kooplieden kon men niet zonder hen. De economie van Brugge draaide op de handel en het was ook mede met het oog daarop dat veel Bruggelingen al vroeg een vreemde taal leerden, spelenderwijs of op school. In de schoolbanken werd daarvoor 'Het boek van de ambachten' gebruikt. Dit boek, dat omstreeks 1370 door een Brugse schoolmeester werd geschreven, lijkt op een hedendaagse 'Wat & Hoe taalgids'. In twee kolommen naast elkaar staan Franse en Nederlandse stukjes tekst waarin natuurlijk zo-

veel mogelijk essentiële woorden genoemd worden. Zo kan men aan de hand van dit boek elementair Frans of Nederlands leren. De tekstjes, veelal dialogen, zijn afkomstig uit het alledaagse stadsleven en geven daarvan dan ook een beeld. Het boek dankt zijn naam aan het feit dat de auteur in alfabetische volgorde mannen- en vrouwennamen opsomt en daarbij vermeldt welk beroep zij hadden. Al deze ambachten werden in Brugge beoefend.

Anthonis de Roovere, dichter en kroniekschrijver

Rond het midden van de vijftiende eeuw komt de rederijkerij tot grote bloei. In 1428 werd in Brugge de Heilige-Geestkamer opgericht, de eerste rederijkerskamer ter plaatse, mogelijk als voortzetting van de kring rond het Gruuthuse-handschrift. Aangenomen wordt dat een van de oprichters van de Heilige-Geestkamer, Jan van Hulst, ook een van de dichters was uit die Gruuthuse-kring. Rederijkers hielden zich in besloten gezelschap bezig met de dichtkunst, maar traden daarnaast ook naar buiten als dichters van refreinen (een dichtvorm van de rederijkers) en als toneelschrijvers. Ook waren ze nauw betrokken bij de organisatie van stedelijke festiviteiten als Blijde Inkomsten, bruilofts- en geboortefeesten en velerlei kleinere gebeurtenissen. Zo droegen ze bij aan de glorie van hun stad. De belangrijkste rederijker in Brugge was Anthonis de Roovere. Hij schreef vele gedichten en toneelstukken en heeft daarmee aanzienlijke roem verworven. Zoveel zelfs dat hij in 1466 op last van Karel de Stoute een jaarlijkse toelage ontvangt. De Bruggelingen zijn trots op De Roovere en hopen hem voor hun stad te behouden. Ze zijn in die opzet geslaagd, want tot zijn dood op 16 mei 1482 is hij in Brugge gebleven en schreef hij verder aan zijn oeuvre. Een aanzienlijk deel daarvan bestaat uit geestelijke teksten. Vooral met kunstige Marialoven en een lang lofdicht

op het Heilig Sacrament toont De Roovere zijn poëtische kunnen. Maar ook schreef hij zotte teksten, gedichten waarin de wereld op zijn kop wordt getoond: mensen gedragen zich anders dan ze zouden moeten doen. Een mooi voorbeeld is het pas twintig jaar geleden ontdekte ‘Over de hennentaster’. Dit verhaal over een boer die denkt het werk van zijn vrouw te kunnen doen maar alles in het honderd laat lopen, zal het als uitsmijter bij een voordracht goed hebben gedaan. Maar het gaat natuurlijk óók om de moraal: doe wat je taak is en bemoei je niet te veel met andermans zaken. Serieuzer van aard is het nieuwjaarsgedicht uit 1480. De Roovere zinspeelt hier op de rampzalige tijd na de dood van Karel de Stoute. Oorlog en hongersnood troffen de Vlaamse steden zwaar, en de neergang was in Brugge goed voelbaar. Maar vanaf 1479 ging het wat beter door het vastberaden optreden van zes gecommitteerden die met grote volmachten de stad konden regeren. In dit allegorische gedicht heeft De Roovere dit verbeeld, waarbij hij vooral hun bemoeienis met het herstel van wegen, bruggen en kaden prijst. De loftuigen van De Roovere zijn niet geheel onbaatzuchtig. Als metselaar (want dat was zijn ambacht) kon hij immers misschien een graantje meepikken.

Behalve dichter en toneelschrijver was De Roovere ook kroniekschrijver. Hij verhaalde in zijn kroniek, die een voortzetting was van oudere kronieken, over grote en kleine gebeurtenissen in Brugge. Zo schrijft hij over de grootse feesten in 1440 bij de inkomst van Filips de Goede, maar ook over de verdrietige dood van een mandenmaker die door het gewicht van zijn kruiwagen van de brug af stort en ter plekke overlijdt. Ook wat elders gebeurde is door hem opgetekend. Veel aandacht heeft hij daarbij voor de politieke en militaire verrichtingen van de Bourgondische hertogen. De Rooveres kroniek maakt deel uit van de ‘Excellente kroniek van Vlaanderen’ (hoewel niet precies bekend is wat voor zijn rekening komt, en wat anderen aan deze

kroniek hebben bijgedragen) en geeft een prachtig beeld van het wel en wee in de Bourgondische tijd.

Literatuur in Brugge ten tijde van de Bourgondiërs is voor een belangrijk deel Franstalige literatuur. De bibliotheek van Lodewijk van Gruuthuse getuigt daarvan. Deze voorname edelman uit de tweede helft van de vijftiende eeuw bezat een voor die tijd immense bibliotheek met veelal uiterst kostbaar uitgevoerde boeken. Franse teksten hebben sterk de overhand, en daarbij gaat het niet alleen om oude teksten, maar ook om zeer recente literatuur. Het voor de Middelnederlandse literatuur zo belangrijke Gruuthuse-handschrift lijkt met zijn eenvoudige voorkomen een armzalige verstekeling tussen al deze Bourgondische pracht. De nieuwste literaire mode werd in Brugge op de voet gevolgd. Niet vreemd natuurlijk voor wie weet dat verschillende van die dichters voor langere of kortere tijd in het gevolg van de hertog verbleven. Brugse dichters die verkozen in het Nederlands te schrijven, moeten in geregeld contact hebben gestaan met hun Franstalige collega's. Dit gold voor de Gruuthuse-dichters en ook voor Anthonis de Roovere. Hun werk getuigt van de rijkdom van de Nederlandstalige literatuur en geeft tevens een prachtig beeld van de stad waarin die ontstond.

Straten, poorten en kloosters in Brugge

Bakkerskapel 33
 Balkstraat 6
 Beestenmarkt 42
 Beurs 19
 Boeveriepoort 50
 Boeveriestraat 48
 Braamberg 34
 Burg 27
 Clarissen(klooster) 2
 Eekhout(abdij) 35
 Ezelbrug 11
 Ezelpoort 1
 Gentpoort 55
 Grauwwerkersstraat 18
 Halle 25
 Hoogstraat 28
 Jacobijnen(klooster, toren, fontein) 30
 Karmersbrug 21
 Katelijnepoort 54
 Katelijnestraat 53
 Koningsbrug 23
 Kruispoort 9
 Markt 38
 Minderbroedersklooster, zie Braamberg
 Minnewater 52
 Oliebrug 45
 Onze-Lieve-Vrouwekerk 46
 Oude Molenbrug 29
 Oude Zak 10
 Peperstraat 7
 Prinsenhof 36
 Schilderskapel 39
 Sint-Amandstraat 37
 Sint-Christoffelkapel 17
 Sint-Donaas 26
 Sint-Gillisbrug 14
 Sint-Gilliskerk 4
 Sint Jacobskerk 15
 Sint Jacobsstraat 16
 Sint-Jansbrug 40
 Sint-Janshospitaal 47
 Sint-Juliaanskapel 49
 Sint-Obrechtskapel 8
 Sint-Salvatorkerk 44
 Sint-Walburgakerk 24

Smedenpoort 41
Snaggaardbrug 5
Speipoort 3
Strobrug 22
Vlamingbrug 12
Vlamingstraat 20
Vrijdagmarkt 43
Wijngaard 51
Winkelbrug 13
Witte Leertouwerstraat 31
Zwarte Leertouwerstraat 32

Toelichting

Brycghe Middelnederlandse spelling voor Brugge.

Christine in het Middelnederlands gespeld als *Xpristine*, en daarom ondergebracht bij de *X. Xp* is de aan het Grieks ontleende afkorting voor *Chr* in de naam Christus, en werd ook in andere namen gebruikt die met *Chr* beginnen.

Colorijn zie Sanguin.

Doucheyne een nu onbekend, zacht klinkend blaasinstrument met riet.

Engelsen kleine zilveren munten.

Fleumaet zie Sanguin.

Gecommitteerden in perioden met een slechte financiële situatie kregen in Brugge zes gecomitteerden het financiële beheer in handen dat normaal gesproken bij de twee stadstrezoriers berustte. Dit was onder meer het geval na de dood van Karel de Stoute.

Groot naam van een muntstuk, met in verschillende plaatsen en tijden een verschillende waarde. In Vlaanderen vormden 12 groten een schelling en 20 schellingen een pond groten. Eén pond groten bestond dus uit 20 schellingen of 240 groten.

Halle overdekte markt.

Hoed inhoudsmaat voor droge waren, circa 1000 liter.

Hoofdman Een hoofdman heeft de leiding over een van de zes wijken (zestendelen) van Brugge en voert de gewapende militie aan.

Kasselrij van Gent rechtsgebied rond Gent.

Korenmeter ambtenaar belast met het toezicht op de korenlevering en de korenmaat.

Mark goud- en zilvergewicht van acht (Troys) respectievelijk zes (Vlaams) oude oncen. De Troyse mark heeft een gewicht van 246 gram.

Melancholie zie Sanguin.

Oosterling Duitse Hanzekoopman.

Rijder naam van een gouden munt.

Sanguin, Fleumaet, Colorijn, Melancholie de Middelnederlandse namen van de vier lichaamssappen, te weten bloed, slijm, gele gal en zwarte gal. In de temperamentenleer corresponderen deze met de elementen lucht, water, vuur en aarde. Ze zijn de oorzaak van een vurig, onaangedaan, driftig, respectievelijk droefgeestig gemoed.

Twaelvaert Vlaamse munt.

Voet lengtemaat, in Brugge circa 27 centimeter.

Vrije van Brugge rechtsgebied rond Brugge.

Vruchten de beginletters van de zeven vruchten in de Middelnederlandse tekst vormen het woord *sceiden* [afscheid].

Willem in het middeleeuwse alfabet worden de u, de v en de w als varianten van dezelfde letter gezien. We vinden daarom de naam Willem op de plaats waar wij een naam met een u zouden verwachten.

Witte Beer aristocratisch gezelschap in Brugge dat jaarlijks een steekspel organiseert.

Witte Kaproenen stedelijke militie van de Gentse burgerij, zo genoemd naar de witte kaproenen of kappen die ze dragen.

Literatuur en verantwoording

Literatuur over Brugge en Vlaanderen in de Bourgondische tijd is er te over. Een goede introductie bieden W.P. Blockmans en W. Prevenier, *In de ban van Bourgondië*. Houten 1988. Uitvoeriger, en zeer rijk geïllustreerd is van dezelfde auteurs *De Bourgondische Nederlanden*. Antwerpen 1983. Enkele goede samenvattende beschouwingen over de Nederlandse literatuur in de beschreven periode bieden J. Reynaert, '6 september 1394: Jan van Hulst en zijn gezellen treden op voor Margareta van Maele - De literatuur van een stedelijke aristocratie in het Gruuthuse-handschrift', in: M.A. Schenkeveld-van der Dussen (red.), *Nederlandse Literatuur, een geschiedenis*. Groningen 1993, p. 80-85, en diverse artikelen in L. Roose (red.), *Anthonis de Roovere Bruggelinck, Vlaemsch doctoer ende gheestich poëte (+ 1482 - 1982)*. Aflevering van *Vlaanderen* 31 (1982), p. 129-171.

'Onvrede' is afkomstig uit het Haags Liederhandschrift. Voor deze uitgave is gebruik gemaakt van de editie van E.F. Kossman in: *Die Haager Liederhandschrift, Faksimile des Originals mit Einleitung und Transskription*. Den Haag 1940, p. 63.

Van de 'Excellente kroniek van Vlaanderen' (*Excellente cronike van Vlaenderen*) is geen moderne editie beschikbaar. We hebben daarom gebruikgemaakt van de druk die in 1531 is verschenen bij Willem Vorsterman te Antwerpen (geraadpleegd exemplaar Den Haag, Koninklijke Bibliotheek, 1084 B 15). De hier gepresenteerde selectie omvat iets meer dan een tiende deel uit de folia 66-225. De retorische gedichten, die zo kenmerkend zijn voor deze kroniek maar vrijwel onvertaalbaar, zijn niet opgenomen. Voor het overige is geprobeerd een keuze te maken die een goede indruk geeft van de diversiteit van de kroniek en

die bovendien het doorlopende verhaal van de geschiedenis laat zien. Viermaal hebben we gebruikgemaakt van een episode uit een handschrift (omdat de betreffende gebeurtenis ontbreekt in de druk of in sterk verkorte vorm voorkomt): het verhaal over de verbanning van de gebroeders De Haan is afkomstig uit het handschrift Douai, Bibliothèque Municipale, 1110, de passages over de winter van 1434 en over speculaties op de terugkeer van Karel de Stoute staan in het handschrift New York, Pierpont Morgan Library, M. 435, en de beschrijving van de versterking van de verdedigingswerken in 1478-1479 staat in het handschrift Den Haag, KB, 132 A 13. De jaartelling is door ons in overeenstemming gebracht met het moderne gebruik, en wijkt daardoor af van de in de *Excellente cronike* gehanteerde paasstijl (waarbij de jaartelling van Pasen tot Pasen loopt). Namen van min of meer bekende historische personen zijn in moderne spelling weergegeven, in alle andere gevallen is de Middelnederlandse spelling aangehouden. De houtsneden zijn afkomstig uit de kroniek, hoewel de passages waarbij ze zijn afgebeeld soms verschillen van de passages waarbij ze in de druk uit 1531 staan. Wel gaat het steeds om vergelijkbare episodes. De illustraties zijn achtereenvolgens afkomstig van de folia 68v, 79v, 85v, 84v, 207r, 216r, 129v, 139r, 169r, 163v, 111r, 191r, 223v.

De gedichten ‘Een droom’, ‘Liefdestaferelen’ en ‘De zeven poorten van Brugge’ zijn afkomstig uit het Gruuthuse-handschrift, dat is uitgegeven in *Oudvlaemsche liederen en andere gedichten der 14de en 15de eeuw*. Gent [1848-1849] (de drie teksten staan respectievelijk op de pagina's 233-313, 479-488 en 425-436). Omdat de editie lang niet overal even betrouwbaar is, is ruim gebruikgemaakt van naderhand gepubliceerde verbeteringen, terwijl bovendien gebruik is gemaakt van emendaties op de tekst in het handschrift. Vooral het *Middelnederlandsch woordenboek* en J. Verdam, ‘Over de Oudvlaemsche liederen en an-

dere gedichten der 14de en 15de eeuw', in: *Tijdschrift voor Nederlandsche taal- en letterkunde* 9 (1890), p. 273-301 hebben daarbij goede diensten bewezen. Voor de proloog van 'Een droom' is gebruikgemaakt van K. Heeroma, 'Raden naar een bedoeling', in: idem, *Spelend met de spelgenoten*. Den Haag 1969, p. 27-91. Voor 'Liefdestaferelen' is gebruikgemaakt van K. Deleu, 'Het achtste Gruuthuse-gedicht', in: *Spiegel der letteren* 5 (1961), p. 241-299 dat tevens een editie van deze tekst bevat. De illustratie op p.141 hoort oorspronkelijk niet bij 'Liefdestaferelen', maar geeft er een goede voorstelling van. Deze is afkomstig uit C. van Emde Boas, *Geschiedenis van de seksuele normen*. Antwerpen/Nijmegen, z.j. Over 'De zeven poorten van Brugge' handelen K. Heeroma, 'Die blomkin van Brucghe', in: idem, *Spelend met de spelgenoten*. Den Haag 1969, p. 143-163 en K. Heeroma, 'Andermaal 'Die blomkin van Brucghe'', in: *Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde* 88 (1972), p.216-235. Dit laatste artikel is een reactie op B.H. Ern , 'De forestier van de Witte Beer in het Gruuthuse-handschrift (een verkenning)', in: *Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde* 88 (1972), p. 107- 121. Achtergronden over de Gruuthuse-teksten zijn op vele plaatsen gepubliceerd. Een belangrijke toegang tot deze literatuur biedt het eerder genoemde artikel van Reynaert.

De sroke 'Hoe een man zijn begerige vrouw op het rechte pad houdt' (*Tgoede wijf maect den goeden man ende de goede man maect tgoede wijf*) is afkomstig uit het handschrift-Van Hulthem. De tekst is uitgegeven door J.F. Willems (ed.), *Belgisch museum voor de Nederduitsche taal- en letterkunde en de geschiedenis des vaderlands*. Dl. x. Gent 1846, p. 62-64. Nadere informatie over de tekst en de wijze waarop deze met de stad Brugge verbonden kan worden, is te vinden in F. Lodder, 'Corrupte baljuws en overspelige echtgenotes. Over het beoogde publiek van drie boerden', in: H. Pleij e.a., *Op belofte van profijt. Stads-*

literatuur en burgermoraal in de Nederlandse letterkunde van de middeleeuwen. Amsterdam 1991, p. 217-227, 393-398.

De twee gedichten ‘Over dat wat niemand kan doen zonder terechtgewezen te worden’ en ‘Beter gezwegen dan van spreken schande gekregen!’, zijn uitgegeven door J. Verdam: ‘Kleine Middelnederlandsche overblijfselen’, in: *Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde* II (1892), p. 285-296.

‘Het boek van de ambachten’ is uitgegeven door J. Gessler (ed.), *Het Brugsche "Livre des Mestiers" en zijn navolgingen. Vier aloude conversatieboekjes om Fransch te leren.* Brugge 1931. 6 dln. Voor de vertaling is gebruikgemaakt van handschrift M, het Brugse prototype van het ‘Livre des Mestiers’. De laatste alinea is mede vertaald door Dini Hogenelst. Achtergrondinformatie is behalve in de inleiding van de genoemde editie ook te vinden in: D. Hogenelst en F. van Oostrom, *Handgeschreven wereld. Nederlandse literatuur en cultuur in de middeleeuwen.* Amsterdam 1995, p. 256-258. Niet de hele tekst is hier in vertaling weergegeven. Er is een selectie gemaakt die recht doet aan de oorspronkelijke tekst. De Franse teksten zijn weggelaten.

Daar waar sprake is van Sint-Simforiaan, is de tekst waarschijnlijk corrupt. In het Frans wordt voor deze dag de datum 19 juni gegeven en in het Middelnederlands 19 juli. Beide data zijn merkwaardig als het om het begin van de herfst gaat. Sint-Simforiaan valt bovendien op 22 augustus. Deze datum ligt niet alleen meer voor de hand als begin van het derde jaargetijde maar past ook beter in deze tekst waarin de jaargetijden om de drie maanden wisselen. Om deze reden is 19 juli in 22 augustus veranderd.

‘Over de hennentaster’ (*Vanden hinnen tastere*) van Anthonis de Roovere is bewaard gebleven in een gedrukt boekje dat rond 1555 is verschenen bij de weduwe van Hans van Liesveldt te

Antwerpen. Het werd ruim twintig jaar geleden ontdekt door Herman Pleij en Rob Resoort, die daarvan verslag deden in *Zestiende-eeuwse vondsten in de Herzog August Bibliothek te Wolfenbüttel*, in: *Spektator* 4 (1974-1975), p. 393-399. De tekst is in 1987 uitgegeven, voorzien van een vertaling, door P.J.A. Franssen in: *Wanneer de hen speeld voor den haan...*, een uitgave van de vakgroep historische letterkunde van het instiuit voor Neerlandistiek van de Universiteit van Amsterdam. Volgend jaar verschijnt een editie van J.B. Oosterman in het *Jaarboek De Fonteyne*. Achtergrondinformatie biedt H. Pleij, 'Taakverdeling in het huwelijk. Over literatuur en sociale werkelijkheid in de late middeleeuwen', in: *Literatuur* 3(1986), p. 66-76.

'Brugs nieuwjaar' (*Nieuwe jaer van Brugghe*) van Anthonis de Roovere is uitgegeven door J.J. Mak, *De gedichten van Anthonis de Roovere*. Zwolle 1955, p. 360-365. Over de plaats van dit gedicht in zijn tijd handelt A. Viaene, 'Nieuwe jaer van Brugghe. Een gelegenheidsgedicht van Anthonis de Roovere, 1480', in: *Biekorf* 60 (1959), p. 7-11.

Een algemeen geldende verantwoording van de gevolgde vertaalwijze is moeilijk te geven. In alle gevallen is gestreefd naar een vertaling die ten volle recht doet aan de inhoud van de tekst. Daarbij kon aan de formele aspecten van teksten lang niet altijd recht worden gedaan. Met name bij de vertaling van de 'Excellente kroniek van Vlaanderen' bleek dit, met het oog op een leesbare vertaling, niet altijd mogelijk. Zo zijn frequent herhaalde vaste formules veelal onvertaald gebleven en was het noodzakelijk hier en daar explicieter te zijn dan de kroniek, ter wille van een goed tekstbegrip. Dergelijke kleine toevoegingen waren in enkele gevallen ook noodzakelijk in de overige teksten. Verder hebben wij teksten die zonder titel zijn overgeleverd van een titel voorzien en is de 'kopiistentitel' van de sproke uit het

handschrift-Van Hulthem door ons door een moderne en meer aansprekende titel vervangen. Bij de vertaling is gepoogd zo expliciet te zijn dat verdere toelichting achterwege kon blijven. Een enkele keer hebben we het desondanks nodig geacht een toelichting te geven. In de tekst is dit gemarkeerd met ^o, de toelichtingen zijn te vinden op p. 181-182.

Tenslotte willen we Noël Geirnaert, Frits van Oostrom, Herman Pleij en Frank Willaert bedanken voor hun waardevolle op- en aanmerkingen bij (delen van) de tekst, Sabrina Corbellini en Janet van der Meulen, die ons behulpzaam zijn geweest bij het vertalen van respectievelijk de Latijnse en Franse citaten, en Dini Hogenelst die ons de titel aan de hand heeft gedaan.